

halka dergi

MUSTAFA EMİN BÜYÜKCOŞKUN, HAMİT ERDEM, SAİM EROĞLU, FİLİSTİN
İÇİN BİN GENÇ, BAHAR GÖK, TOROS HAŞHAŞOĞLU, HÜDA KAYA, SÜHA
TARIK KESKİN, ZEKİ KILIÇASLAN, BEDRİ SOYLU, FİKRET SOYSAL,
MERT TUTUCU, SUAT YALÇIN

DİRENİŞİ HATIRLAMAK: MAYIS'TAN HAZİRAN'A

DİRENİŞİ HATIR- LAMAK: MAYIS'TAN HAZİRAN'A

SAYI : 04 MAYIS-HAZİRAN 2024

halka.dergi@gmail.com

@halkadergi

@halkadergi

Merhabalar,

Halka Dergi'nin dördüncü sayısı ile karşınızdayız. Mayıs ayı ile birlikte siyasetin tansiyonu yükselirken yoğun bir gündemin içinde kaldık.

Bu sayıda "Direniş Hatırlamak: Mayıs'tan Haziran'a" başlıklı dosya ile çıkıyoruz. Bu başlık altında direniş tarihimizin önemli anlarını hatırlamayı ve konuşmayı murat ettik. Dosya kapsamında direnişlere dair yazılar ve röportajlar bulacaksınız. Tarihimiz direnmenin ve insan kalma mücadelesinin tarihi, haliyle ne kadar yazılsa da asla bitmeyecek bir konuyu mesele ettiğimizin farkındayız. Daha önceki dosya konularımız için gözettiğimiz gibi, bundan sonraki sayılarda da bütün direniş tarihimizi konu eden yazılar ve röportajlar çıkarmaya devam edeceğiz.

Bu sayıya hep yaptığımız gibi geçtiğimiz iki ay boyunca gündemimizi meşgul eden konuları aktararak kısaca değerlendirdiğimiz Halka'nın Gündemi ile başladık.

"Direniş Hatırlamak: Mayıs'tan Haziran'a" başlıklı dosya için Zeki Kılıçaslan 89 Bahar Eylemlerini özetleyen "1989 Bahar Eylemleri Üzerine" başlıklı yazısıyla katkı sundu. Mustafa Emin Büyükcoşkun "Mağaranın Ağzındaki Taş" başlıklı yazısıyla Cumartesi İnsanları'nın 1000. hafta buluşması üzerine yazdı. Bu sayıda dosya kapsamında, Türkiye'deki başörtüsü direnişlerinin ve hak mücadelelerinin kıymetli bir örneğini sergileyen ve şimdilerde hukuk hiçe sayılarak hapiste tutulan Hüda Kaya ile yazılı bir röportaj yaptık. Fatma Betül Kocaaslan Kadın İşçi'den Bahar Gök ile kadın işçilerin önderliğiyle büyüyen eylemleri ve eylemler sonrasında oluşan durumu işçi sınıfı mücadelesi bağlamında konuştu. Yine dosya kapsamında son dönemdeki eylemleriyle Filistin mücadelesi için ciddi kazanımlara öncülük eden Filistin İçin Bin Genç hareketinden arkadaşlarla bir röportaj gerçekleştirdik. Suat Yalçın 60'lı yılların en önemli işçi önderlerinden biri olan İsmet Demir'in hikayesini "Bütün Direniş Damarları Koparılan Bir Toplum, Geçmişten Bir Nefes: İsmet Demir" yazısıyla aktardı. Toros Haşhaşoğlu "yirmi üçer" başlıklı yazısıyla Fransa'da 1944'te Nazi işgaline karşı direnen ve öldürülen yirmi üç göçmen direnişçi anısına Louis Aragon'un yazdığı şiiri değerlendirdi. Süha Tarık Keskin Arap Baharı'nı gençliğin isyanlarını ve iradesini merkeze alarak değerlendiren "Gençlik Baharı'nı Kim Söndürdü?" başlıklı yazısıyla dosyaya katkı sundu. Bedri Soylu kimilerine göre yeni bir çağın başlangıcı sayılan 68 Olaylarını güncel eylem pratikleriyle birlikte değerlendiren "68'in Hafızası, Dünün ve Bugünün Bitmeyen Coşkusu" başlıklı bir yazı yazdı. Fikret Soysal "Direniş Tarihinde Özgürlükçü Bir An: Şubat Devrimi" başlıklı yazısıyla, Bolşevik Devrim'in öncüsü olan ve Rusya'daki siyasi iklimi dönüştüren Şubat Devrimi'ni değerlendirdi.

Bu sayıda dosya dışında bir şiir ve üç yazı var. Saim Eroğlu "Oku" başlıklı şiiriyle ve "Dedeğaç" başlıklı öyküsü ile dördüncü sayıya katkı sundu. Bu sayıda "İslam-sosyalizm" tartışması bağlamında Hamit Erdem ile yazılı bir röportaj gerçekleştirdik. Son olarak, Mert Tutucu Engels'in Alman Köylü Savaşları'nı anlattığı eserini değerlendiren "Friedrich Engels'in Köylüler Savaşı Eserinden Hareketle İlkel Komünal Köylü İsyanlarının Ezilen Mistisizmi Bağlamında Okunması Veya Hermeneutik Komünizmin Soy Kütüğü" başlıklı yazısı ile dergimize katkı sundu.

BU SAYIDA

1 TAKDİM

3 HALKA'NIN GÜNDEMİ

7 DOSYA
Direniş Hatırlamak: Mayıs'tan Haziran'a

8 ZEKİ KILIÇASLAN
1989 Bahar Eylemleri Üzerine

13 MUSTAFA EMİN BÜYÜKCOŞKUN
Mağaranın Ağzındaki Taş

18 HÜDA KAYA
"Başörtüsü oy kullanarak özgürleşmedi. Direnişle, ödenen bedellerle özgürleşti."

24 BAHAR GÖK
"Kadınlar tüm riskleri göze alıp direniyor, peki direniş bitince ne oluyor?"

30 FİLİSTİN İÇİN BIN GENÇ
"Bizler halka sesleniyoruz. Derdimiz o, biz halkız ve Filistin direnişinin yanında olmaya baş koymuş bir halkız."

35 SUAT YALÇIN
Bütün Direniş Damarları Koparılan Bir Topluma, Geçmişten Bir Nefes: İsmet Demir

42 TOROS HAŞHAŞOĞLU
yirmi üçler

44 SÜHA TARIK KESKİN
Gençliğin Baharı'nı Kim Söndürdü?

48 BEDRİ SOYLU
68'in Hafızası, Dünün ve Bugünün Bitmeyen Coşkusu

53 FİKRET SOYSAL
Direniş Tarihinde Özgürlükçü Bir An: Şubat Devrimi

61 SAİM EROĞLU
Oku

62 SAİM EROĞLU
Dedeğaç

65 HAMİT ERDEM
"Ekim Devrimi'nden hemen sonra Rusya'daki Müslüman Komünistler, çok önemli reformcu hareketleri insanlığın tarihine kaydetmişlerdir."

77 MERT TUTUCU
Friedrich Engels'in Köylüler Savaşı: İlkel Komünal Köylü İsyanlarının Ezilen Mistisizmi Bağlamında Okunması Veya Hermeneutik Komünizmin Soy Kütüğü

GÖRSEL LİSTESİ:

Kapak Görseli: Alime Yüsrâ'ya ait bir kolaj çalışmasıdır.

Sayfa 3a: ABD'de yapılan bir Filistin'e destek eyleminden.

Sayfa 3b: FİBG'in yaptığı bir eylemden.

Sayfa 4a: İbrahim Reisi [Kaynak: mediascope.com]

Sayfa 4b: İliç'te faciyanın yaşandığı alandaki kurtarma çalışmalarından bir fotoğraf.

Sayfa 4c: Uluslararası Ceza Mahkemesi binası. [Kaynak: trhaber.com]

Sayfa 5a: 1 Mayıs'ta gözünlüne alınanlar için hazırlanmış bir çalışma.

Sayfa 5b: Kobane protestolarından bir fotoğraf.

Sayfa 5c: Cumartesi İnsanları'nın 1000. hafta buluşmasından.

Sayfa 6a: Filistin İçin Bin Genç hareketinin SOCAR eyleminden.

Sayfa 6b: Hakkari Belediyesi'ne kayyım atanması sonrasında Çağlayan Adliyesi önünde yapılan açıklamadan.

Sayfa 7: Gezi Direniş sırasında çekilmiş bir fotoğraf. [Kaynak: <https://galeri.uludagsozluk.com>]

Sayfa 8: 89 Bahar Eylemleri sırasında eylemci kadın işçilere ait bir fotoğraf.

Sayfa 13: Cumartesi İnsanları'nın 1000. hafta buluşmasından. [Fotoğraf: Mustafa Emin Büyükcoşkun]

Sayfa 18: Hüda Kaya

Sayfa 24: Mitsuha işçilerinin gerçekleştirdiği bir eylemden çekilmiş bir fotoğraf.

Sayfa 30: Filistin İçin Bin Genç hareketinin bir eyleminden çekilmiş bir fotoğraf.

Sayfa 35: İsmet Demir arşivinden. [Kaynak: www.toplumsalozgurduk.org]

Sayfa 44: Kasım 2019'da Beyrut'ta gerçekleştirilen hükümet karşıtı gösteriler sırasında çekilmiş bir fotoğraf. [Kaynak: aljazeera.net]

Sayfa 48: Paris'teki 68 olayları sırasında arabalardan yapılmış bir barikat.

Sayfa 53: Şubat Devrimi (8 Mart 1917) sırasında kadın işçilerin önderliğiyle yapılan bir yürüyüşten.

Sayfa 62: Karaçam görseli. [Kaynak: <https://com-passesandquests.com>]

Sayfa 65: Mustafa Suphi ve TKP'nin kurucuları.

Sayfa 77: Zwickau'da yer alan Köylü Savaşı Anıtı'nın yanındaki Thomas Münzer heykeli.

ABD ve Avrupa'da Gerçekleşen Üniversite İntifadasını Selamlıyoruz!

ABD'de Columbia Üniversitesi'nde başlayan ve dünya çapında yaygınlaşan Filistin yanlısı üniversite eylemleri, öğrencilerin Filistin'deki soykırıma sessiz kalmadıklarını ve Filistin direnişinin yanında olduklarını tüm dünya kamuoyuna gösterdi. NYU, MIT, Yale, Stanford vb. gibi dünyanın önemli üniversitelerinde gerçekleşen kitlesel eylemlerde öğrenciler, bazen üniversite yönetiminin bazen de kolluk kuvvetlerinin baskı ve şiddetiyle karşılaşmış gözüktüğüne alınırsa da "Bizim maruz kaldığımız şiddet Filistin'deki

küçük çocukların, gençlerin yaşadıkları yanında hiçbir şeydir. Bu sebeple Filistin'in yanında olmaktan ve direnişten vazgeçmiyoruz!" diyerek kararlılıklarını deklare ettiler. Çeşitli üniversitelerin mezuniyet programlarında yasak olmasına rağmen Filistin yanlısı eylemler devam etti, öğrenciler kampüsleri işgal ederek üniversitelerinin işgalci İsrail'le ilişkilerini kesmesi talebini yükselttiler. Bizler de Filistin direnişini dünya üzerindeki her bir toprak parçasında yaşatacağımızı söylüyor ve ABD-Avrupa'daki Üniversite İntifadasını selamlıyoruz!

Aksa Tufanı'nın 8. Ayında İşgalci İsrail'le Ticaret Kesildi!

9 Nisan'da açıklanan İsrail'le yapılan ticarete yönelik alınmış kısıtlama kararının ardından kamuoyunun baskısı ve uluslararası gelişmeler doğrultusunda Ticaret Bakanlığı 2 Mayıs tarihinde işgalciyle ticaretin tamamen kesildiğini duyurdu. Yapılan açıklamada "Gazze'ye kesinlikle insani yardım girene kadar" şartı koşularak ticarete ara verildiği görüldü. Bunun üzerine Filistin yanlısı eylemciler işgalciyle ticaretin koşulsuz şartsız tamamen kesilmesi gerektiğini vurgulayarak "Süreli Değil Kesintisiz Ambargo!" talebine vurgu yapılması gerektiğine dikkat çekti. Sosyal medyada İsrail'le ticaretin çeşitli üçüncü ülkeler üzerinden devam ettiği iddiaları dolaşırken

Gazze'yi yerle bir eden İsrail hükümetinin tamamen yalnızlaştırılması için ticari, askeri, diplomatik tüm ilişkilerin kesilmesi gerekliliği gerçekliğini koruyor. Bunun yanında SOCAR'ın taşımacılığını üstlendiği petrol Türkiye toprakları üzerinden İsrail'e ulaşmaya, Zorlu'nun elektrik santralleri işgal topraklarını aydınlatmaya devam ediyor.

İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi Hayatını Kaybetti

İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi, aralarında İran Dışişleri bakanı Hüseyin Amir Abdullahiyan'ın da bulunduğu beraberindeki heyetle birlikte, 19 Mayıs günü Azerbaycan'da yaptığı görüşmeler sonrasında geri dönerken helikopterinin düşmesi sonucu yanarak hayatını kaybetti. Özellikle Filistin'de yaşanan saldırı ve soykırımla birlikte artan bölgesel gerilim nedeniyle bu kazanın bir suikast olduğu kanaatlerini güçlendirdi. İran hükümetinin yaptığı açıklamaya göre henüz bu iddiaları kanıtlayan verilere ulaşılabilmiş değil. İran'da reform isteyen seçmenlerin büyük oranda sandıklara gitmediği bir seçimle Cumhurbaşkanı olan Reisi, ülkede son dönemde baskıcılığa ve ekonomik krize karşı yükselen tepkilerin sorumlusu olarak görülüyordu. 1980'de gerçekleştirilen toplu idamlar nedeniyle "Tahran Kasabı" olarak da adlandırılan Reisi, Mahsa Amini'nin ahlak polisi tarafından katledilmesiyle başlayan protestolardan sonra toplumdaki siyasi nüfuzunu büyük oranda kaybetmişti.

İliç'te İşçilerin Cesetlerine Ancak Ulaşılabildi

Erzincan İliç'te 19 Şubat'ta meydana gelen liç yığıni kayması sonrasında göçük altında kalan ve hayatını kaybeden 9 işçinin cesedi 3,5 aydan fazla zaman geçmiş olmasına rağmen henüz çıkarılabildi. Yaşanan facia üzerine yapılan son bilirkişi raporuna göre işveren yükümlülüğünde olan acil eylem planının hazırlanmamış olduğu tespit edildi. Bununla birlikte bölgedeki su kaynaklarında kirlenmelerin yaşandığı raporda belirtildi. Son bilirkişi raporuna göre, faciadan sonra gözaltına alınıp 6 saat içinde serbest bırakılan Anagold Türkiye Müdürü Cengiz Demirci de asli kusurlu bulunuyor.

Netanyahu Hakkında Tutuklanma Talebinde Bulunuldu

Uluslararası Ceza Mahkemesi Başsavcısı Han, İsrail Başbakanı Netanyahu ve Savunma Bakanı Gallant hakkında tutuklanma kararı talebinde bulundu. Netanyahu ve Gallant'a "savaş suçu olarak sivil nüfusa karşı kasıtlı saldırılar düzenlemek", "açlıktan kaynaklanan ölümler de dahil olmak üzere, insanlığa karşı suç olarak imha ve/veya cinayet", "insanlığa karşı suç olarak zulüm" ve "insanlığa karşı suç olarak diğer insanlık dışı eylemler", "savaş suçu olarak sivillerin aç bırakılması" ve "savaş suçu olarak zalimce muamele" gibi suçlar yönelten Başsavcı, ek olarak Hamas liderlerinden İsmail Heniyye, Yahya Sinvar ve Muhammed ed-Dayf hakkında da tutuklama kararı talebinde bulundu. Uluslararası kamuoyunda karşılık bulan bu tutuklanma talepleri emperyalist ülkelerce kınanırken, Başsavcı MOSSAD başta olmak üzere birçok Siyonist oluşumun tehditlerine maruz kaldı.

1 Mayıs Tutuklamaları Sürüyor

Normalleşme ve yumuşama tartışmalarıyla birlikte girilen 1 Mayıs için, muhalefet partileri, meslek örgütleri ve sendikalar ciddi bir destekle Taksim'e yürüme kararı almıştı. Ve bu 1 Mayıs'ta sadece Taksim çevresi için değil, İstanbul için benzeri görülmedik bir kapatma ile karşılaştık. Sonrasında Taksim kararını sahiplenen bütün yapılar Fatih Saraçhane meydanına yöneldi. Bozdoğan Kemerini şeritle kapatan polisler kimsenin Unkapanı tarafına geçmesine izin vermedi. Bu sırada yaşanan çatışmalar ve arbede nedeniyle 10larca kişi gözaltına alındı. Gözaltına alınanlardan bazıları serbest bırakılırken hâlâ onlarca kişi tutuklu durumda. 29 Mayıs'ta açıklanan savcı iddiasına göre 42 kişi için toplam 567 yıla kadar hapis cezası isteniyor.

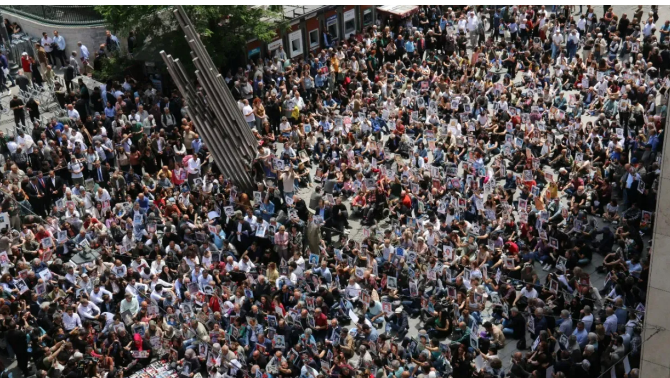
Kobani Davasında Karar Açıklandı

6-8 Ekim 2014'te IŞİD saldırısı nedeniyle sıcak günler yaşayan, Kürtlerin yaşadığı Kobani şehrine destek vermek isteyen Türkiye'deki Kürtlerin rahatsızlıkları nedeniyle başlayan Kobani olaylarıyla ilgili dava neticelendi. Erdoğan o dönemde "Kobani düştü, düşecek" açıklamasıyla siyasi tansiyonu yükseltmiş ve olayların büyümesine neden olmuştu. HDP tarafından yapılan çağrıyla sokak gösterileri başlamış ve faileri belli olmayan ölümlü hadiseler yaşanmıştı. Siyasi sorumluluğu asla almayan hükümetin yönlendirmesi ve teklifiyle açılan dava bir çok HDP üyesine ve yöneticisine cezaların yağdırılmasına neden oldu. Dönemin eş-genel başkanları Figen Yüksekdağ ve Selahattin Demirtaş ağır cezalar aldılar. Yüksekdağ ve Demirtaş'ın 2016'da hazırlanan fezlekeyle milletvekilli do-

kunulmazlıkları kaldırılmış ve CHP'nin desteğiyle yargılamanın yolu açılmıştı.

Cumartesi İnsanları 1000. Haftada Galatasaray Meydanı'ndaydı

Kaybettikleri yakınlarının özlemiyle adalet taleplerini her Cumartesi günü Galatasaray Meydanı'nda haykıran Cumartesi İnsanları'nın 1000. toplantısına yüzlerce kişi katıldı.. AYM'nin ihlal kararına rağmen polisin barikatlarla kapalı tuttuğu Galatasaray Meydanı bu hafta açılarak kalabalık tarafından dolduruldu. Meydan 1001. haftada tekrar barikatlarla kapatıldı.

Filistin İçin Bin Genç SOCAR'a 'Vanaları Kapat' Dedi

Siyonist işgalin petrol ihtiyacının %60'ını karşılayan SOCAR, İstanbul'daki binası önünde protesto edildi. Filistin İçin Bin Genç ve Direniş Çadırı tarafından düzenlenen protestoda SOCAR'ın Azerbaycan devletinin firması olması ve Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı üzerinden işgalciye sağlanan petrolün Türkiye üzerinden gittiğine dikkat çekildi. "Vanaları kapat petrol taşıma" sloganıyla eylemciler binanın kapılarını kırarak içeri girdiler. Yaşanan arbede sonrasında protesto oturma eylemiyle devam etti. Eylem alanında herhangi bir polis müdahalesiyle karşılaşmayan eylemcilerden 13 kişi, sonraki günün sabahında yapılan eylemler gerekçe gösterilerek ev baskınıyla gözaltına alındı. Savcılığa getirilerek ifadesi alınan 3 kişiyle de birlikte toplam 16 eylemci hukuki işlemlerin ardından serbest bırakıldı.

"Normalleşme" Gölgesinde Kayyım

31 Mart Seçimlerinde Hakkari Belediyesi eş başkanı olarak seçilen Mehmet Sıddık Akış Hakkari Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından yürütülen soruşturma üzerine gözaltına alındıktan sonra belediye başkanlığına İçişleri Bakanlığı tarafından 03.06.24 tarihinde kayyım atandı. Aynı zamanda Hakkari Valisi olan yeni kayyım belediye başkanı, valilik yetkilerini kullanarak Hakkari'de toplantı ve gösterileri yasakladı. Kayyım kararından sonra başta Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı şehirlerde olmak üzere Türkiye'nin bir çok yerinde halk kayyım kararına karşı tepkilerini göstermeye devam ediyor. Özellikle sınır illerinden başlamak üzere Kürt halkının iradesinin gasp edilmesi sıradan görülen bir hadise oldu. CHP'den seçilen ve taksirli suç soruşturması nedeniyle görevden alınan Kepez Belediyesi başkanı için belediye meclisinden bir başkan vekili seçilmiş olmasına rağmen Kürtlerin yaşadığı şehirlerdeki tepeden atama usulü kayyım uygulaması ülkedeki siyasi atmosfere dair bize çok şey anlatıyor.

DİRENİŞİ HATIRLAMAK: MAYIS'TAN HAZİRAN'A

1989 Bahar Eylemleri Üzerine

ZEKİ KILIÇASLAN

Türkiye işçi hareketi tarihine bakıldığında en yaygın ve en çok işçinin katıldığı eylemlerin 1990lı yıllarda gerçekleşmiş olduğunu görürüz. 12 Eylül rejiminin baskı altına aldığı işçi sınıfı 1980li yılların ikinci yarısından itibaren kıpırdanmaya başlamış ve 1989 Bahar Eylemleri ile bir şekilde doruğa ulaşan eylemler 1990ların ikinci yarısına kadar devam etmiştir.

Mücadele koşulları ve eylemlerin nedenleri

Türkiye'de 1960larda uygulanan iç talebi artırılmasını gerektiren ithal ikameci ekonomi politikalar zemininde gelişen işçi hareketi,

TÜRK-İŞ'in uzlaşmacı tavrına karşı 1967'de DİSK'in kurulma zeminin oluşturmuştur. DİSK'in üye sayısının hızla artması ve sosyalist hareketlerle de ilişki kurarak yükselen işçi eylemleri karşısında sanayi sermayesi ve politik temsilcileri işçi hareketini engellemek istemiştir. Türkiye işçi sınıfı, 1970 yılında gerçekleşen 15-16 Haziran eylemleri ile kazanımlarını korumayı başarmıştır. Ancak 1970lerin ortalarından itibaren sanayi burjuvazisi, işgücü maliyetlerinin karşılanamaz

düzeğe geldiğinden yakınmış ve hükümete baskı yapmaya başlamış, hükümet çözümü uluslararası sermaye güçlerinin IMF ve Dünya Bankası aracılığı ile çevre ülkelere dayattığı neoliberal reçetede bulmuştur. 24 Ocak Kararları olarak adlandırılan neoliberal ekonomik program, ihracata dayalı birikim modelini esas almış iç talebin kısılması ve ucuz üretimle ihracata yönelmiştir. Bu program gerçek anlamda ancak 12 Eylül

1980'de ordunun gerçekleştirdiği darbe ile toplumun baskı altına alınması sayesinde mümkün olmuştur. 1982'de yapılan Anayasa ve ardından gelen yasal değişikliklerde sendikal örgütlenmenin önüne engeller konulmuş, eylem ve grevler önlenmeye çalışılmıştır.

Bu politikalar sonucu 12 Eylül döneminde reel işçi ücretleri giderek düşmüştür. İşçi ücretlerinde gelinen durumu o zamanki TÜRK-İŞ uzman Yıldırım Koç [1] şöyle özetlemektedir; "Karayolları G. Müdürlüğünde 1980 yılı Ocak ayı fiyatlarıyla bakıldığında, 1980

yılı Ocak ayında işçi yevmiyeler 389 TL idi. 1 Mart 1981 tarihinde ise işçi yevmiyeleri (Ocak 1980 fiyatlarıyla) 834 TL'ye yükseldi. Ancak 1 Mart 1982 tarihinden itibaren, Yüksek Hakem Kurulu'nun elden geçirdiği toplu iş sözleşmeleri nedeniyle, gerçek ücretlerde düşüş başladı. İşçi yevmiyesi 1 Mart 1982 tarihinde (1980 Ocak fiyatlarıyla) 627 TL, 1 Mart 1983 tarihinde ise 555 TL oldu. İşçi Yevmiyeleri ANAP döneminde 1 Mart 1984: 534 TL; 1 Mart 1985: 449 TL; 1 Mart 1986: 441 TL; 1 Mart 1987: 381 TL; 1 Mart 1988: 328 TL. **1989 yılı Şubat ayında işçi yevmiyeleri (1980 Ocak fiyatlarıyla) 246 TL'ye gerilemişti.** Diğer bir deyişle, darbe öncesindeki düzeyin yüzde 38'i; 1 Mart 1981 tarihindeki düzeyin yüzde 29'u kadardı. Diğer kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan işçilerin durumu da bundan farklı değildi."

Eylemler

Askeri darbeden sonra susturulan işçi eylemleri, belirlen olarak ilk atağını 1986 yılında 3150 işçinin katılımı ile gerçekleştirilen ve 93 gün sürüp kısmi kazanımlarla sonuçlanan NETAŞ grevi ile ortaya koymuştur. 1987 yılında ise içlerinde demiryolu, deri, Migros işçilerinin de bulunduğu 30 bin işçiyi kapsayan grevler görülmüştür. Yine bu dönemde Ambarlarda çalışan kargo işçilerinin 9 ay süren grevi, işçilerin %214 zam aldıkları, 1 Mayıs'ın izin sayıldığı bir toplu sözleşmeyle sonuçlanmıştır.

Kamu işletmelerinde çalışan işçilerin 1989 yılında Mart, Nisan ve Mayıs aylarında gerçekleştirdikleri ve Bahar Eylemleri olarak bilinen protesto eylemleri 1980 sonrasının ilk büyük işçi eylemleridir. Bu eylemler Kamu İşverenleri sendikası ile Türk-İş'e bağlı 26 sendikanın oluşturduğu **Koordinasyon Kurulu** arasındaki toplu sözleşme görüşmelerin anlaşma sağlanamaması nedeniyle ortaya çıkan ve 1989 yılının üç bahar ayında süren 600 bin işçinin katıldığı etkili eylemleri kapsamaktadır. Türkiye'de 1989'un sadece 7 Mart ile 18 Mayıs tarihleri arasında yüzbinlerce işçinin katıldığı 224 civarında grev gerçekleşmişti. 1989 yılı Mart ayında Çelik-İş sendika üyesi 20 bin işçinin Karabük ve Ereğli işletmelerinde gerçekleştirdiği grev 137 gün sürmüştü 1 Eylül 1989 tarihinde varılan anlaşma ile

1989 Bahar Eylemleri Türkiye'de arkasında resmi bir sendika liderliğinin olmadığı ilk kitlesel işçi hareketi olma özelliğine sahipti. Eylem yasaklarının olduğu bu dönemde işçiler tabandan gelen inisiyatifle yaratıcı eylem biçimleri geliştirmişlerdi.

ücretlerde %200'den fazla artış sağlanmıştır. Eylemlerde tersane işçileri, elektrik işçileri, Tekel işçileri yol işçileri öne çıkmaktaydı. Haliç'teki tersane işçileri yemek boykotu ve miting düzenliyor, Tekel'e bağlı fabrikalardan 15 bin işçi aynı saatlerde viziteye çıkıyor, 86 bin elektrik işçisi yemek boykotu yapıyor, ustabaşlarına "komutanım" diye hitap etmek zorunda bırakılan askeri dikimevi işçileri yol kesme eylemleri düzenliyor ve polis saldırılarına direnerek yanıt veriyorlardı. Yol işçileri Tütünçiftlik'ten İzmit SEKA Fabrikasına yürüyor, Cevizli Tekel fabrikasının 8 bin işçisi Kartal Meydanı'na doğru yürürken yol kenarlarına biriken halk işçilere alkışlarla destek veriyordu. O dönem YOL-İŞ Sendikası şube başkanı ve işçi öncüsü Ercan Atmaca [2] Mart ayında ilk olarak Harp-İş Taşkızak ve YOL-İŞ Tütünçiftlik işçilerinin eyleme çıktılarını eylemci sayısının Mart 20'de 100 bini, Turgut Özal'ın televizyona çıkarak eyleme katılan işçilerin işten atılacağını söylemesinden sonra Nisan'ın 10'unda 300 bini geçtiğini belirtmektedir. Atmaca çeşitli biçimdeki eylemlere katılan toplam işçi sayısının Mayıs'ın sonunda 1 milyona vardığını ve önceleri eylemleri frenlemek isteyen sendika genel merkezlerinin ve TÜRK-İŞ'in eylemleri sahiplenmek zorunda kaldığını belirtmektedir.

1989 Bahar Eylemleri Türkiye'de arkasında resmi bir sendika liderliğinin olmadığı ilk kitlesel işçi hareketi olma özelliğine sahipti. Eylem yasaklarının olduğu bu dönemde işçiler tabandan gelen inisiyatifle yaratıcı eylem biçimleri geliştirmişlerdi. Bu eylem türlerinin

başlıcaları şunlardı; “İşi durdurma, işi yavaşlatma, toplu yürüyüşler, trafiği kapatma, işyeri işgali, işbaşında oturma, işe gitmeme, fazla mesaiye kalmama, servis araçlarına binmeme, yemek ve sakal boykotu, açlık grevi, çocuklarını evlatlık verme, toplu boşanma davası açma, servis araçlarına binmeyerek yürüme, çıplak ayakla yürüyüş, siyah gömlek giyme, belden yukarısoyunma, açlık grevi, vezne önünde bekleme, toplu olarak viziteye çıkma, siyah çelenk bırakma, basın bildirisi, toplu iş sözleşmesi dışı ödemeleri reddetme, işverenlerce düzenlenen toplantı ve törenlere katılmama, ücret almama, alkışlı protesto, fabrika önünde soğan ekmek yeme, bordroları postalama, bordroları balona bağlayıp uçurma, tüm ailece yürüyüş, Fak-Fuk Fona (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu’na) başvurma, toplu olarak dilenme” başlıca eylem türleriydi [3]. Eylemlerde atılan sloganlar ise genelde şöyleydi: “Grev hakkımız engellenmez!”, “Genel Grev Hakkımızı Alacağız!”, “Koltuklarınızda Rahat Oturamayacaksınız!”, “İşçi-Halk El Ele Genel Greve!”, “Kahrolsun Sarı Sendika!”, “Demokrasi Nerede!”, “Özgür Basın!”, “Özal İstifa!”, “Yaşasın 1 Mayıs!”, “Yaşasın İşçilerin Birliği!”

Eylemler kendiliğinden miydi?

Eylemlerde sendika merkezlerinin hemen hemen hiçbir rolü yoktu. Bahar Eylemleri dipten gelen bir dalgaydı ve 12 Eylül sonrasında işçi hareketi içinde hâlâ etkinliğini koruyabilen mücadeleci işçiler bu eylemlerin ortaya konabilmesinde etkili olmuşlardı. Ercan Atmaca “eylemlerin kendiliğinden olmadığını düşünüyorum, çünkü 15-16 Haziran Eylemlerin de öncü olarak bildiğim, tanıdığım çok sayıda devrimci yoldaşımın 89 Bahar Eylemleri’nin hazırlık sürecinde aktif olarak mücadeleye katıldığını biliyorum. 1986 NETAŞ grevinden sonra Otomobil-İş Sendikası’nın şubelerinde 89 yılı başlarına kadar yaptığımız toplantılarda bulduğularını, çoğunun işyerlerinde temsilci, baş temsilci olduğunu biliyordum. Bazıları devrimci örgütlerin üyesiydi. Eylemlerin kamu işyerlerinde başlatılması için bu işyerlerinde eylem örgütlenmesi için komiteler kurulması kararlaştırıldı, eylem türleri tartışıldı, işyerlerinde hazırlıklar başlatıldı, ana eylemlerin Toplu İş Sözleşmesi sürecinde yapılmasına karar verildi” demektedir

[4]. Benzer şekilde tekel ve tersane eylemlerinde öncü rolü oynayan işçi önderleri de mücadeleci işçilerin önderliğine, iş yerlerinde oluşturulan komitelere ve birbiri ardı sıra hazırlıklarla gündem sokulan eylem biçimlerine dikkat çekmektedirler [5].

Tek-Gıda İş Sendikası’nın o zamanki şube başkanı Ali Koloş da eylemler için “tabii ki bu kendiliğinden oluyordu. İş yerlerinde kurduğumuz, işçi komiteleri bir iş görüyordu. Mesela, TEKEL iş yerlerinde kurduğumuz, demokratik sendikal birlik örgütlenmesi önemli işler başardı, yönetimleri büyük oranda değiştirdi. Eylemler genişledi, vizite eylemleri, iş bırakma eylemleri gibi devam etti. Doğal işçi önderleri ve ileri işçiler iş yeri örgütlenmesinde ve eylemlerin yaygınlaştırılmasında önemli görevleri başardılar.” demektedir [6].

Eylemlerinin sonuçları

Ücret artışları: Daha önce sendikacılarla görüşmeme kararında olan hükümet, eylemler üzerine Devlet Bakanı Cemil Çiçek’i devreye sokmuş, eylemleri sürerken yapılan görüşmeler sonucunda 18 Mayıs 1989 günü anlaşma sağlanmıştı. Varılan anlaşma ile işçi ücretlerine, birinci yıl ilk altı ay %80+10 bin TL, ikinci altı ay %40+70 bin TL oranında zam yapıldı. Hükümet eylemler sonrasında birinci yıl için ortalama %140 oranında bir zammı kabul etmek zorunda kalmıştı ve bu eğilim 1990 ve 1991 toplu iş sözleşmelerinde de devam etmişti. Eylemler, kamu emekçilerinin Temmuz 1989 zammını ve özel sektör sözleşmelerini de olumlu bir yönde etkilemiş, 1989 yılında reel ücretlerde genel olarak bir iyileşme sağlanmıştı.

Sendikalarındaki değişim: Bahar Eylemleri sendikal demokrasi açısından da bazı gelişmelere yol açtı. 1987 yılından 1990 yılının başlarına kadarki dönemde TÜRK-İŞ’e bağlı sendikaların 711 şubesinin 338’inin şube başkanları değişmişti. Aynı dönemde TÜRK-İŞ’e bağlı 32 sendikanın 15’inin de genel başkanları değişmiş, TÜRK-İŞ’in 1992 yılı sonundaki genel kurulunda da TÜRK-İŞ yönetimi değiştirilmişti. Atmaca ve Ali Koloş da benzer şekilde işyerlerindeki öncü işçilerin bir bölümü sendika yönetimlerine seçildiğini, yatay ör-

Bahar Eylemleri 1990lı yılların ilk yarı sonlarına kadar çeşitli eylemleri de her açıdan tetiklemiş eylemlerdir. 1987, 1988 ve 1989'da yıllık ortalama 30 bin işçinin katıldığı grevlere 1990 ve 1991 yıllarında ortalama 160 binin üzerinde işçi katıldı. 1995 yılında ise greve katılan işçi sayısı 200 bine yaklaştı. 1995 yılı Türkiye tarihinde en çok işçinin greve çıktığı yıldır. Bu grevler hem kamu hem de özel sektörde yaşandı.

gütlenmenin adımı atılarak İstanbul İşçi Sendikaları Şubeler Platformu oluşturulduğunu, kamu çalışanlarının sendikal örgütlenmesinin önü açıldığını, DİSK'in açılmasının koşullarının oluştuğunu vurgulamaktadırlar. Bununla birlikte TÜRK-İŞ ile hükümet arasında anlaşmaya varılmasının ardından bu eylemlere yön veren çok sayıda işçi çeşitli yaptırımlara uğrayacak ve işlerini kaybedecekti. Sadece petro-kimya endüstrisinde yaklaşık 6000 işçi 1989 yılının Mayıs ve Haziran aylarında işten çıkarılmıştı. Bu işten çıkarmaların önemli bir kısmının protestolarla ilgili olduğu da raporlandı.

Siyasi etkiler: İşçiler eylemlerinde doğrudan ANAP Hükümeti hedef alınmış, sıklıkla siyasal iktidarı protesto eden sloganlar atılmıştı. Toplumda 12 Eylül rejimine ve Özal hükümetlerine karşı duyulan tepki eylemlerin basının ve toplumun desteğini kazanmasına yol açmaktaydı. Eylemler sonucu 12 Eylül askeri yönetimi ve ANAP tarafından uygulanan neoliberal ekonomi politikalarının geriletilmesi sağlanmıştı. Eylemleri devam ederken yapılan 27 Mart 1989 yerel seçimlerinde ANAP'ın oy oranı yüzde 35'ten yüzde 21,88'e düştü, burada başlayan gerileme 1991 genel seçimlerinde ANAP'ın iktidardan uzaklaştırılmasıyla sonuçlandı.

Bahar eylemleri ve 1990lı yıllar

Bahar Eylemleri 1990lı yılların ilk yarı sonlarına kadar çeşitli eylemleri de her açıdan tetiklemiş eylemlerdir. 1987, 1988 ve 1989'da yıllık ortalama 30 bin işçinin katıldığı grevlere 1990 ve 1991 yıllarında ortalama 160 binin üzerinde işçi katıldı. 1995 yılında ise greve katılan işçi sayısı 200 bine yaklaştı. 1995 yılı Türkiye tarihinde en çok işçinin greve çıktığı yıldır. Bu grevler hem kamu hem de özel sektörde yaşandı. 1990-1995 arası greve katılan işçi sayısı 605 bin civarına ulaşmış, grevde geçen iş günü sayısı ise 14 milyonu aşmıştır. Bu dönemde Paşabahçe Cam Fabrikası'nda 1991 yılında toplu işçi çıkarmaya karşı yapılan ve 21 gün ve 21 gece süren direnişinin, SEKA İzmit Fabrikasının kapatılmasına karşı 2 Ekim 1998 tarihinde başlayan ve 30 gün süren direniş ve 30 Kasım 1990 tarihinde başlayan grevin 150 bin maden işçisi ve destekçisi insanın 4-8 Ocak 1991 tarihlerinde gerçekleşen Ankara yürüyüşüdür.

Bu dönemde hükümet birçok grevi "milli güvenlik" nedeni ile ertelemiş, Danıştay ülke çapında tüm işkollarına yönelik olarak grev erteleme kararı alınmasını yasaya uygun bulmamış ve TÜRK-İŞ'in talebini yerinde görerek grev erteleme kararlarını iptal etmiştir. TÜRK-İŞ'in 12 Eylül sonrası en önemli eylemlerinden biri, 3 Ocak 1991 tarihinde uygulanan "iş gitmeme eylemi" adı altında gerçekleştirilen "iş bırakma" eylemi ve genel grevidir. Diğer bir önemli eylem ise 26 Kasım 1994 yılında yine TÜRK-İŞ'in çağrısıyla Tandoğan Meydanı'nda gerçekleştirilen büyük bir miting olmuştur. Eylemin amacı 5 Nisan istikrar programına paralel olarak 1995 Bütçe Kanunu'nda çalışanların bazı haklarını kaldırmayı hedefleyen hükümlerdi. Önce Anıtkabir'e yürüyen işçiler daha sonra Meclis'e yöneldi. İşçilerin Meclis'e yürümesine izin verilmedi. Ancak eylem üzerine işçi aleyhtarı hükümler bütçe kanunu tasarisından çıkarıldı. 1990lı yıllarda sosyal güvenlik haklarında yapılmak istenen değişikliklere karşı 5 Ağustos 1995'te Ankara'da büyük bir miting ve 8 Ağustos'ta ise işbaşında iş durdurma eylemi yapıldı. 15 Ekim 1995 tarihinde Ankara'da başka büyük bir izinsiz miting düzenlendi. Bu miting Tansu Çiller

azınlık hükümetinin güven oyu alamamasında etkili oldu. 5 Ocak 1997’de Ankara’da TÜRK-İŞ tarafından Susurluk Kazası ile ortaya çıkan mafya-devlet ilişkilerini protesto etmek için düzenlenen mitinge büyük bir katılım oldu 1990ların ve 12 Eylül sonrasının en büyük yürüyüş ve mitinglerinden biri 24 Temmuz 1999’da Ankara’da gerçekleştirildi. “Mezarda emeklilik” yasası olarak bilinen sosyal güvenlik yasalarındaki değişikliklere karşı Emek Platformu tarafından düzenlenen eyleme 200 bini aşkın emekçi katılmıştı.

Sonuç

Genel olarak değerlendirildiğinde 1989 Bahar Eylemleri ve ardından yapılan büyük işçi eylemleri 12 Eylül döneminde uygulanan ve işçileri büyük yoksullaştırmaya uğratan ekonomi politikalarına ve baskı düzeyine karşı gerçekleşen ülke tarihinin en geniş katımlı işçi eylemleridir. Eylemler sendika merkez yönetimleri dışında doğrudan, birçoğu 70li yıllarda mücadele içinde bulunmuş deneyimli işçi önderlerinin, mücadeleci işçi ve bazı sendika şube yöneticilerinin önderliği ile gerçekleşmiş her açıdan önemli sonuçlara yol açmıştır. İlk birkaç yıl sendikalarda olumlu değişimlere yol açan eylemler bir süre sonra siyasal ortamın giderek baskıcı yöne kayması ile de birlikte sendika bürokrasinin eylem öncüsü işçilere ve yöneticilere yönelik baskıcı uygulamaları ile sönümlenmiştir.

Bu eylemler için olduğu gibi diğer işçi hareketlerinden de geriye anlamlı bir birikimin kalmamasının temel nedeni, güçlü, bağımsız, bir emek siyasetinin

yokluğudur. Nitekim eylemleri takiben kurulan ve başlangıçta anlamlı bir bileşimi ve gücü olan İstanbul İşçi Sendikaları Şubeler Platformu’nun da, sendika merkez bürokrasisinin müdahaleleriyle birlikte çeşitli sosyalist siyasetlerin kendilerini dayatmaları ve yıkıcı rekabetçi tutumları nedeni ile de etkisizleşip yok olduğu ortadadır.

Dipnotlar:

- [1] Yıldırım Koç, “Aç Tilki Fırın Yakmıştı”, <https://www.veryansintv.com/yazar/yildirim-koc/kose-yazisi/ac-tilki-firin-yikmisti/>
- [2] Ercan Atmaca, “1989 Bahar Eylemleri Üzerine Birkaç Söz”, <https://iscininkendipartisi.org/2022/04/09/1989-bahar-eylemleri-uzerine-birkaç-soz/>
- [3] Aziz Çelik, “İşçi Sınıfının Ayağa Kalktığı Yıllar”, <https://bianet.org/yazi/isci-sinifinin-ayaga-kalktigi-yillar-161305>
- [4] Ercan Atmaca, “1989 Bahar Eylemleri Üzerine Birkaç Söz”, <https://iscininkendipartisi.org/2022/04/09/1989-bahar-eylemleri-uzerine-birkaç-soz/>
- [5] Ali Koloş, “İş yerleri birlikte hareket etti”, <https://www.evrensel.net/haber/510447/is-yerleri-birlikte-hareket-etti-ali-kolos-89-bahar-eylemlerine-dair-yazdi> ve Tayfun Tabakoğlu, “Camialtı Tersanesi Penceresinden 89 Bahar Eylemleri” başlıklı youtube yayınından, <https://www.youtube.com/watch?v=8yERXUnnOWs>
- [6] Ali Koloş, “İş yerleri birlikte hareket etti”, <https://www.evrensel.net/haber/510447/is-yerleri-birlikte-hareket-etti-ali-kolos-89-bahar-eylemlerine-dair-yazdi>

Mağaranın Ağzındaki Taş

MUSTAFA EMİN BÜYÜKCOŞKUN

Evvel

Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu '28 Şubat gerekirse 1000 yıl sürecek' demişti. Sanılanın aksine 28 Şubat postmodern darbesi, salt İslamcı hükümete ve Müslüman halka değil, Türkiye toplumunun başkaldıran tüm kesimlerine yönelik bir müdahaleydi. Kürt özgürlük hareketi de, devrimciler de bundan nasibini ziyadesiyle aldılar. Üniversite kampüslerinin polisiyeleştirilmesi, F tipi hücre sistemini dayatan 19 Aralık 2000 cezaevi operasyonları, geç tamamlanan bir neoliberalleşme döneminin adımlarıydı. Gözaltında kayıplar bu yola

giden patikayı döşedi. Demirel'in Schmidt'ten tercümesiyle 'devlet rutininin dışına çıktı'. Galatasaray Meydanı'nda fotoğrafını gördüğümüz insanların önemli bir kısmı, bu istisna halini kuranlardandı.

2000lerin liberalleşen ikliminin hâkim söylemlerinden 'yüzleşme' kendini hukuki ve toplumsal bağlamda yeniden kurmasa da, yasın dolaşıma girdiği bir dolaşımı kurguladı. Bu dilin kısmen Cumartesi

İnsanları'nın oturmalarına da yansıdığı gözlemlenebilir. Kendileri bunun tarafında olmasa da, Cumartesi İnsanları'nın kamusal söyleme dahil oluşunda bu kurgu kimi zaman fazlaca dramatik bir hal alabilir. Kimi zaman bu kurbanların fail oldukları bağlamı da örtebilir. Hatırlamamız gereken, Cumartesi İnsanları'nın çerçevesi Terörle Mücadele Kanunları tarafından devrimci bir hafızayı da anmada ısrar ediyor olduklarıdır. Diğer bir ifadeyle Galatasaray'da bir araya gelen kayıp yakınları ve destekçileri, adalet talebinin yanında, devleti rutinin dışına çıkmaya icbar eden bir cüretin de mirasçısıdır.

Devrimcilerin düzenin zor aygıtıyla cedelin bir parçası olarak benimsedikleri yeraltı burjuva hukuk normlarıyla konuşursak 'illegalite' bir direniş biçimi devrimci özneleri anonimiteye davet eder. Kod adları, sahte kimlikler, biyografiler, edilmiş karakterler, değiştirilen kılıklar bu anonimliğin parçasıdır. Devrimci özne bir taktik olarak kendi kişiliğini, savunduğu kavganın uğrunda terk ederken, kodu

ve siciliyle yeni bir öznellik edinir. Ta ki görevi sonlanana ya da kavgada son bulana dek. Kulaklara ezanla okunan isimlerin yanına, yeniden doğulan mücadele örgütünün verdiği ad eklenir. Bu gönüllü geri çekilme kimliksizleşme ya da kişiliksizleşme değildir. Aksine Melami dervişleri gibi yeni bir don, yeni bir kimlik edinme halidir.

88 tahliyeleriyle 12 Eylül mahpuslarının toplumsal hayata geri karıştığı, Sovyetlerin dağıldığı, I. Körfez Savaşı'nın politik sınırları geçirgenleştirdiği bir konjonktürde Türkiye ve Kürdistan'da devrimci hareket kendini belirgin şekilde yeniden örgütlemeyi başarır. Kampüslerden havzalara, kamu emekçilerinden kadın hareketine yeniden canlanan politik hayatın filizleri Türkiye komprador burjuvasını, aparatçıklarını, cunta artıklarını tedirgin eder. Kürt özgürlük hareketinin yükselişine paralel, Kemalizmin itibarını yitirdiği 12 Eylül'ün akabinde İslami hareket de halka halka yayılmakta, düzenin kodlarını yeniden tarif etmeye cüret etmektedir. İşte bu ahval ve şeraitte düzen devrimci hareketin tekeline kırdığı zor aygıtını yeniden ele geçirebilmek için 'helvadan yaptığı putu', hukuku, anayasayı yeniden askıya almaktan, rutininin dışına çıkmaktan başka yol bulamaz.

Türkiye devletinin tercih ettiği anonimite geniş bir şiddet repertuarını failsiz bırakan, hesabının legal hukuk rejimi içerisinde sorulmasını imkânsız bırakan, kamu personelini ve kolluk gücünü cezasızlık zırhıyla koruyan, yok ettiği özneleri kimliksiz bırakırken bu yolda kullandığı personeli de aynı anonimiteye gark eden bir tedhişi bünyesinde barındırır. Diğer bir ifadeyle kaybedenler de kaybeder, kaybolurlar. Bu işle meşgul personel kimi zaman itirafçılık yoluyla devşirilen devrimci kadrolardan elde edilir, kimi zaman bordro dışına çıkarılan kadrolar istihdam edilir. 12 Eylül darbesinde temrin edilen bu pratik, 93 konseptinin devreye girmesinden itibaren hız kazanır, 90ların sonuna kadar devam eder. Ta ki AB uyum yasalarıyla yeni devrin sayfaları açılıp kirli bakiye hasıraltı edilene dek hız kesmez.

12 Mart 1995'te Gazi Mahallesi'nde bir kahveye, sonradan 'kimliği belirsiz' kişilerce otomatik silahlarla açılan ateşte Halil Kaya adlı Alevi dedesi öldürülürken beş kişi yaralanır. Haberi alan Gazi halkı, barikatlar kurup ateşler yakarak olası bir katliama karşı öz savunmaya geçerler. Müteakip gün cenaze törenine ateş açılır, hadise bir isyan boyutunu alır, İstanbul'un diğer yoksul Alevi semtlerine sıçrar. Toplamda 22 yurttaşın yaşamını yitirdiği Gazi Ayaklanması yıllar süren davalar sonucunda iki polis memuruna verilen ve infaz edilmeyen dört yıl hapis cezasıyla son bulur. Olaylardan bir hafta sonra ise bir Newroz sabahında Gazili öğretmen Hasan Ocak gözaltına alınır. Ailesi bir daha kendisinden haber alamaz. Her yerde onu aramaya başlarlar.

'Arkadaşıma Dokunma' inisiyatifinden Nadire Mater, bu arayışlardan birinde, bir basın toplantısında Baba Ocak'ın feryadına şahit olur, dayanamayarak toplantının yarısında çıkar, arkadaşlarıyla buluşur. 27 Mayıs 1995'te başta Ocak ailesi, bir grup hak savunucusu ve İHD üyeleriyle birlikte örgüt bayraksız, slogansız, sessizce Galatasaray Meydanı'nda otururlar. Devletin anonimitesine karşı cevap, hakikatin kendini faş etmesiyle verilir. Ocak ailesi kah vilayetle görüşür, kah CHP il örgütünü işgal eder, her Cumartesi diğer kayıp yakınlarıyla buluşur. 15 Mayıs 1995'te Hasan Ocak'ın cesedi, işken-

Türkiye devletinin tercih ettiği anonimite geniş bir şiddet repertuarını failsiz bırakan, hesabının legal hukuk rejimi içerisinde sorulmasını imkânsız bırakan, kamu personelini ve kolluk gücünü cezasızlık zırhıyla koruyan, yok ettiği özneleri kimliksiz bırakırken bu yolda kullandığı personeli de aynı anonimiteye gark eden bir tedhişi bünyesinde barındırır.

ceyle katledilmiş halde, kimsesizler mezarlığına gömülmüş olarak bulunur. Devlet suçüstü yakalanmış, meçhule terk etmek istediği devrimci özenin hayaleti onu avlamıştır. Hasan Ocak devletin gözaltına alıp işkenceyle katlettiğini kabul etmek zorunda kaldığı ilk kişi olarak tarihe geçer.

Hasan Ocak vakası etrafında oluşan ivme, Galatasaray'a bir rağbet yaratır. Salt Batı'dan değil Kürdistan'daki savaş koşullarında kaybedilenlerin yakınları da oturma eylemine katırırlar. Onların adları, resimleri her Cumartesi meydanda yankılanır. Hafızadan silinip gitmek yerine destanslaşırlar. Cesetleri, cismaniyetleri olmasa da, meydandakileri onları bedenleştirirler. Devlet adları bir yana, akıbetleri dahi tahayyül edilemeyen bir varlık halinde, araf ile berzah arasında bir yere terk etmişken onları, Cumartesi İnsanları inat ve ısrarla bu hafızayı yeniden ve yeniden kurar, adalet talebiyle tarihyazımını, yas ile ölüm terbiyesini buluştururlar. Devletin buna yanıtı sert olur. 28 Şubat ikliminde 15 Ağustos 1998'de başlayan polis müdahalesi, her hafta artan bir şiddetle devam eder. Hâlâ kaybedilmelerin yaşandığı bir iklimde eylemlerin sürdürülmesini namümkün hale gelir, Cumartesi İnsanları 13 Mart 1999'da eylemlerine ara verirler.

On yıl sonra yeniden Galatasaray Meydanı'nda buluştuklarında aralarına katılmam çok zor olmamıştı. İklim değişmiş, 90lar bir nostalji unsuruna dönüşmüş, devrimci hafıza silikleşmiş, kayıpların fotoğrafları ise yeni yeşeren bir adalet ve yüzleşme arayışının öznesine dönüşmüştü. Dosyalar tekrar açılıyor, soruşturmalar başlatılıyor, itirafçı ifadeleriyle kayıpların cesetlerini bulmak üzere kazılar yürütülüyordu. Öyle ki dönemin başbakanı Erdoğan en kıdemlilerini, 12 Eylül kayıplarından Mikail Kırbayır'ın annesi Berfo'yu Dolmabahçe ofisinde dahi ağırlamıştı. Ne var ki bu iklim kalıcı bir yüzleşme halinin tohumları atılmadan, hakikat ve adalet talebi toplumsallaşamadan Gezi'yle yükselip 15 Temmuz Darbe Girişimi'yle sonlanan bir mekaniğin arasında unufak oluverdi. Fabrika ayarlarına

dönülmüş, yüzleşme dönemimin öznelere kızığa çekilmiş, dosyalar rafa kaldırılmıştı. Çok geçmeden dönemin içişleri bakanı Süleyman Soylu'nun talimatıyla 25 Ağustos 2018'de, 700. Haftalarında Cumartesi İnsanları şiddetli polis saldırısıyla alandan uzaklaştırıldılar. Emine Ocak'ın 98'deki siyah-beyaz gözaltı fotoğrafı, 2018'deki renklisiyle tekerrür etmiş oldu.

On yıllık ikinci devrelerine şahitlik etmek şerefine nail olduğum Cumartesi İnsanları, adil şahit olmanın ne demek olduğunun canlı birer timsali ve öğretmeni olarak, kafa yordüğümüz pek çok eşitsizlik biçimiyle, zulüm sistemleriyle nasıl cedel edilebileceğine bir okul oldular. Diğer yandan ise hemen her şeyin metalaştığı, hızla pazarlanabilir olduğu bir devirde, nasıl görünmek istediklerine kendileri karar verebilen, temsiliyet rejimleriyle müzakere eden, adaletin ve hukukun tarifini yeniden yapan ve olağanüstü bir metafiziği talim ve terbiye eden bir ocak olarak büyüdüler. İlk başlarda caddede akan kalabalıkla aralarına dizilen gazeteci ve fotomuhabirlerin arasında fotoğraf makinemle, ellerinde tuttıkları fotoğraflara karşı hizalanırken, yavaş yavaş pankartın köşesine kaydığım, fotoğraflara açıyla baktığım, arkalarındaki boş beyaz yüzeyi fark ettiğim ve nihayetinde makinamı cebime koyup, elime bir fotoğraf alıp aralarına oturduğum

Hasan Ocak vakası etrafında oluşan ivme, Galatasaray'a bir rağbet yaratır. Salt Batı'dan değil Kürdistan'daki savaş koşullarında kaybedilenlerin yakınları da oturma eylemine katırırlar. Onların adları, resimleri her Cumartesi meydanda yankılanır. Hafızadan silinip gitmek yerine destanslaşırlar. Cesetleri, cismaniyetleri olmasa da, meydandakileri onları bedenleştirirler.

bir macera oldu benimkisi. İmaj üreten, çerçeveye hükmeden bir öznellikten onun ardına bakan, imgeyi tüketmeyen, saflarda kaybolan bir failiyeti deneyimleme şansına erdim. Öyle oldu ki mekan ve zamanla bağlarım giderek zayıflarken, Cumartesi günü ve Galatasaray Meydanı bir nirengiye dönüşmüş, kendimi konumlandırabildiğim bir kaide halini almıştı. Filmcilik peşinde bir yerlerde değilsem, dostlar beni nerede bulabileceklerini bilir, orada buluşurduk.

An

Çiçek Pasajı'nın önünde kırmızı yekeleli güvenlik şube memurlarından müteşekkil bir barajla karşılaşıyorum. Ama meydanı çevreleyen demir perdeler kalkmış. Yeniçarşı caddesinin o kendine has eğimi ortaya çıkmış. Aramadan geçtikten sonra akordeon perdelerle caddeden ayrılmış meydana varıyoruz. Barikatlar kalktı ise o kadar da değil. Hoş bu ikinci arama, caddedeki bombalı saldırılardan sonra konmuştu. İkinci aramayı da geçtikten sonra, tam 300 haftanın, pek çok yılların, hasretliklerin, sürgünlüklerin ardından Galatasaray Meydanı'ndayım. İki yıl önce, aynı meydana bakan YKY'de, Didem Yazıcı'nın kürate ettiği 'Hayat, Aşk, Adalet ve Ölüm' sergisindeki 'Tekerrür' işimin önünde, 'O meydana sazla, sözle geri döneceğiz' demişti Hanife Yıldız, kendi elleriyle karakola teslim ettiği oğlu Murat'ın akibetini yıllardır ararken. Ağlamamak için kendimi zor tutuyorum.

Sanki, mağaranın ağzındaki taş aralanmış, onlar, Yedi Uyurlar yeryüzüne geri dönmüşler. Yıllardır görmediğim yüzler, dostlar, tanışlar, yoldaşlar. Tahliye olanlar, sürgünden dönenler, yine gelenler. Birileriyle sarılmaktan, kucaklaşmaktan dudağım kuruyor. Pankart üstünde resimlerle yere serilmiş. İHD gönüllülerinden Nazım Dikbaş'la Sevim Sancaktar karanfilleri diziyorlar. Nadire Mater'i görüyorum bir çala. Herkes burada. Derken İHD'nin emektar pazar çantası beliriyor, PVC'leri eprilmiş fotoğraflar birer birer çıkıyor. En meçhulünü alıyorum elime. Yere çöküyorum. Kartonun mukavemeti

o kadar kalmamış ki, dik tutabilmek için parmaklarımınla özel bir açı vermek ve o halde bileğimi bükmeden havada kalmam gerekiyor. Meydan giderek kalabalıklaşıyor. Akın akın arama noktasından geçenler, postanenin, Mektup Kırtasiye'nin önüne doğru yayılıyorlar.

Maside Ocak gür sesiyle kitlenin artık unuttuğu Cumartesi adabını, sessizce oturmayı hatırlatıyor. Basın mensuplarına çeki düzen veriyor, kurt kapını gibi değirmi değil, düz bir çizgi olarak sıralanmalarını rica ediyor. 'Bütün kayıpların fotoğraflarını görüntülemenizi istiyoruz' diyor. Temsil dilenmeyen, çerçeveyi kendi tayin eden, imajların arasında hiyerarşi kurmayan, dinlenmeden dimdik duran, teslim olmayan bir irade. Hayatımda ilk defa bir eylemde nasıl görüneceğine kendi karar veren, temsil rejimini kendi belirleyen bir özneye karşılaşıyorum. Zeyno Kuray'ın dirsek darbeleriyle gene kusursuzca tam ortasında yer almayı başardığı muhabirler, kameramanlar, fotoğrafçılar düz bir saf tutuyorlar. Meydan açılıyor, genişliyor.

Sebla Arcan mikrofONU alıp, 'aynı derin acı ve ısrarla 1000. haftada bir araya geliyoruz' ile selamladı bizi. Emine Ocak 'Hoşgeldiniz' dedi, Zübeyde Tepe adres verdi 'Failleri belli, Tansu Çiller, Mehmet Ağar, Süleyman Demirel, Korkmaz Tağma', Talat Türkoğlu'nun kardeşi 'Davalara zaman aşımına uğradı, devlet kendini akladı' dedi, Hanım Tosun 'adalet' diye haykırdı, Murat Aslan'ın kız kardeşi 'Tansu Çiller'in, Mehmet Ağar'ın, Meral Akşener'in yargılanmasını istiyorum' talebiyle geldi, Abdullah Canan'ın oğlu Esat abi Yüksekova'dan kalkıp gelivermişti, Cemil Kırbayır'ın abisi Mikail, 'gözü altında polisler burnumu silmeme bile izin vermediler, çünkü cunta zihniyetinin devamcıydılar' diyerek zerafetini hatırlattı, Kenan Bilgin'in kardeşi 'adalet yerini bulana kadar burada buluşmaktan vazgeçmeyeceğiz' dedi, Hüsamettin Yaman'ın abisi, Karşı Sanat'ın banisi Özcan, 'yasta eşitlik istiyoruz' dedi. Kah güneş enseimizi yaktı, kah rüzgar ciğerlerimi-

ze üfledi. Cadde her zamanki gibi hınca hınç, turistler gene meraklı, tepemizde dronlar vızıldar, tramvayın kampanası YKY'nın cam cephesinde yankılanırken, Teoman'ın yeniden okuduğu 'Benim Annem Cumartesi' CHP ilçe bürosunun balkonundan duyulmaya başladı. Haftaya buluşmak üzere ayaklandık. Karanfilleri 50. Yıl Anıtı'nın iri puntolu taşlarına dizdik. Resimlerimizi tek tek topladık. Musafahalaştık, helalleştik. Gerçekten de taş arlanmış, mağaradan çıkmış, arzda buluşmuştuk.

Ahir

Cumartesi İnsanları bir Newroz sabahından Mayıs sıcaklarına, 90lardan 2000lerin ortalarına, Türkiye'nin en uzun soluklu sivil itaatsizlik eylemi,-hakikat mücadelesi, adalet arayışı olarak devam ediyor. Kayıp yakınları, evlatlarına, sevdiklerine, kardeşlerine ulaşamadan birer birer terk-i dünya

ederken, geride kalanlar, salt kan bağıyla değil hakikate bağlılıkla o fotoğrafları kavırıyor, anonimiteye karşı failiyeti savunuyorlar. Cumartesi İnsanları faili meçhul demiyor, malumu ilan ediyor. Kayıpları anarken, mesul amirleri silsile içerisinde sayıyor, sicil zincirine gizlenen cezasızlığı yırtıp atıyorlar. 90ların hafızası bir nostalji unsuruna indirgenir, özlenen bir geçmiş olarak pazarlanırken, hesabı verilmemiş defterleri bize hatırlatıyor, halı altına süpürdüğümüz günahlarımızla hesaplaşabilmenin imkânını sunuyorlar. Yaptıkları daha da mühim bir şeyse, devletin varlık aleminden silmek, ne adı, ne sanı, ne akıbeti bilinmeyen gayba karıştırmak istedikleri devrimci özneleri anıyor, anlatıyorlar. Onları sıradan hayatlarıyla, sıradan insanlıklarıyla, örgü kazaklar, tel çerçeveli gözlükler, kabarık saçlar ve soluk renklerle bize tekrar sunuyorlar. Miras kalan efsun, hakikatte olduğu kadar o cürette de ısrarın imkânıdır. Haftaya gene Galatasaray'da buluşmak üzere.

Hüda Kaya: “Başörtüsü oy kullanarak özgürleşmedi. Direnişle, ödenen bedellerle özgürleşti.”

28 Şubat'ta ailesiyle beraber Malatya başörtüsü direnişinin öncüsü olarak idamla yargılanan ve hapis yatan, HDP 25., 26. ve 27. dönem İstanbul milletvekili, Kobane ana dava tutsağı Hüda Kaya, avukat Fazlurrahman Üsâme Sarıyaşar vasıtasıyla yolladığımız sorularımızı Silivri Mahpushanesi'nden mektupla yanıtladı ve avukatı Zilan Leventoğlu tarafından bize ulaştırdı. Dünle bugünün mukayeseli bir muhasebesini, Hüda Kaya'nın Türkiyeli Müslümanların şimdisini ve istikbalini, kendi penceresinden, kendi mahrecinden tartışan yanıtlarını, tarihsel önemine binaen olduğu gibi yayınlıyor, zindanların duvarlarını yine delen sesine kulak veriyoruz.

Sevgili Hüda Kaya,

Tutuklanışınızın ardından bizi en çok müteessir eden, tehir ettiğimiz ziyaretimiz oldu. Cihad'ın tahliyesinin ardından geçmiş olsuna gelememiştik. Mahcubiyetimiz katlandı. Umarız avukat dostumuz Usame Sarıyaşar, bunu bir nebze telafi edebilmiştir. Sizi katkı verdiğimiz Halka Dergi bahanesiyle rahatsız ediyoruz. Silivri Mahpushanesi'nin hücrelerinden, gönüldaşlarımıza, emek ve adalet dostlarına bir ses, bir kelam ulaştıralım istiyoruz. Sorular muhtelif ama dönüp dolaşıp aynı yere geliyor. Geçen otuz yılın mütevazı bir muhasebesi gibi de görülebilir. İstedığınızı, istediğiniz şekilde yanıtlayabilirsiniz. Dilerseniz kendi sorularınızı kendiniz de sorabilirsiniz. Yahut bu sorulardan hareketle bir mektup kaleme alabilirsiniz. Her ne yazarsanız yazın, sesinizi işitmek, dostlarımıza ulaşmasına vesile olmak bizi mutlu edecek. Bu haksız zorbalığın en kısa zamanda sonlanmasını, özgür yarınlarda buluşmayı temenni ediyoruz. Selam ve duayla.

28 Şubat'ta Malatya'daki başörtüsü eylemleri nedeniyle idamla yargılandınız. Bugün ise o dönem birlikte sanık sandalyesinde oturabileceğiniz aktörler, kürsüde kaleminizi kıranların

arkasında oturuyor. Hem duygusal hem politik olarak bu süreklilikle nasıl başa çıkabiliyorsunuz?

Sevgili Halka Dergisi dostlarım! Öncelikle burada duvarlar arasında-sesinizle- soluğu-

nuzla hücreimde misafirim olduğunuz için teşekkür ediyorum. Bu güzel çalışmalarınız için tebrik ve takdirlerimle birlikte başarılar diliyorum.

Güzel Halka'larımız büyüsün,

çoğalsın, sokakları, şehirleri, meydanları, ormanları, dağları, dereleri kuşatsın diliyorum.

Bir bütün olarak küreselleşen kirliliği bir sistem içerisinde var olma -insan kalma- mücadelesi veriyoruz diyebilirim. Tarihin en temiz,

en masum, dūşūnsel, bilinçsel donanımı ile, modeli ile, alternatif paradigması ile yola çıkılsa bile, esas belirleyici olan, kadroların, -hareketi oluşturan- bireylerin, toplumun ahlaklılığı oluyor. İnsani gelişmişliğin tekāmül evrelerinde nerede olduğumuz, hayat çizgimizi, kalitesini ve niteliğini gösteriyor.

Diyebiliriz ki kişiye sürekli ahlaki kılan her ne ise o ancak yeryüzüne barışı, esenliği getirebilir. Yoksa kimliği, ideolojisi, partisi, paradigmasının ne olduğu değil. Tüm bu etiketlerin üstünde, biz özümüzde, barışı, adaleti, ne kadar içselleştirebildik? En temiz duygu ve dūřūncelerle, inanç ve emekle, bir yola çıkılsa bile, canavarlaşmış sistemlerin kuşatmalarına karşı öz bağışıklılığınız güçlü değilse, korkunç bir yozlaşma ve çürüme ile karşılaşabiliyorsunuz. Bütün bunların üstüne bir de daha önce yaşamadıkları bir güç ve iktidara bulaşınca dinin de dünün de vefanın da bedellerin de bir anlamı kalmıyor. Ve kirlenmenin en derinini yaşarken, kendilerini aziz-şerefleri bir topluluk veya insanlar olarak bir başka halüsinasyonda olabiliyorlar maalesef. Burada iktidar olmaktan bahsetmişken řunu da belirtmek isterim kısaca. İktidar olmak sadece siyasi anlamda değildir elbette. Bir ailenin sorumluluğunu almak, bir mahallenin, bir köyün, bir işyerinin sorumluluğunu almak da kendi içinde bir iktidar.

řunu yanlış kullandığımızı dūřūnuyorum. Dindarlık ayrı, dincilik ayrıdır. Mezhepli ile mezhepçi olmak başkadır. Laik olmakla, laikçi olmak da öyle. Hangi kademedede olursa olsun, sivil ve siyasi erk, iktidar olmak ile iktidarcı olmak da aynı anlama gelmez. Hangi seviyede olursa olsun, evde, iřte, sokakta, siyasette sahip olunan salahiyeti, sorumluluğu, istismar etmek, kendisi ve karşısındakilerin hakkı noktasında haddi aşmak iktidarcılıktır. Evde kadının gördüğu şiddet de trafikteki şiddet de, siyasetteki şiddet de had bilmezliktir, ahlakileşememektir, insanileşememektir.

Dava dediğiniz yolda zenginleşiyorsanız, saltanatlaşiyorsanız sizin davanız artık idealler değil saltanatınızın bekasıdır. Minberlerden halka midesine yoksulluktan taş başlayan bir peygamberi anlatacaksınız. Yoksulluğun faziletini, peygamberin hasırda nasıl

uyuduğunu anlatacaksınız ve siz bu saltanatta sarayda, israfta iken hak ve halk taraftarı olduğunuzu iddia edeceksiniz. Üstüne de çocuğuna ekmek götürmenin ıstırabında olan anne-babalara saraylarda konuşarak porsiyonlarını küçültmelerini tavsiye edeceksiniz. Bir yoksulluk ve çaresizliği mahkūm etmek, bugünün popülist riyakār iktidarcılığın göstergesi olmuş durumda.

Halkının imkânlarıyla iktidardakilerin gücü, varlığı, orantısız ise o yoldakiler Hak yolda olamazlar. Bu manzara kula kulluğun ve pek çok ilahlar edinilmişliğin yani şirkin göstergesidir.

Yirmi, otuz yıl öncelerine gidersek, dün omuz omuza olduklarımızdan 'devran döndü sıra bizde' diyerek dünün zalimlerinden, Karunlarından daha beter bir dūřkünlük, yozlaşmışlık ve onursuzluğa saplananlar yollarından dönenler oldu. Ancak bugün protokolleri dolduran, saraylarda, saltanatlarda yer kapmaya çalışan, dünün mazlumiyetlerini dillerine dolayanların büyük bir kısmı, dün de aynı onursuzluk ve kula kulluk içerisindeydiler. Sokaklarda direnenlerin, yoksul, ezilen halkın içinde, mücadele eden, bedel ödeyenlerin, işkence görenlerin, sürgüne gidenlerin arasında o zaman da yoklardı. Yani büyük çoğunluğu dün ezilenlerin yoksulların arasındaydılar da şimdi şatafat, güç, saltanatla yollarını şaşırdılar değil. O zamanlarda da tiynetleri böyleydi. Sadece şimdi çok daha büyük bir güce ve yetkiye sahipler ve sapmaları da o nispetle büyük ve görünür durumda.

Daha evvel de söylemiştim bazı sebeplerle. Başörtüsü oy kullanarak özgürleşmedi. Direnişle, ödenen bedellerle özgürleşti. 28 şubat darbesi bunlara karşı yapıldı sanıyorlar. Daha doğrusu böyle olduğu algısı vermeye çalışıyorlar. Öyle değil. Kaç tanesi, ne bedeli ödemiş? O darbe bunlara yol verilmek için yapıldı. Ve o darbe bunların şahsına da değil halka karşı, bizlere yapıldı. Darbecilerle, küresel aktörlerle iktidara gelmeden önce anlaştılar. Bizlerin çocukları okullarda kelepçelenip, işkencelerden geçerken, idamlarla yargılanırken, onlar çocuklarını Amerika ve Avrupa'da okutuyordu. Dün de aynı yerde değildik bugün de

öyle. Elbette bu yakıcı sürecin düşkünleri, yılmışları, yitmişleri, şımaran ve azgınlaşanları da oldu. Dönmenler, yine sokaklarda, yine meydanlarda, yine sür-günlerde, yine zindanlarda.

Sizin de ailenizle beraber öncülerinden olduğunuz Malatya'daki başörtüsü direnişi Türkiye'yi saran ve sarsan karakterdeydi. Beyazıt eylemlerinde de hep vardınız. Bugün ile bir mukayese yapmanız mümkün mü?

AKP iktidarı yemeyi bildiği kadar yedirmeyi de iyi be-ceren bir yapı. İlk yıllarından itibaren devletin mad-den ve manen tüm güç ve imkânlarını sadece parti-sine değil, kendileriyle yol almayı kabul eden İslami çevrelerin, toplulukların, yapıların önde gelenlerine cömertçe sundu. O zamana kadar radikal bir dev-let-bayrak muhalifi olan İslami çevreler sistemin içi-ne çekildikçe, güç-iktidar sahibi oldukça şimdinin en keskin milliyetçi-devletçi pozisyona savruldu.

Bilirsiniz o günlerde İslami kesim için sınırların, ulus devletin bir anlamı yoktu. Sınıfsız, sınırsız bir İslam yurdu hedefleri vardı, Darüselam yani barış yurdu idi yurt algısı. Türkiye'nin dört bir yanındaki, meşhur ez-giler yazılan Beyazıt Meydanı'ndaki başörtüsü eylem-

Bir bütün olarak küreselleşen kirlili bir sistem içerisinde var olma -insan kalma- mücadelesi veriyoruz diyebilirim. Tarihin en temiz, en masum, düşünsel, bilinçsel donanımı ile, modeli ile, alternatif paradigması ile yola çıkılsa bile, esas belirleyici olan, kadroların, -hareketi oluşturan- bireylerin, toplumun ahlakiliği oluyor. İnsani gelişmişliğin tekâmül evrelerinde nerede olduğumuz, hayat çizgimizi, kalitesini ve niteliğini gösteriyor.

lerini hatırlayın, arşivlerde vardır, hiç bayrak olmazdı. Tek tük bayrak açmaya yeltenen biri olsa engelle-nirdi. O günün Saraçhane-Beyazıt eylemcileri şimdi devlet adına bizlere parmak sallıyor, bunlar vatansız, bayraksız diyorlar. Üstüne de bizim değiştiğimizi id-dia ediyorlar aynaya bakmadan. 'Herkes için Adalet, Başörtüye Özgürlük' diyen bizler için başörtüsüyle okumak da anadilde okumak hakkı da farksız idi.

Malatya başörtüsü direnişi ve idam ile yargılanma-larımız hem Türkiye'de hem uluslararası alanda da tepki toplamıştı. Yıllarca 7/24 Toros'ların tacizine ve tehditlerine maruz kaldık çocuklarımızla. Üç kızım sı-nıfta ders görürken kelepçelenip, TEM'e götürüldüler, tutuklandılar, gözleri bağlı işkencelerden geçirildiler. Lise son sınıf öğrencileri iken reşit olmadan idamla yargılandılar. Liseyi hapiste bitirmek zorunda kaldı-lar, üniversite okuyamadılar. O zamanlarda da polis korkusuyla selamı kesenlere karşı, idamlara gülüm-sediler, başlarını asla eğmediler. 13 yaşındaki oğlum Malatya'nın ortasında, Akpınar meydanında Cuma vakti silahlar çekilerek 'Muhammed dur, ateş ederiz' denilerek yakalanıp benimle beraber DGM'de yar-gılandı. Devlet bunu elbette ilk defa ve sadece bize yapıyor değildi. Kimsenin yurdumuzla, toprağımız-la, bayrakla bir sorunu yok. Bilakis toplumumuzda, ötekileştirilenler, dillerinden vatan, devlet, bayrak düşürmeyenlerden daha fazla bu ülkenin toprağını, ağacını, suyunu, insanını, memleketini seviyor.

Tarihi genelde ellerindeki devasa güç ve imkânlarla, egemenler yazdığı için, kimi zalimler tarihte kahra-manlar, kimi ezilenler de hain olarak görülebilmek-tedir. Ya da tarihte bazı sayfalar hiç yaşanmamış gibi öznesi kendileri olan sahte bir direniş tarihi oluştura-biliyorlar.

28 Şubat süreciyle ilgili AKP taraftarlarından yıllardır ciddi bir ayırım ve ötekileştirmenin farkındaydık, bili-yorduk zaten. Geçtiğimiz aylarda hücremde 28 Şubat yıldönümüyle ilgili TV'de yayınları izlemeye çalışı-yordum. İktidarın fanatik kanallarından birinde bir '28 Şubat Belgeseli' yayınına denk geldim. Süreci çok bo-yutuyla görselleriyle ele almışlardı. Ve Malatya dire-

nişine geldiler, inanılmazdı. Bizim adımız geçmesin, tamam hadi ama olur da biz hatırlanırız korkusuyla sebep ne olursa olsun tarihi çarpıtmışlar, saklamışlar, gerçekleri örtbas etmeye çalışmışlardı. Onlarca kişinin idamla yargılandığı, yüzlerce insanın gözaltına alındığı liseli kızların idam ile hapislerde olduğu gerçeği yok sayılmış ve sansürlenmişti. Kendilerine muhalif diye tarihin içinden gerçekleri yok saymaya çalışmak hatırlanmasına engel olmak, gerçekleri çarpıtmakla asla daha onurlu ve kalıcı olamayacaklar.

Bugün kendi politika ve pratiklerine muhalefet ediyoruz diye bize hain diyenlere şunu hatırlatmak isterim. Başörtüsü eylemleriyle ilgili görüntülere bakınlar bir nasıl gelişti, büyüdü ve özgürleşti? Bugün benim devletim, benim polisim diyenler baksın. Dün o eylemlerde bizlere gazıyla, copuyla, köpeğiyle saldıran polislere, jandarmalara karşı direndiğimiz polis aynı polis değil mi? AKP iktidarı ile kutsallar mı değişti? Ben bugün zindandayım ama hakkımda yıllar öncesinden milletvekili olarak yaptığım konuşmalarımdan eylemlerinden hâlâ soruşturmalar açılmaya devam ediyor. Polise sen neden vurdun denilmiyor ama bana polise el kaldırmışım diye soruluyor.

Hangi başörtüsüne özgürlük eylemi kanunen izinli eylemdi. Beyazıt eylemleri, Malatya direnişi, dört bir yandaki başörtüsü gösterileri bunlar da o gün kanunsuz, izinsiz gösteriler değil miydi? Tüm başörtüsü eylemleri, gösterileri, yürüyüşleri kanunsuzdu, izinsizdi. O zaman devletin yasakları yasak değil miydi? Polis o zaman da gelip kanunsuz gösteri dağılın deyip sonra saldırmıyor muydu? O övünç duyduğunuz, sahiplendiğiniz başörtüsü direnişlerinde gözaltına alınanlar, tutuklananlar anayasal düzeni yıkmak, polise mukavemet, izinsiz gösteri yürüyüş suçlamalarıyla yargılanmadı mı? İşte bugün de muhalifler aynı suçlamalarla yargılanıyor.

Bizler bugün de 'kim olursa olsun zalime karşı, kim olursa olsun mazlumdan yana' diyenlerle, 'en büyük ibadet hakkı müdafaa etmektir' diyenlerle beraber yolumuzdan dönmedik ve mücadelemize devam ediyoruz. Bir Kürt'ün, bir Alevi'nin talep ettiği herhangi

Bizler bugün de 'kim olursa olsun zalime karşı, kim olursa olsun mazlumdan yana' diyenlerle, 'en büyük ibadet hakkı müdafaa etmektir' diyenlerle beraber yolumuzdan dönmedik ve mücadelemize devam ediyoruz. Bir Kürt'ün, bir Alevi'nin talep ettiği herhangi bir hakka 'helal değildir' diyebilir misiniz? Hangi talep dinen helal değildir, uygun değildir?

bir hakka 'helal değildir' diyebilir misiniz? Hangi talep dinen helal değildir, uygun değildir? Tüm talepler İslam'a göre de Kuran'a göre de haktır, helaldir, Hakk mücadelesidir. Ama maalesef barışı, emeği, hakkı, adaleti önceleyen, güçlü, etkili, sosyal İslami hareketler var olmadığı için bu sorgulamalar, hesaplaşmalar, hakkıyla ve sağlıklı olarak yapılamadı.

Merkezine sınıfsal, ırksal ve cinsel eşitsizlikleri koyan, bu zulümlerle mücadeleyi akide edinen Müslüman bir sosyalist hareketin güncelliği ve aciliyeti konusunda ne düşünüyorsunuz? Sizce Türkiye'de böyle bir faaliyet ve fraksiyona ihtiyaç var mıdır?

Günümüzde başta Ortadoğu olmak üzere tüm dünyada İslam'ın tarihsel kriz ve kırılmaları yaşanıyor. İslam, doğduğu gibi karşı İslam tarafından darbelenmiş, ele geçirilmiş ve külliyatı, tarihi bu iktidarcı İslam tarafından yazılmış bir gelenek ve kavram olarak önümüzde duruyor. Yüzlerce yılın kirli, kanlı saltanatçı ve erkekçi yüklerinden arınması için yeniden doğumu için çok sancılı bir süreç yaşanıyor. Bu doğumu hızlandıracak, inşa edecek olan barış, emek, adalet yani sosyal İslam'ı bir yönüyle kuşanmış hareketler olacaktır. Yakın tarihimizde örnekleri olduğu gibi daha güçlü sosyalist Müslüman hareketler, anarşist, antikapitalist, feminist, demokrat Müslüman hareket-

Seferin kendisi bizatihi zafer olmalı değil mi? Barışın sadece bir hedef değil bir yol, bir yaşam olması gerektiği gibi. Zaferi devrim yapmak olarak görürsek, bir süre sonra bu ülküler dışındakiler teferruat olabiliyor. Bu da yozlaşmayı getiriyor. Büyük işler başılır, ya da başarılmaz, hedefe ulaşılır ya da ulaşılamaz ama bizler her nefesimizle, her adımımızla, insan olmanın gereğini yapabiliyoruz, yaşayabiliyoruz.

ler olacaktır. Olması da gerekir. Ben şahsen İslam'ı her şeyden önce anlamı, kitabı ve çıkışı itibariyle bir barış hareketi olarak gördüğüm inandığım için çok acil bir barış hareketini daha çok önemsiyor ve öncülüyorum.

Toplumsal yani sosyal rolü ötelenmiş, görmezden gelinmiş İslam'ı bir şekilde bu yönüyle sosyal siyasal hayatta var etmek her anlamda ihtiyaçtır. Sosyalist ya da feminist ya da anarşist denilebilir mi denemez mi, ya da denilebilirse gerekir mi gerekmez mi tartışmaları da yürütülüyordur, yürütülecektir. Gönül arzu eder ki hem Türkiye'de hem dünyada Müslüman gençlerin öncülük ettiği, insanın kendisiyle, ötekiyle, toplumu ve doğasıyla barışık ahlaki bir paradigmayla kuşanmış bir barış hareketi inşa edilsin.

Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde toplumsal muhalefetin yaşadığı hezimet, ciddi bir muhasebe ihtiyacını doğursa da herkes fabrika ayarlarına dönmekte epey acele ediyor. Cumhuriyet'in 100. yılını devirdiği bugünlerde Kemalizmin bir kurtuluş reçetesi olarak lanse edilmesini neye bağlıyorsunuz? 2000lerin yüzleşme imkânlarını hunharca harcayan Türkiye toplumu, sizce bu fikriyatla gerçek anlamda hesaplaşabilecek mi?

Türkiye toplumunun öncelikle bir yüzleşmeye, hesaplaşmaya ve helalleşmeye ihtiyacı var. Türk-Kürt, Müslim, Müslim-Gayri Müslim, seküler-muhafazakâr ya da modernist-gelenekçi, Sünni-Alevi kimlik ve mahalle çatışmalarından, sınıfsal, ekolojik, cinsiyet özgürlükçü krizlere sıra gelmiyor. Özellikle de büyük şiddet sarmalında ve her gün cinayetlerde karşılaştığımız kadın kıyımı ve şiddeti hâlâ öncelikli ele alınan konulardan değil.

Elbette tüm bu sorunlar, küresel kaynaklardan bağımsız diyemeyiz. Öyle olunca çözümü ve mücadelesi de küresel olabilmeli. Ancak Türkiye özelinde Cumhuriyetin demokratikleştirilmesi ve barış, ekmekten ve sudan acil bir ihtiyaçtır.

Ortadoğu'da IŞİD gerçekliği çözümü adına nasıl modernist, seküler uçlara savruluş yaşanıyorsa AKP gerçekliği karşısında da farklı savrulmalar, kaçışlar yaşanabiliyor. AKP öncesi baskıcı, yasaklayıcı, laikçi politikalarından kurtulmak isteyenlerin süreci sonunda nasıl AKP'nin doğuşu ile rövanşist egemenlik ile karşı karşıya kaldıysak, bugün AKP'nin sahte, riyakâr, dinci politikaları sebebiyle yakın zamanlarda başka rövanşist yaklaşımlar, anlayışlar ile karşılaşma riskini göz ardı etmemeliyiz.

İktidar kendilerinin dışında tüm muhalif çevrelere ülkeyi cehennem ederken maalesef siyasal muhalif çevreler de tüm bu çürümüşlüğe, yozlaşmışlığa alternatif olacak bir iklim geliştiremediler.

Dışarıdayken çok yönlü bir tefsir çalışması yaptığınızı duymuştuk. İçeride de bunu sürdürmeyi düşünüyor musunuz? Okuma listenizde neler var?

Tefsir çalışmalarımız uzun yıllardır devam ediyordu. İstifade ettiğimiz çok değerli hocalarımız var elbette. Genelde kadın gruplarıyla, gençlerle yaptığımız bu çalışmalarımız, sadece dinlemek, öğrenmek şeklinde değil, araştırma, sorgulama, tartışma üzerineydi. Özellikle yaklaşık son on beş yıldır kadın gözüyle anlamak üzerine oldu çalışmalarımız. Bizleri geliştiren, dönüştüren en etkili devre oldu diyebilirim.

Cezaevinin kısıtlı koşullarında dışarıdaki gibi ihtiyaç olan bir kaynağa, esere ulaşabilmek mümkün olamıyorsa da tüm imkânlarımla yoğun ve zengin bir okuma yapmaya çalışıyorum. Genelde tarihsel, teolojik okumalarımla beraber, özelde kadınların yazdığı ve kadın üzerine yazılan eserler okudum. Yerli, yabancı, toplumsal sorunlar da dahil. Geçtiğimiz günlerde *Devrimci İslam Tarihi* kitabını bitirdim. 20 yıldan fazladır zindanda olan Muhammed İnal'ın yeni çıkan bir çalışması. Kitap hakkında geri dönüşümü de beklediği için epey not aldım. Neredeyse bir şerh kitapçığı olabilir. Şu an elimde Hans-Lukas Hieser'in *Iskalanmış Barış* kitabını okuyorum. Şimdiye kadar okuduklarım arasında Hikmet Kıvılcımlı'dan Hasan Ali Yücel'e, Tanrı ile Söyleşiler'den Gök Tanrı'ya, Fatih Gezer ve İlber Ortaylı'yı sayabilirim.

'La tahzen' ayeti celilesi Beyazıt Meydanı'nda bir slogan olarak terennüm edilirdi. Faşizmle ve zalimlerle mücadelenin temelindeki umut ilkesiyle sizin aranız nasıl? Baştaki soruya dönersek, umut sizce ayakta mı tutulan yoksa sokulup sığınılan bir şey midir?

Seferin kendisi bizatihi zafer olmalı değil mi? Barışın sadece bir hedef değil bir yol, bir yaşam olması gerektiği gibi. Zaferi devrim yapmak olarak görürsek, bir süre sonra bu ülküler dışındakiler teferruat olabiliyor. Bu da yozlaşmayı getiriyor. Büyük işler başarılı, ya da başarılmaz, hedefe ulaşılır ya da ulaşamaz ama bizler her nefesimizle, her adımımızla, insan olmanın gereğini yapabilmeliyiz, yaşayabilmeliyiz.

Çok sık karşılaştığımız bir eleştiri olmuştur, siyasilere olan güvensizlik her anlamda. İktidarı bazı yönleriyle eleştiriyoruz değil mi? Yalan söylediler, hak gasp ettiler, iftira ettiler, zulmettiler diyoruz. Bu siyasetçiler dünya dışından gelmediler. Bu toplumun içinden çıktılar. Yöneticiler toplumun aynasıdır. Çok yalancı bir toplum, en çok yalancıları sever, kahraman ilan eder. Hırsızlığı her fırsatta kendine mübah gören bir toplum en çok hırsızları sever, uyuşur kaynaşır. Evrenin yasasıdır, insanlar elleriyle tercih ettikleri kaderleri yaşar.

İyi olmak, dürüst olmak, insan olmak, insan kalmak zorundayız. Atacağımız adımlarımız, eylemlerimiz, gelecekle ilgili sosyal siyasal planlarımız bu erdem çerçevesinde geliştirilemezse bugünkü yozlaşma sadece renk değiştirmiş olur.

Barış devrimini bireyler önce yüreğinde gerçekleştirmelidir, ailesinde, ilişkilerinde başarabilmelidir ki toplumsal gerçek barışı hak edebilelim.

Sevmeyi öğrenmeli insanımız. Tüm can'ları, bir yaprağı, kendini ve tüm ötekileri.

İşte o zaman hepimiz için de dünya için de umut var demektir.

Hüda Kaya
Marmara Kapalı 9 Nolu Cezaevi
Silivri - İstanbul

Bahar Gök: “Kadınlar tüm riskleri göze alıp direniyor, peki direniş bitince ne oluyor?”

Bahar Gök, uzun yıllar çeşitli sektörlerdeki fabrikalarda mavi yaka işçi olarak çalıştı. Sendikal örgütlenme ve direniş süreçlerinde öncü roller üstlendi. Bir süredir ise Kadın İşçi haber sitesi için muhabirlik yapıyor. Yaptığı haberlerle ülkenin dört bir yanındaki kadın işçi direnişlerinin sesini duyuruyor. Bahar'ın yakın zamanda kaleme aldığı bir rapor üzerinden, Halka Dergi için Fatma Betül Kocaaslan kendisi ile kadın işçi direnişlerine dair bir röportaj gerçekleştirdi, ilginize sunuyoruz.

Halka Dergi Yayın Ekibi

Yakın zamanda “Son Yılların Kadın İşçi Eylemlerine İçeriden Bakmak” isimli bir rapor yazdın. Rapor, Cinsiyet Eşitliği Politikaları Derneği tarafından Aralık 2023’te yayınlandı. Sen bu raporda son iki yıldaki kadın işçi eylemlerine bakıyorsun. Son yıllarda yapılan

feminist emek tarihi çalışmalarından, deneyim aktarımlarından biliyoruz ki, kadınlar her zaman işçi hareketinin içindelerdi, aktif bir şekilde

yer alıyorlardı. Zannedildiği gibi bilinçsiz ya da ilgisiz değillerdi, fakat kadınların işçi hareketindeki rolü ve militanlığı uzun yıllardır görülüyor yapılan çalışmalarda. Ama son 2-3 yıldır, kadın işçilerin eylemlerdeki görünürlüğünde bir artış var sanırım. Sen de rapora böyle bir yerden başlıyorsun. Sence bu artışın sebebi ne?

Evet, görünürlükte bir artış var. Bunun en temel sebebi sanayide çalışan kadınlara

ın sayısının giderek artması. Peki neden 2021-22’de direnişlerde öne çıktılar ve görünür olmaya başladılar? Ben bunu kadınların ücretli çalışmaya dahil olduktan sonra, ev içi emeğin artması ile birlikte bir öfkenin birikmesi ve bu öfkeyi kanalizasyon

edilecek bir yer olmamasına bağlıyorum. Aslında tek başına bu bir sebep değil ama güçlü etkenlerden biri. Bunun içerisinde artık ev geçindirme mev-

zusu var. Kadınlar, kendi gelirlerini eve bir ekonomik katkı sağlayan gelir olarak değil, ev geçindiren asli unsur olarak görmeye başladılar artık. O dönemlerde takip ettiğimiz eylemlerde de sohbet ettiğimizde kadınlar hep bunu söylüyorlardı. Eşime yeteri kadar destek olamıyorum gibi bir cümle kullanılmıyordu.

Bunun yanında pandemi süreci direnişlerin ortaya çıkmasında önemli bir etken

oldu. Pandemide kısa çalışma ödenekleri ağırlıklı olarak kadınlara dayatılan bir uygulama oldu. Kadınlar artık kendilerini “ev geçindiren” olarak görüyor olmasına rağmen iktidar kadınları “yardımcı”, “destekleyen” pozisyonunda gördüğünü çok net gösterdi. Asgari ücretin 2.800 TL gibi bir miktar olduğu zamanda, kadınlar kısa çalışma ödeneği ile 1.100 TL’ye mahkûm edildi. Ev içerisinde, eşlerinin ya da diğer aile fertlerinin “pandemide seni eve gönderdiler, demek ki iyi çalışmıyordun, demek ki işinden memnun değillerdi” gibi söylemlerine maruz kaldılar. Bir de evden çıkamama hali var, sokağa bile çıkma yasağının olduğu dönemde tüm aile fertleriyle birliktensin, o ev içi emek ve bakım yükü 24 saate yayılmış durumda.

İşyerlerinde şunu çok net gördük, patronlar pandemiye sadece bir ücret meselesi üzerinden fırsatta çevirmediler. Her türlü aşağılık muameleyi, her türlü insanlık dışı çalışma koşullarını dayattılar ve bununla ilgili hiçbir yaptırımla karşılaşmadılar. Zaten seferberlik gibi bir durum olduğu için pandemi ilanı, bununla ilgili doğru düzgün haber bile yapılamadı.

Ben de o dönemde bir fabrikada çalışıyordum ve yan yana çalıştığımız insanlar Covid oluyordu. Covid’in evdeki fertlere bulaşma riski patronlar için önemli değildi. Yakın akrabaları vefat eden işçiler oldu. Kadınlar evde kaldığında da hasta aile fertlerinin bakımı ile ayrıca ilgileniyordu. Kadınların artık tahammül edemez, idare edemez duruma geldiği bir dönemdi. Pandemi yasakları biraz azalmaya başladığında ise bu koşullar değişmedi. Patronlar Pandemi’de devlet desteği ve teşvikleriyle de büyümeye devam etti ve büyümeyi aynı koşullarda sürdürmek istedi. Cinsel tacizin, mobbingin, iş kazalarının, işten atmaların alabildiğine artış gösterdiği bir dönem oldu yani. Kadınlara, işten atma tehditleriyle, görev tanımında olmayan işler yaptırıldı.

İş Kanunu’ndaki kodlarla işten atılmalar da direnişlerde oldukça etkili oldu. Kodlar ilk kullanılmaya

başlandığında işten çıkarma yasağı vardı ama ahlaki gerekçelerle işçiler işten atılabiliyordu. Şimdi ahlaksızlık kadın üzerinden tanımlanan bir kavram. Yani bunun mesela iş yerinde bir malzeme çalmakla ilgisi yok. Doğrudan kadının namusunu işaret eden bir durum. Ve bunun kadınlar üzerinde yarattığı baskı çok fazlaydı. Kadınlar “ben bu kodlarla işten atılamam” deyip pek çok işi istemeyerek de olsa yapıyordu. Pandemi yasakları azalınca patronların bu baskısı azalmadı, sürdürülebilir bir noktada devam etti. Bununla birlikte Ocak ayında asgari ücrete yapılan zamlarla birlikte ücretlerin asgari ücret seviyesine çekilmesi gibi bir durum ortaya çıktı. İşçiler çok komik zamlarla karşılaştılar. Maaşına 50 TL zam aldığını gören işçiler oldu. Bu artık patlama noktası oldu. Bu kadar aşağılık muameleye maruz kalırken, bu kadar sıkıntı yaşarken, kendilerine ayıracak bir dakikaları kalmamışken, sana 30 TL- 50 TL ‘zam’ yapılıyor. Bu bir patlama nedeniydi. Baktığımızda zaten o eylemlerin yapıldığı atölye ve fabrikalar ağırlıklı kadınların çalıştığı sektörlerdeydi. Bu yanı sıra da kadınlar o direnişlerde daha aktif ve daha fazla yer almış oldular.

Pandemi döneminde daha tekil örgütlülüklerin olduğu eylemlilikler oldu. Sinbo, Migros, Carrefoursa gibi... Buralarda yıllar içerisinde işçi sınıfının hafızasında eskide kalmış eylem biçimleri yeniden ortaya çıktı, mesela işgal eylemi ya da atılan işçilerin yerine yeni işçi alımına engel olmak, servisleri engellemek, fabrika girişini kapatmak gibi. Bu eylemleri sendikalar yıllardır suç diyerek bir eylem

Pandemide kısa çalışma ödenekleri ağırlıklı olarak kadınlara dayatılan bir uygulama oldu. Kadınlar artık kendilerini “ev geçindiren” olarak görüyor olmasına rağmen iktidar kadınları “yardımcı”, “destekleyen” pozisyonunda gördüğünü çok net gösterdi.

biçimi olmaktan çıkardılar. Sürecin ancak yasal çerçeveye oturtulmuş eylemlerle götürüleceği gibi uzlaşmacı görüşlerle işçi sınıfını 'örgütlenme' durumu hakimdi. Ama işte hem Sinbo direnişi -ki Pandemi sürecindeki yasaklara rağmen devam etti- hem Migros Depo direnişleri hem de peşine Mitsuba'da 2021 Ekim'de yapılan işgal eylemi bir hafızayı hatırlattı bize yeniden. Çünkü en son SEKA direnişinde (2005) işçiler fabrikaya kendilerini kapatıp her türlü teması kesmiş ve günlerce içeride kalmışlardı. Mitsuba'da da tam da böylesi bir eylem yapıldı. Sendikalaşan işçilerin işten atılmasının ardından fabrikadaki işçiler işgal eylemi başlattı. Atılan işçiler işe geri alınana ve patron TİS masasına oturana kadar işgal eylemine devam edeceğini söyleyen işçiler, Mitsuba'nın TİS masasına itiraz etmeden oturması talebiyle 12 Ekim akşam saatlerine kadar çok güçlü bir direniş yürüttüler. Valilik talimatıyla çevik kuvvet ve özel harekât birimlerinin müdahale edeceği tehditlerine aldırış etmeyen işçilerin direnişini sendikal bürokrasi kırdı. İşçileri bir şekilde dışarı çıkmaya ikna ettiler, işçiler kapı önüne çıktığında meselenin ne olduğunu gördü ve sendikacılara tepki gösterdiler.

Ben görünürlüğün tek başına bir kazanım elde etmek anlamına gelmediğini düşünüyorum. Fakat bu direnişler bize kadınların artık son noktada tüm gemileri yakıp her türlü riski göze alıp en militan eylemleri yapabileceklerini göstermiş oldu ve yaptılar da bunu. Peki kadınların ön plana çıktığı direnişler sonrasında, kadın işçiler sendikalar içerisinde yer alabildi mi, işyerinde temsilci olabildiler mi? Böyle olmadığını görüyoruz. Çünkü genellikle eylemlilik ve direniş süreçleri kazanımla sonuçlandırdığı takdirde bu durum sendikanın kendisi ile, kazanımla sonuçlanmadığı takdirde ise işçi sınıfının bilinçsizliği ile ilişkilendiriliyor. İşte aslında biraz bunu tartışmak için böyle bir rapor yazdık. Yani görünürlük salt sayısal olarak alanda olmak, eylemler içerisinde yer almak mı? Evet, bu bir başlangıç ama sonrasında ne oluyor?

Pandemi döneminde daha tekil örgütlülüklerin olduğu eylemlilikler oldu. Sinbo, Migros, Carrefoursa gibi... Buralarda yıllar içerisinde işçi sınıfının hafızasında eskide kalmış eylem biçimleri yeniden ortaya çıktı, mesela işgal eylemi ya da atılan işçilerin yerine yeni işçi alımına engel olmak, servisleri engellemek, fabrika girişini kapatmak gibi. Bu eylemleri sendikalar yıllardır suç diyerek bir eylem biçimi olmaktan çıkardılar.

Sonrasına geçmeden, kadınların bu direnişlerde öne çıkan özgün taleplerine biraz daha değinsek? Örneğin, işyerindeki tacizin artık bir işçi direnişini başlatan sebep olduğunu ya da tacizlerin son bulmasının direnişteki en görünür taleplerden birine dönüştüğü durumlar görüyoruz. Alba Plastik'te işçiler tacize karşı makine kapattılar, Migros Depo direnişlerinde, Acarsoy'da işyerindeki taciz ön plana çıkarıldı... Kadınların olduğu yerde sadece ücret ya da mobbing görmüyoruz aslında. Kadınlar kapı önüne çıktıklarında işyerindeki tacizi ifşa ettiler. Bu durum, genel anlamda feminist hareketin bir etkisi olarak okunabilir. Kadınların işyerinde yaşadıklarını taciz olarak ortaya koyma cesareti...

Evet, mesela mobbing artık yediden yetmiş herkesin bildiği bir kavram ve işçiler karşılaştıkları baskıları mobbing olarak tanımlayacak noktadalar. Cinsel taciz meselesini de senin de bahsettiğin gibi daha cesur bir şekilde ortaya koyma durumu var. Türkiye'de ilk defa cinsel tacizcinin işten atılması ve tacizlerin son bulması için iş makinelerinin kapatıldığı eyleme tanık olmuş olduk Alba'da. Bir de orada kadınlar bu eylemi erkek işçilerle birlikte yapmışlardı.

Direnişlerde insanca çalışma talebi ortak bir talep olarak öne çıkıyor. Ücretten sonra gelen talepler, insanca çalışma koşulları, mobbing ve iş sağlığı ve güvenliği meseleleriydi. İşçi sağlığı ve güvenliği meselesinde özellikle pandemide tedbirlerin çoğu askıya alındı patronlar maliyet hesabını daha fazla yaptı, iş kazaları haber olmadı, iş cinayetlerinin çok az bir kısmı eğer içeride bir çevreye ulaşabilecek insanlar varsa haber oldu. Bunların hepsi bir birikim yarattı. Baktığımızda kadın işçilerin sık sık iş kazalarına maruz kaldığını söylemek mümkün. Çünkü şartlar ağırlaşıyor, seri üretimde kadınlar yoğunluklu. İşten çıkarma tehdidi ile saat başı adet sayısı giderek artırılıyor... İşin stresi, evdeki yükün stresi, işten atılma kaygısı... Bunların hepsi bir arada olduğunda kadınlar iş kazalarına açık hale getiriliyor aslında. Normalde çok dikkat eden biri bile olsa, yanında çalışan işçinin o hatayı yapma ihtimali çok yüksek oluyor. İşçilerin öne çıkan taleplerini üç temel maddede toplarsak; ücret, mobbing ve işçi sağlığı ve güvenliği tedbirlerinin alınması diyebiliriz.

Bir yandan yasal haklar ve iş kanunu da eskisi kadar bilinmiyor değil. İnsanlar öğreniyorlar, kadınlar da bu bilgilere ulaşabilir durumdadır. Soyunma odalarında, yaşadıkları meseleleri, duydukları olayları konuşuyorlar. İş kanuna referansla değil belki ama "kuzenimin arkadaşı böyle bir şey yapmış işyerinde" falan diye anlatılıyor birçok şey, kadınlar oradan alıyor zaten bilgiyi, stratejiyi. İşçilerin böyle bilgi aktarımının içinde olduğunu da söylemek mümkün. Soyunma odaları bu anlamda çok kritik yerlerdir bence. O zaman da çalıştığım yerlerde çok tanıdım bunlara. Daha içeriden düşündüğümde kadınların böyle patlaması çok normaldi, beklenen bir şeydi ama içeriden gören biri bekliyordu. Kimi yerlerde sendikacıların bile beklemediği bir potansiyel ortaya çıkmış oldu çünkü çoğu sendika TİS'lerde kabul ettirmeye çalıştıkları maddeler dışında işçinin çalışma yaşamına ve özellikle kadınların özgün koşullarına çok hâkim değil. Doğalında bu patlama, bu isyan dalgası onları da biraz şaşırtmış oldu. Hatta kimi sendikalar

yaşanan bu patlamaya son derece hazırlıksız yakalandılar ve işçilerle kalıcı bağlar kuramadılar.

Aslında işçiler bu talepler için sendikalara yöneldi. 2022'nin başında herhangi bir sendikanın olmadığı daha örgütsüz bir şekilde direnişe geçen işçiler oldu. Fakat direnişlerin birçoğunda, metalde, petrokimyada, tekstilde daha ana akım sendikalara yönelen ve sendikalaşma mücadelesine girişen kadınları görüyoruz. Sendikalaştıkları için işten atıldılar ve kapı önünde direnişe başladılar. Ama şöyle bir durum var. Bir yandan kadınlar talepleri için sendikalaşıyor bir yandan ise bu sendikalarla da çeşitli çatışmalar yaşıyorlar. Belki şimdiye kadar hayatında sendikalı bir yerde çalışmamış bir kadın işçi, sendikayı çalışma koşullarının iyileştirilmesi için bir araç olarak görüyor aslında. Senin dediğin gibi sendikalar ise genellikle kadınların koşullarını ve taleplerini görmüyor ya da kadın işçilere yönelik bir politikaya sahip değil. Bazı yerlerde en militan eylemleri yapan, direniş süreçlerinde kamuoyu desteği için sendika tarafından da daha çok ön plana çıkarılan kadınlar bu direnişler bittikten sonra neler yaşıyorlar?

İşçilik yaşamına devam ediyorlar. Kimi yerlerde kadınlar direnişin ve sendikanın reklam yüzü olarak görülüyor ve öyle devam ediyor. Ama o direniş ve eylemlilik bittikten sonra kazanımla sonuçlansın ya da sonuçlanmasın, kadının yaşamında çok fazla

Direnişlerde insanca çalışma talebi ortak bir talep olarak öne çıkıyor. Ücretten sonra gelen talepler, insanca çalışma koşulları, mobbing ve iş sağlığı ve güvenliği meseleleriydi. İşçi sağlığı ve güvenliği meselesinde özellikle pandemide tedbirlerin çoğu askıya alındı patronlar maliyet hesabını daha fazla yaptı, iş kazaları haber olmadı, iş cinayetlerinin çok az bir kısmı eğer içeride bir çevreye ulaşabilecek insanlar varsa haber oldu. Bunların hepsi bir birikim yarattı.

Biz feminist gruplar olarak kendimizi de hâlâ “destekleyen” bir pozisyonda gördüğümüz için işin mutfağına dahil olmaya çalışmıyoruz. Sendikalara bir baskı hissettirebiliriz, kadın politikaları olan sendikalara kadınların taleplerinin uygulanması için baskı yapabiliriz. Mesela DİSK için bu yapılabilir.

la bir şey değişmiyor maalesef. Kaldıkları yerden işçilik yaşamına devam ediyorlar ama çoğunlukla sendikalara karşı bir güven kırılması da yaşıyorlar. Buna dair çok az olumlu örnek verebiliriz. Mesela Farplas'ta eylemlerin öncülüğünü yapan kadınların çoğu kendi imkanlarıyla işe girdiler. Acarsoy'a baktığımızda, dört kadının direnişi ve feminist dayanışma sayesinde direniş devam ederken sendika yasal çoğunluğu kazandı. Kadınlardan ikisi kendi imkânlarıyla işe girdiler.

2022 direnişleri arasında sendikal anlamda kazanımla sonuçlanan Pas South örneği var. İşten atılanların çoğu kadınlardı. Direniş kazanımla sonuçlandıktan ve işçiler işe geri alındıktan sonra, direnişçi kadınlardan üç tanesi fabrikada temsilci oldu. Orada mesela erkek temsilci yok. Bu direnişin bir kazanımıdır aslında. Burda Bebek direnişinde Pas South'taki kadın temsilcilerle karşılaştık, kendi deneyimlerini anlatmaya ve Burda Bebek direnişçileriyle dayanışmaya gelmişlerdi.

Pas South'ta temsilcilerin kadınlardan olması bir kazanım fakat bunun toplu sözleşmelere de yansması lazım. Kreş, regl izni gibi kadınların özgün talepleri toplu sözleşme talepleri arasına girmeli. Genellikle toplu sözleşmelerde ücret ve ücrete endeksli talepler, sendikaların kırmızı çizgisi olur, kadınlara dair talepler kabul edilmediğinde bu bir itiraz noktası olmaz. Bu talepler, bazı sendikalarda bir eğitim meselesi olarak kalıyor, işyerlerine uygulanabilir politikalara dönüşmüyor.

Sendikaların işçi sağlığı ve güvenliği eğitimlerine katılmış bir işçi olarak şunu söyleyebilirim. Eğitimlerde tezgâh meselesinden sıkça bahsederdik mesela, sendikacılar “haklısınız” derlerdi. Fakat yıllar boyunca o tezgâhların boyu, makineler, aparatlar kadınların fiziksel özelliklerine uygun şekilde uyarlanmadı. Hep bir maliyet hesabı yapılırdı. Yani bu eğitimleri almak işçilerde bir farkındalık yaratıyor, ama çalışma yaşamındaki koşullarda dönüştürücü etkilerini çok fazla görmüyoruz.

Raporu yazarken dikkat çekmek istediğim konulardan biri işçi direnişlerinin sonrasına da bakmamız gerekliliğiydi. Biz sadece bir direniş alanını görüyoruz ama devamını niye takip etmiyoruz? Yani mesela kadınların olduğu direnişlerde sendikalar feminist harekete daha açık davranırlar. Kamuyu desteğini artırmak için haber yapmamızı isterler ama direniş bittiğinde teması keserler. Bizim de direniş bittikten bir hesap soruculuğumuz yok. Sendikayı arayıp, toplu sözleşmedeki talepleri ya da direnişteki kadınlara ne olduğunu sormuyoruz mesela.

Bunun sebebi, kadınlarla direniş sürecinde uzun süreli bir temas kurulamaması aslında...

Evet, kadın işçilere ne oldu diye sormamız lazım. Ya da ilk defa TİS imzalanacak bir işyeri ise TİS taleplerinin, temsilcilik seçimleri yapıyorsa kadın temsilci olup olmadığının peşine düşmemiz gerekiyor. Biz feminist gruplar olarak kendimizi de hâlâ “destekleyen” bir pozisyonda gördüğümüz için işin mutfağına dahil olmaya çalışmıyoruz. Sendikalara bir baskı hissettirebiliriz, kadın politikaları olan sendikalara kadınların taleplerinin uygulanması için baskı yapabiliriz. Mesela DİSK için bu yapılabilir.

Aslında direniş süreçlerinde feminist gruplar bir şekilde dayanışma ziyaretleri düzenliyor. Fakat Kadın İşçi'nin ve diğer feminist grupların sendikalara daha somut baskı mekanizmaları oluşturmaları lazım değil mi?

Evet. Direniş bittikten sonra, direniş sürecinde kadınların talep ettikleri toplu sözleşmelere bir talep olarak bile girmediyse, kadınların temsil hakkı oluşmamışsa bunun sorgulanması gerekir.

Raporda, “kadın işçi direnişleri neden erkeklerle ya- rıyor” diye bir kısım da vardı. Kadının temsil hakkı kazanamadığı yerde temsilciler, şube yönetimleri değişmiyor. Mücadeleci direngen “erkekler” sendikanın genel merkez düzeyinde de daha öne çık- maya başlıyor. Ama o mücadeleyi veren kadınlar nerede?

Herkes o direnişin heyecanlı anlarında kadınla- rı görüyor, röportaj yapıyor, sendikalar da buna daha çok alan açıyor. Ama biz o kadınların şimdi ne yaptıklarını bilmiyoruz. Yani şimdi hangi zorluk- ları yaşıyor? Direniş süreçleri işçiler için artan bir borçlanma, fişlenme ve işsizlik demek.

Evet, bir noktada direnişler bitiyor. Özellikle kadın- lar ağır ekonomik yüklerle baş başa kalıyor. Zaten direniş sürecinde de bir ölçüde yok sayılıyorlar, dinlenilmiyorlar, talepleri öncelik haline gelmiyor. Yıllardır ‘bu işi yapan’ sendikacı adamlar tarafın- dan ‘sen ne biliyorsun ki, biz yıllardır bu alandayız’ gibi tepkilerle susturuluyorlar. Yani bir yandan mü- cadeleye görünürlük katmaları beklenirken sesleri de çok çıkmasını isteniyor. Bu sırada sendikalarda

sorumlu konumdaki erkeklerin prestiji artıyor, sen- dikada yükseliyorlar ve bu direnişler onların başa- rısı sayılıyor.

Bütün bu direniş süreçlerinde daha fazla risk taşı- yan kadınların neden tamamı direnişten sonra sen- dikanın örgütlü olduğu fabrikalara alınmıyor ya da bunun uğraşı verilmiyor? Bu soru çok acil bir soru bence. Sendikanın işe aldırıldığı kadınlarla aldırma- dıkları arasında nasıl bir fark var, neye göre bir ay- rımcılık yapılıyor kadınlar arasında?

Hem çalıştıkları iş yerinde hem örgütlendikleri sendikada ayrımcılıkla mücadele eden kadın işçi- ler, özellikle kadın örgütlerinin, feministlerin veya içinde kadınların kalabalık olduğu grupların ziya- retleriyle oldukça iyi hissettiklerini söylüyorlar. Kadın işçilerin sadece patronlar karşısında değil, sendi- kalar içinde de güçlenmesini sağlıyor. Bunun için kadın işçilerle gerçek ve kalıcı ilişkiler kurmamız gerekiyor. Özellikle çalışma koşullarının ağırlaştı- ğı, enflasyonun yükseldiği, ücretlerin geçimi sağla- madığı bu kriz koşullarında işçi eylemlerinin arta- cağını öngörmek zor değil. Bizim de kadın işçilere dair politikalarımızı geliştirmemiz gerekiyor.

Dipnot:

*Raporun tamamına şuradan ulaşabilirsiniz: <https://cinsiyetesitligipolitikalari.org/son-yilların-ka- din-isci-eylemlerine-iceriden-bakmak/>

Filistin İçin Bin Genç Üyeleriyle Söyleşi: “Bizler halka sesleniyoruz. Derdimiz o, biz halkız ve Filistin direnişinin yanında olmaya baş koymuş bir halkız.”

7 Ekim’de başlayan Aksa Tufanıyla beraber direnişin çağrısına kulak vererek meydan eylemleri yapmaya başlayan bir grup genç “İsrail’le tüm ilişkiler kesilsin!” talebiyle eylemlerini çeşitli kurumlar önünde sürdürdü ve basında ve kamuoyunda büyük bir yankı uyandırdı. Süreç nasıl başladı, FİBG kim ve hedefi ne gibi sorulara yanıt bulmak için Filistin İçin Bin Genç üyesi iki genç ile söyleştik.

Halka Dergi Yayın Ekibi

Halka Dergi: Filistin için Bin Genç nasıl ortaya çıktı?

Feyza: 7 Ekim’de direnişin hareketiyle başlayan süreçte bir an önce aksiyon almak gerektiğini düşündük. İlk başta Emek ve Adalet Platformu olarak 27 Ekim’den itibaren Hamas ve FHKC’nin çağrısına icabet ederek, kendi topraklarımızda emperyalizme karşı direnişin bir parçası olmak gayretiyle meydanlarda nöbet tutmaya başladık. Bir noktada Gençlik Komiteleri’yle ve eylemlere gelen başka ar-

kadaşlarla beraber sürdürmeye başladık bu nöbetleri. Nöbetlere devam ederken bir yandan da teorik tartışmalarımıza devam ettik. Bu teorik tartışmalarımızda ortaklaştığımız ve vurguladığımız en önemli şeylerden birisi bu hareketin anonim ve

özzerk bir yapıya sahip olması gerektiği. Böyle bir şeye ancak gençlerin cüret edebileceği konusunda da hemfikirdik. Aslında özetle, bu şekilde Filistin için Bin Genç kurulmuş oldu.

Hareket kendine hedef olarak ne koymuştu? Bu noktada eylemleri özetlemek iyi olabilir belki. Başladığınızdan bugüne kaç ay oldu?

kaç ay oldu?

Ecem: Aslında 7 Ekim’den sonra pek çok grup inisiyatif olarak Filistin için sokağa çıktı, bizler de bireysel olarak bu ey-

lemlerin pek çoğuna katıldık. Fakat bu eylemliliklerde vurgulanmayan, hatta görmezden gelinen bir şey gözümüze çarpıyordu. Sokakları dolduran bu kalabalık siyonizmi besleyen, siyonizmle işbirliğine devam eden sermayeye dair

FİBG'in de "çıkış eylemi" aslında İsrail'in elektriğinin yüzde yedisini sağlayan Zorlu enerjiyi protesto etmek için yaptığımız Zorlu AVM eylemiydi. Daha sonra MÜSİAD, TÜSİAD, İÇDAŞ, SOCAR gibi büyük sermaye gruplarını protesto ettiğimiz eylemlerimiz oldu, bir yandan da kent meydanlarında eylemler yapmaya devam ettik. Bugün bu röportajı yaptığımız günün ertesine de SOCAR'ın önünde bir eylem gerçekleştirilecek.

hiçbir şey söylemiyordu. Kendi aramızda tartıştığımızda vardığımız yer burasıydı, işgalciyi durdurmak istiyorsak onu besleyen her bir damarı kesmek, onu yalnızlaştırmak gerekiyordu. Bunu nasıl yapabileceğimize dair araştırmalar da yaparak bizim topraklarımızda işgali kim nasıl besliyor bunu öğrenmeye çalıştık. Burada en çok gözümüze batan şeyse Türkiye-İsrail arasındaki ihracat hacminin son 10-20 yılda inanılmaz derecede arttığıydı. Bu ihracat kalemleri aslında doğrudan işgalin genişlemesine imkân veren kalemlerdi. Bu topraklardan giden çimento, demir, çelik gibi ürünlerle işgalcilerin evleri, duvarları inşa ediliyor; bu görmezden gelinemeyecek bir şey. Zaten yıllardır var olan ve antiemperyalist bir duruş sergilemek isteyen herkesin bir şekilde ifade ettiği, karşısında durduğu NATO ilişkileri var aynı zamanda. Türkiye'de bulunan Kürecik ve İncirlik radarları tabiri caizse İsrail'in kalkanı olmaya devam ediyor. İşgalcinin petrolünün bizim topraklarımızdan geçtiğini, işgalcinin yediği yemekten giydiği kıyafete kadar bizim topraklarımızdan gittiğini gördük.

Araştırdınız ve aslında o odakları, yani işgal işbirlikçilerini buldunuz. Şimdiye kadar nerelerin önünde eylemler yapıldı?

Feyza: İlk başta daha önce de dediğim gibi FHKC ve Hamas'ın çağrısına kulak vererek kent meydanla-

rında başladık. Sonrasında Manta Denizcilik, Amerika ve Almanya Konsoloslukları gibi emperyalist devletlerin konsoloslukları, Türkiye İhracatçılar Merkezi gibi yerlere gittik. FİBG'in de "çıkış eylemi" aslında İsrail'in elektriğinin yüzde yedisini sağlayan Zorlu enerjiyi protesto etmek için yaptığımız Zorlu AVM eylemiydi. Daha sonra MÜSİAD, TÜSİAD, İÇDAŞ, SOCAR gibi büyük sermaye gruplarını protesto ettiğimiz eylemlerimiz oldu, bir yandan da kent meydanlarında eylemler yapmaya devam ettik. Bugün bu röportajı yaptığımız günün ertesine de SOCAR'ın önünde bir eylem gerçekleştirilecek. Türkiye-Azerbaycan ilişkilerine herhangi bir şekilde zarar verilmemeli diyerek bu işbirliğinin ifşasını önüne geçmeye çalışıyorlar. Bunu kesinlikle kabul etmiyoruz. Çünkü en nihayetinde bu işbirliği Gazze'de gerçekleştirilen soykırımdan daha önemli değil, insanların bunu görmesi gerekiyor.

Şimdiye kadar yaptığınız eylemlerin bir kısmında çok yoğun bir polis şiddetine ve gözaltına maruz kaldınız. 7 Ekim'den sonra yapılan çoğu Filistin eyleminde böyle bir şiddetli gözaltı ya da polis şiddeti görmedik ama FİBG'in eylemlerinde yoğun şiddet gördük. Bunun sebebi sizce ne, devlet baskı mekanizmalarını neden bu kadar işletti?

Ecem: Bunun sebebi çok açık, doğru bir hedefe işaret ediyor olmamız itibarıyla biz bu şiddete maruz kaldık. Örneğin işte 6 Nisan'da Galatasaray Meydanı'ndan İstanbul Ticaret Odası'na yani bakanlığın binasına yürümek istediğimiz sırada maruz kaldığımız şiddeti herkes gördü ve herkes de büyük ölçüde tepki gösterdi bu şiddete. Hükümettekiler kendi çıkarları için belli şeyleri örtmeye çalışırken sürekli olarak yalana ya da manipülasyona başvuruyorlardı. Biz bu yalana manipülasyona göz yummayacağız ve sizin saklamaya çalıştığınız şeyleri insanlara göstereceğiz dediğimiz için bu şiddete maruz kaldık diye düşünüyoruz. Zorlu'da da gözaltı sırasında benzer bir şiddet söz konusu olmuştu. Zorlu gibi büyük bir sermaye grubunun servetinden, sermayesinden eksilecek olanlardan

çekindiği için Nazif Zorlu, bu şiddete maruz kaldığımızı düşünüyoruz, güvenliklerini ya da kolluğu zenginliğinden eksilmesin diye üstümüze salıyor bu şirketler.

Feyza: Şöyle de bir şey var, Zorlu Holding geçtiğimiz 20 yılda mevcut iktidarla palazlandı, mevcut iktidarla kol kola ilerleyen bir sermaye grubu. Bu ilişkiler de çok yüksek ihtimalle bizim orada aldığımız tepkileri doğuruyor. Aslında Ecem'in dediği gibi biraz, doğru yere taş atmanın geri dönüşü olarak hükümetin yıllardır sürdürdüğü, aslında Mavi Marmara olayında da afişe olan, iki yüzlü politikayı ifşa etmeye cüret etmemiz sebebiyle bu denli yoğun bir şiddete ve baskıya maruz kaldığımızı düşünüyoruz. Güncel hükümetin Gazze'yi yeniden inşa etme gibi bir iddiası olmuştu geçtiğimiz aylarda. Bu iddianın gerçekleşebilmesi için bir şekilde işgalci ile anlaşma yapabilmeleri gerekiyor ve aslında oraya giden yol da işgalcinin tuttuğu yerden geçiyor, oradaki rantı kaçırmamak oradan bir şekilde rant devşirmek için işgalciyle anlaşması gerekiyor. Bu ticaret ifşasına bu nedenle de, buna bir engel oluşturur diye de sinirleniyor olabilirler diye düşünüyorum. Diğer yandan ne kadar şiddet baskı gözaltı olduysa o kadar tepki doğdu veya kamuoyundaki görünürlük ve destek arttı ve bunun beraberinde ticaret kesildi.

Onu soracaktım. İki önemli adım var gibi, kısıtlama ve ticaretin kesilmesi. Bunları nasıl yorumluyorsunuz? Bundan sonra bu adımların hem peşinde olmak hem de sonraki hedeflere dair?

Feyza: Aslında biz süreci çok açık bir şekilde görebiliyoruz. Ekim ayının sonundan beri yoğun bir şekilde bunun üzerine eğiliyoruz. Süreci şöyle okuyoruz; ilk başta ticaret yalanlandı, sonrasında var ama sadece Filistin'e gidiyor dendi, sonrasında da ticaret ilk önce kısıtlandı. Aradan bir süre geçtikten sonra İsrail'le ticaret kesildi haberi geldi, ki kesildiği konusuna dair de şüpheli yaklaşıyoruz. Bunun üzerine de çalışmaya devam ediyoruz çün-

kü üçüncü ülkeler üzerinden bir şekilde İsrail'e ticaretin devam ettiğine dair iddialar var elimizde. Bazı veriler mevcut. Bir şekliyle ticaretin devam ettiğini, ticaret devam etmese dahi Türkiye'nin belirli kanallardan hâlâ İsrail'e destek olduğunu görebiliyoruz ki bunun en önemli örneği de Türkiye'den geçen Bakü-Tiflis-Ceyhan hattından İsrail'e petrol ulaşması. Son günlerde bir haber de çıktı; Türkiye petrol varili başına 80 cent gibi bir ücret alıyormuş. Zorlu'nun "çevreciliği" bahane ederek elektrik santrallerini satması da bir şey ifade etmiyor bizim için, çünkü İsrail'le süregelen ilişkisine dair bir şey söylemiyor.

Ecem: Ticaretin kesilmesinde de yapılan açıklamada belli kısıtlar var. Yani şöyle bir ibare geçiyor mesela, "Gazze'ye kesintisiz yardım girene kadar biz ticareti kesiyoruz" gibi bir açıklama yapılmış. Tabii ki ticaretin kesilmesi böyle bir şartla da olsa Filistin halkı için bir kazanımdır ama bizim asıl talebimiz kesintisiz ambargo üzerine. Ticaretin kesildiğine dair metni okuduktan sonra doğrudan bunu söylemeye başladık. Biz işgalciyi her alanda yalnız bırakmaya ve hükümetleri İsrail devletinin varlığını kabul etmemeye çağırıyoruz. Dolayısıyla "sürelili değil kesintisiz ambargo" talebini de yükseltiyoruz.

Farklı farklı gruplar 7 Ekim'den beri eylem yapıyor. Çeşitli sol gruplar da küçüklü büyüklü bir şekilde eylem yapmaya başladılar ama Filistin için Bin Genç kamuoyunda çok farklı kesimlerden insanlar

Süreci şöyle okuyoruz; ilk başta ticaret yalanlandı, sonrasında var ama sadece Filistin'e gidiyor dendi, sonrasında da ticaret ilk önce kısıtlandı. Aradan bir süre geçtikten sonra İsrail'le ticaret kesildi haberi geldi, ki kesildiği konusuna dair de şüpheli yaklaşıyoruz.

Gazze’de soykırım devam ediyor ve yaptığımız şeyler hiçbir işe yaramıyor hissi aldı insanları. Hükümettekilerin söylemleri de bence insanları buraya doğru itiyor çünkü açıkça kabul edilmiş bir işbirliği var şu anda ve bu işbirliği kabul edilmişken, insanların ideolojiye şuna buna bakmadan bir şeyler yapma isteği var.

tarafından desteklendi, ilgi gördü. Sermayeyi hedef alan eylem biçimini de birçok farklı slogan biçimini de Filistin için Bin Genç dolaşıma soktu gibi bir gözlemim var. Bunu neye bağlıyorsunuz? Yani Filistin için Bin Genç diğerlerinin yapamadığı neyi yaptı, neyi başardı sizce?

Feyza: Yani aslında daha öncesinde Türkiye’de zaman zaman gündem olsa da hiçbir zaman istikrarlı bir şekilde gündemde tutulamayan bir şeyi gündem etmeye çalışıyoruz. Hep göz ardı edilen ama varlığını bildiğimiz bir işbirliği söz konusu. Bence bu artık insanların vicdanına dokunan, kanına dokunan bir şey haline geldi. Bunu gördükten sonra artık bir daha görmediğin haline dönebilmek mümkün değil. Şiddet içerikli ya da korkunç görüntüler görüyoruz Gazze’den ve bu görüntülerde bir şekliyle aslında bizim topraklarımızda üretilen, bizim emeğimizle üretilen ürünlerin bir payının olduğunu bilmek, bir şekliyle buna destek olduğumuzu öğrenmek bence insanların artık göz ardı edebileceği bir şey değil. Öte yarıyla da aslında kamuoyunda bu kadar ses getirmesinin sebeplerinden birisi başta da bahsettiğim gibi bizim anonim ve kendi içinde farklı bir yapısı olan, bağımsız bir hareket kurmamız olabilir. Her cenahtan insanın bize destek verdiğini biliyoruz. Bunun sebebi bizim de her cenahtan bir sürü insan olmamız aslında. Net bir siyasi ideolojinin, bir dinin ya da herhangi bir şeyin temsiliyetinin görülmediği bir toplamız, yüreği Filistin’le atan bir grup genciz yalnızca. Bence bu da her ce-

nahtan insanın buraya bakabilmesi ve buraya destek olabilmesini sağlıyor. Bizim derdimiz Filistin ve Filistin’in derdiyle dertlenen insanlara kapımız açık dediğimiz için de aslında bu kamuoyu desteğini almış olduk. Birlikte iş yapmaya çalıştığımız insanlara “sen şucu musun, sen bucu musun?” gibi sorular sormaktansa biz Filistin’in özgürlüğünü istiyoruz, nehirden denize özgür Filistin istiyoruz ve bu yolda bizimle iş yapacaksan buyur gel kardeşim diyebildiğimiz bir yerdeyiz. Toplantılarımızı aldığımız ekibin içerisinde de bu güveni oturttuk.

Ecem: Bunu da tartışarak birbirimizle konuşarak bir diyalog zemini oturtmaya çalışarak yaptık. Bu kadar büyük destek görmesinin ya da bir yandan bu kadar tepki çekmesinin sebebi belli kutuplaşmalara göz yuman ya da işte sen solcusun, öbürü sağcı diyerek insanları sürekli olarak kimliklere sıkıştırmaya çalışan ekiplerin aksine davranmış olmak aynı zamanda. O “tanımlı” ekiplerin de tepkisini çekmiş olduk aslında. Çünkü insanların kafası karıştı. “Yani bunlar şimdi neci?” sorusunu sormaya başladılar. İçimizde sosyalisti de olabilir, sağcısı da olabilir, İslamcısı da olabilir... Bizim ortak bir derdimiz var ve böylesine bir zamanda, Refah’tan çadır bombalama haberleri aldığımız, hastanelerin vurulduğu, Gazze’nin yerle bir edildiği bir zamanda bütün bu kimliksel arka planları bir kenara bırakarak hepimizin Gazze için, Filistin için ortak bir yerden ortak bir ses çıkarması gerektiğine inanarak bu birlikteliği oturtmuş olduk, hattı bu anlayış üzerinden kurmuş olduk. Sanırım bu desteğin ve bu tepkilerin de en temel sebeplerinden biri bu. Burada önemli olan anti-siyonist, antiemperyalist, antikapitalist bir hatta mutabakat sağlayabilmek. Bugün Türkiye açısından bence bu hattın karşısında durabilecek çok fazla insan da bulamazsınız. Neredeyse herkes antikapitalist olduğunu söyler, herkes antiemperyalist olduğunu söyler, herkes anti-siyonist olduğunu söyler.

Feyza: Aslında evet, halka sesleniyoruz. Derdimiz o biz halkız ve Filistin direnişinin yanında olmaya

baş koymuş bir halkız. Twitter’da falan da belki görüyorsunuzdur insanlarda. İlk zamanlarda İHH’nın ya da diğer ekiplerin eylemlerine katılan insanlar vardı. Bir yerden sonra onun işe yaramadığını gördüler. Gazze’de soykırım devam ediyor ve yaptığımız şeyler hiçbir işe yaramıyor hissi aldı insanları. Hükümettekilerin söylemleri de bence insanları buraya doğru itiyor çünkü açıkça kabul edilmiş bir işbirliği var şu anda ve bu işbirliği kabul edilmişken, insanların ideolojiye şuna buna bakmadan bir şeyler yapma isteği var. İnsanlar kendini kandırılmış da hissediyor. Orada büyük bir güvensizlik alanı açılmış oldu ve bu saatten sonra da tutup iktidarın işte kürsüden bağırarak söylediği biz şunu yapıyoruz, biz bunu yapıyoruz yalanlarına da tok olduğunu gösterdi bence bu halk. Üzerimizden yürütülmeye çalışılan planlı linçler de çok bir karşılık bulamadı örneğin. Çünkü FIBG, sözünü de gücünü de eylemlerinden, elindeki verilerin doğruluğundan ve söylemlerinin haklılığından alıyor ve insan-

lar da bunu görüyor. Halk desteği görünen ya da görünmeyen bir meşruiyet zemini kazandırıyor.

Çok teşekkür ederiz. Son olarak eklemek isteyeceğiniz bir şeyler var mı?

Ecem: Yaptığımız ettiğimiz her şey, bütün eylemlerimiz ve açıklamalarımız Filistin halkının bir nebze feraha erişebilmesine yarıyorsa bu yaşayabileceğimiz en büyük mutluluk olur. Her zaman söylediğimiz gibi; gözümüz kulağımız direnişte, ellerimiz iş birlikçilerin yakasında. Allah’ın izniyle nehirden denize özgür bir Filistin’i görmek bize de nasip olacak. İşgalci İsrail’in Filistin topraklarını tamamen terk ettiği günleri de göreceğiz inşallah. Gücümüz kuvvetimiz bu inançtan geliyor. Bugüne kadar karşılaştığımız bütün sıkıntıları; linçleri, gözaltıları, beş arkadaşımızın haksız yere tutuklanmasını hep bu inançla göğüsledik. Bundan sonraki süreci de bu inançla sürdürmeye devam edeceğiz. Yaşasın küresel intifada!

Bütün Direniş Damarları Koparılan Bir Topluma, Geçmişten Bir Nefes: İsmet Demir

SUAT YALÇIN

Demokrat Parti, İzmir Milletvekili Mehmet Salih Uzun, sivil toplum örgütleri hakkında mecliste önemli bir konuşma yaptı. 22 Mayıs 2024'te yaptığı bu konuşmada, demokrasinin olmazsa olmaz ayaklarından birinin STK'lar olduğunu ifade ederek şu anda sivil toplumun kurutulduğunu ve bazı baş-

kanların iktidarla olan ilişkileri sayesinde pozisyonlarını koruduklarını ifade etti. Daha sonra isim vererek TOBB Başkanı Rıfat Hisarcıklıoğlu, Türk-İş Başkanı Ergun Atalay, Ziraat Odaları Başkanı Şemsi Bayraktar ve Esnaf ve Sanatkarlar Odası Başkanı Bendevi Palandöken'in yerlerini korumak için uygulanan ekono-

mik politikalara karşı doğru dürüst hiçbir itiraz geliştiremediklerini, bunun sonucunda da sivil toplumdaki itirazların iğdiş edildiğini ve kurutulduğunu söyledi. [1]

Şu anda özellikle ülkemizde gerek işçi sendikacılığı gerekse de memur sendika-

cılığı bağlamında o kuruluşların başında olanlar için en önemli şey makamlarını korumak. Çünkü onlar için bu makamlar, kariyerlerin ve çıkarların maksimize edildiği yerler veya yarın öbür gün herhangi bir siyasi partiden milletvekili, belediye başkanı olmak için tahtirevan gibi kulla-

nılacak makamlar olarak durmaktadır. Ya da o kurumları kendi siyasi görüşleri ve partileri için bir dükkân gibi görmektedirler. Dar siyasi görüş ve kadrolarını orada istihdam ederek bir hakkın değil, kendi siyasi çıkar ilişkilerinin var olduğu yerler haline getirmektedirler.

Peki, bu durum hep böyle miydi? Mem-

leketimiz tarihinde ve umumi efkârında hep mi böyleydi? Tabii ki hayır zaten özellikle benim gibi 50-60 yaş üstü kuşağın ya kendi gördüğü ya abilerinden, büyüklerinden işittiği ya da bir şekilde okuduğu kahramanlar da vardı tabii ki, kendi sendikaları ve üyeleri adına, onla-

rın menfaatini korumak, ezilmelerinin önüne geçmek için mücadele eden ve bedel ödeyen namuslu kişiler de vardı. Bu yazımda bu isimlerden birinden bahsedeceğim. İsmet Demir, 60lı yılların sonunda, 70li yılların başında ve ortalarında, gırtlak kanseri gibi bir illete yakalanmadan önceki zamanlarında "terini son damlasına kadar akıtan" birisi, efsane bir sendikacı olarak tarihteki yerini almıştı. Üstelik yapı işçileri gibi örgütlenmesi ve mücadelesi son derece zor bir iş kolunda bunu yapmaya çalıştı. Böylesi bir çalışma ayrıca büyük bir marifet ve emek gerektiriyordu. Tam burada anmak anlamlı olur, Nazım Hikmet yapı işçilerinin göğüs gerdikleri zorlukları 1955'te Moskova'da yazdığı şiirinde şöyle anlatmıştı:

YAPIYLA YAPICILAR

Yapıcılar türkü söylüyor,
yapı türkü söyler gibi yapılmıyor ama.
Bu iş biraz daha zor.

Yapıcıların yüreği
bayram yeri gibi cıvı cıvı,
ama yapı yeri bayram yeri değil.
Yapı yeri toz toprak,
çamur, kar.
Yapı yerinde ayağın burkular,
ellerin kanar.
Yapı yerinde ne çay her zaman şekerli,
her zaman sıcak,
ne ekmek her zaman pamuk gibi yumuşak,
ne herkes kahraman,
ne dostlar vefalı her zaman.

Türkü söyler gibi yapılmıyor yapı.
Bu iş biraz daha zor.
Zor mor ama
yapı yükseliyor, yükseliyor.
Saksılar konuldu pencerelere
alt katlarında.
İlk balkonlara güneşi taşıyor kuşlar
kanatlarında.
Bir yürek çarpıntısı var
her putrelinde, her tuğlasında, her kerpicinde.
Yükseliyor
yükseliyor
yükseliyor yapı kan ter içinde.

***

YAPI İŞÇİLERİ SENDİKASI TÜZÜĞÜ:

Başlangıç (1)

"İnsan topluluğunda "İnsan için çalışmaktan gayrisi yalandır." Büyük sözüne göre, her değerın özü emektir. Emeğın tek canlı kaynağı kırdı kentte çalışan bütün işçi sınıfı ile emekçi zümrelerinin kolları ve kafalarıdır. Bu bakımdan Anayurdu-muzun "çağdaş uygarlık düzeyi" denilen, öteki milletlerden aşağı kalmayacak kerteğe ulaşması ve verimlice kalkınması, en başta, işçi sınıfımızla emekçi zümrelerimizin çoluk çocuklarıyla sürünmeden, ezilmeden, rahatlık ve huzur içinde çalışmalarına, gelişmelerine bağlıdır. Çalışan insansız bir toplum düşünölemeyeceği gibi, hakkın aranmadığı ve alınmadığı bir medeniyet ve ilerleme de var olamaz. O inançla sendikamız, Yaradan'a sığınıp vatan müdafaası yaparcasına, işçi haklarını ve emekçi davasını savunur..." (Demir, sf.15)

Yukarıda paylaştığım metin, İsmet Demir'in 10.08.1965 tarihinde kurmuş olduğu YİS'in (Yapı İşleri Sendikası) kuruluş tüzüğünün giriş bölümünden bir paragraf. Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın kaleme aldığı bu bölümü İsmet Demir özellikle sever ve bütün işçilere bu kısmı defalarca okumasını tavsiye eder. Metinde bir taraftan Necm Suresi 39. Ayete referans verilirken ("Şüphesiz insana emeğinden gayrisi yalandır"), diğer taraftan da Marx'tan ("Her değerın özü emektir") ifadelerine referans verilir. Bu metin aradan yıllar geçmesine rağmen eskimeyen ve Türkiye'deki emekçilerin ve sendikacıların okuması gereken çok önemli bir metindir.

İsmet Demir, 1925 yılında Eskişehir'de bir işçi ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelir. Babası Devlet Demiryolları'nda amele olarak çalışıyordu. Ancak ortaokul birinci sınıfa kadar okuyabilir. Sonra birtakım işlerde çalışır ve askere gider. Askerlik bittikten sonra bir topoğrafın yanında iş bulur ve o topoğrafı (Ferit Koper) birlikte Türkiye Şeker Fabrikaları'nda çalışmaya başlar.

Şu anda özellikle ülkemizde gerek işçi sendikacılığı gerekse de memur sendikacılığı bağlamında o kuruluşların başında olanlar için en önemli şey makamlarını korumak. Çünkü onlar için bu makamlar, kariyerlerin ve çıkarların maksimize edildiği yerler veya yarın öbür gün herhangi bir siyasi partiden milletvekili, belediye başkanı olmak için tahtırevan gibi kullanılacak makamlar olarak durmaktadır.

Tarımsal arazileri gezerek buralarda ölçümler yapıp arazilerin mikyaslı haritalarını yapar. Bu süre zarfında Trakya'da, Ege'de, İç Anadolu Bölgesi'nde çeşitli şehirlere gider. Çok çeşitli insanlarla tanışır ve başlarına bir sürü iş gelir. Hayatını köklü şekilde etkileyecek kararları bu dönemde alır. Burada İsmet Demir'in söylediklerine kulak verelim:

“30 yaşına geldim hiçbir şey bilmiyorum. Bugünden sonra öğrendiklerim beni gerçek hayata kavuşturdu. Bu bakımdan şimdiye kadar öğrendiklerimin tamamını kafamdan silip atmak gerekti. Ve bunu yaptım. Fakat çok zor olduğunu da söylemek zorundayım. Şimdiye kadar değer yargıları olan bir takım inançları silip atmak ve yeniden işe başlamak oldukça zor fakat zevkli.

Zorluğu şuradan geliyor. Yeni öğrendiğim bilgiler üzerinde pratik bir çalışma olmadığından, yanlış iş yaptığım kanısına insan elinde olmayarak kapılıyor ve eski inançtan koparken insanın içi burkulu oluyor, tüyleri diken diken oluyor. Fakat atılan adım sağlam olunca bu düşünce yargısının ne kadar saçma olduğunu insan öğrenmiş oluyor ve ileriye daha emin adımlarla yürüyor.” (Demir, sf.20)

Anılarını 1978 yılında İsveç'teyken ve gırtlak kanseri tedavisi görürken kaleme almaya çalışan İsmet Demir'e arkadaşları çok yardımcı oluyorlar.

Tedavi nedeniyle gırtlığı delinen ve konuşamayan Demir, anılarını yazarak arkadaşlarının toparlanmasını sağlıyor. Anılarını kitap haline getirmeye çalışırken çocukluğundan son dönemine kadar her şeyi anlatmaya çalışıyor. Sendika meselesine nasıl girdiğini, siyasi görüşlerinin nasıl değiştiğini anlattığı bölümde şöyle diyor:

“30 yıl boyunca içimde bir his beni, bir boşluk olduğunu ve bunun doldurulması gerektiğini dürttü durdu.

Bu dürtünün gerekçesi ortaya çıktı. İnsan kendi kişiliğine kavuştukça, toplum içinde yerini aldıkça, çalışma zevkine daha çok inanıyor. İmandıkça da bütün zorlukları yok ederek ileri bir adım atıyor.

Daha önce de sol lafını duymuştuk. Fakat ne demek olduğunu bilmiyorduk. Öğrendik ki sol demek, insanın kendisi ve kişiliğe kavuşması demekmiş. Bunu öğrenmeni istemeyen bir sürü kuvvetler var. Fakat insan bunları yok eder, kendi kişiliğine kavuşur.

Günlerce kafamı meşgul eden düşünceyi artık çözmüştüm. Bundan sonra yeni bir yol çizmem gerekiyordu. Onu yaptım. Bu olaya başlarken de, daha önce öğrendiğim bütün değer yargılarını, maddi manevi ne varsa silkip attım. Yeni bir dünyaya başladım.” (Demir, sf.20)

Düşünceleri bu şekilde dönüşen İsmet Demir, öncelikle devlet dairesindeki işinden istifa eder. Sonra daha önce kurduğu arkadaşlıkları ve onların bulunduğu çevreyi terk eder. Son olarak da -ve en zorlu yanı da budur- ailesini ve çocuklarını da ikinci plana iter ve yıllar sonra kendisine kızan ve sitem eden eşine hak verir. Eşinin cefakâr bir insan olduğunu ve çocukların büyümesinde esas katkının ona ait olduğunu itiraf eder. İsmet Demir inandığı yolda sendikal bir mücadele verirken kendini bağlayan her şeyi arkasında bırakır ve 1962 yılından 1974 yılına kadar, yani o ölümcül hastalıkla mücadeleye başladığı zamana kadar büyük bir mücadele verir.

Daha önce de sol lafını duymuştuk. Fakat ne demek olduğunu bilmiyorduk. Öğrendik ki sol demek, insanın kendisi ve kişiliğe kavuşması demekmiş. Bunu öğrenmeni istemeyen bir sürü kuvvetler var. Fakat insan bunları yok eder, kendi kişiliğine kavuşur.

Memuriyetten ayrıldıktan iki gün sonra Ankara'ya gider ve Yapı İş Sendikası ile irtibata geçer. O günlerde sendikaya John Thalmayer adında bir Amerikalı sendikacı gelip, gitmektedir. İnsanlar sendikada işsiz bir şekilde otururken, "İşsizliği protesto edelim, ne kadar işsiz toplayabilirsiniz?" diye sorar. Herkes bir rakam telaffuz ederken İsmet Demir, bin kişi civarında bir kitle toplayabileceklerini düşünür. Demir olayı şöyle aktarıyor:

"Ertesi günü (3 Mayıs 1962) alınan kararı uygulamaya koyulduk. Bir de ne görelim! Gelen kalabalık 5000 kişinin üzerinde Ve yürüyüş başladı, meclise geldik. Bizim geldiğimizi duyan milletvekilleri meclisin arka kapısından Volkswagen arabalara 6-7 kişi girerek kaçmışlar. Sonradan öğrendik.

O günlerde Başbakan İsmet İnönü idi. Meclise geldi, Meclis başkanı Fuat Sirmen ve Senato Başkanı S. Hayri Ürgüplü, ne istediğimizi sordular. İşsiz olduğumuzu ve bize iş temin etmelerini söyledik. "Gerekli garantiyi sendika başkanı Tahir Öztürk'e verin!" dedik. Ve öyle de yaptılar. Biz de meclisten ayrıldık.

Ertesi günü gazetelerin başlıkları şöyle idi. "Çıplak Ayaklılar Meclis'te"

Bu olay oldu. Ertesi günü sendikada otururken, polis sendikaya baskın yaptı ve yakaladığı işçiyi alıp götürdü. Olay içinde bulunanları tespit etmeye

çalıştı. Netice alamadı. Fakat çok zorlu bir sopa atarak serbest bıraktılar. Bu durumu tekrar Başbakan'a sendika duyurdu ama herhangi bir sonuç alınamadı ve bizler yediğimiz dayakla kaldık." (Demir, sf.23)

Bu olay büyük bir sansasyon yaratır ve bu eylemin fikir babası olan John Thalmayer (aynı zamanda Uluslararası Ağaç ve Yapı İşçileri Federasyonu ile Tarım İşçileri Federasyonu'nun Türkiye temsilcisidir), bu ve bunun gibi başka eylemler nedeniyle bir müddet sonra ülkeden sınır dışı edilir.

İsmet Demir bu olaydan sonra Karadeniz Ereğli'si'ne iş bulmak için gider. O sıralar Türkiye temsilcisi Süleyman Demirel olan Morrison şirketinde topoğraf olarak iş bulur. Ereğli'de büyük bir işletme yapılmaktadır ve şehrin nüfusunun çok üstünde bir işçi nüfusu gelir ve çalışmak için müracaat ederler. Şehir tam bir keşmekeş içindedir. İşyerinde de benzer karışıklıklar vardır. İsmet Demir o şartlarda sendikaya işçi kaydetmeye başlar. Sendika Demir'in bölgede görev almasını ister, o kabul etmez ama sendikanın merkez delegesi olur. Bundan sonra herhangi bir sorunda devamlı karakola çağrılır, ifadesi alınır. Daha sonra tutuklanmak üzere mahkemeye sevk edilir. Mahkeme tutuklamaz ama hep bir şekilde tehdit altında kalır. Morrison şirketinin bölgede işi bitince, işi Foster Wheeler alır. Bu şirkette de çalışır. Sendikal mücadelesi yüzünden hep işten çıkarılmak istenir, her seferinde işçiler İsmet Demir'in yanında dururlar. Fakat sonunda diğerleri ile birlikte birçok işçinin işine son verilir. Onun Ereğli'de kalmasını ve kendileri ile mücadele etmesini isterler ama o kabul etmez ve ayrılır. O günlere dair söyledikleri oldukça önemlidir:

"Ereğli olayları bana şu gerçeği öğretti. İnsanları sevmesini ve hiçbir karşılık beklemeden insanlara hizmet etmeyi. Bu gerçeklik bundan böyle hayatıma hâkim olacaktı ve oldu da.

İşçilerden gördüğüm ilgi, insanı bir ömür boyu mutlu etmeye yeter de artar bile." (Demir, s.29)

Bu olaydan sonra İstanbul'a gelir ve daha önce

Ankara'da tanışmış olduğu Suat Şükrü Kundakçı ve Arif Erim'le birlikte TÜRK-İŞ'e bağlı olan Yapı-İş Marmara Bölge Temsilciliğinde çalışmaya başlar. O sırada Ataköy inşaatları devam etmektedir. Bu sırada gelişen birtakım olaylar sonucu önce Suat Şükrü Kundakçı, daha sonra da İsmet Demir sendika yönetimi tarafından, sendikadan ihraç edilirler. Bu olaydan sonra arkadaşlarıyla birlikte YİS'i (Yapı İşçileri Sendikası) 10.08.1965 tarihinde, İstanbul'da kurar. İşte İsmet Demir'in efsane sendikacılığı bu tarihten sonra başlar.

İlk iş olarak İstanbul'daki Ambarlı Termik Santrali'nde Yapı-İş sendikasına kayıtlı işçileri, YİS'e kaydediyor, daha sonra işvereni toplu sözleşmeye çağırıyor. İşveren toplu sözleşmeden kaçınıncaya greve çıkılıyor ve bu arada da beş kuruş paraları yok, 20 gün sonra toplu iş sözleşmesi imzalanarak bir zaffer kazanılıyor. Sendika güç kazanmaya başlıyor.

Bu sıralarda Petrol Boru Hattı inşaatı başlıyor ve bölgeden gelen şikâyetler üzerine buraya giden İsmet Demir, Osmaniye şantiyesinden, Dört Yol'a, oradan Pirinçlik ve Siverek şantiyesine kadar bir alanda işçileri örgütüyor ve işçilerin haklarını almak için işverenle kıran kırana bir pazarlık yapıyor. Araya bürokratlar, yargı mensupları, emniyet mensupları, mülki amirler giriyor. Dahası kendisine hem rüşvet teklif ediliyor hem de suikastlar kuruluyor. Bütün bunlara rağmen tam 1500 kilometrelik bir alanda aynı anda greve başlanıyor. 28 Eylül 1966 tarihli Milliyet Gazetesi şöyle bir başlıkla çıkıyor. **"Bin işçi dün kanunsuz bir greve başladı."** Bakanlar Kurulu bu grevi ertelemesine rağmen İsmet Demir grevi durdurmuyor ve devam ettiriyor. Bunun üzerine İsmet Demir tutuklanıp Siverek Hapishanesi'ne konuyor. 2 Ekim tarihinde Danıştay hükümetin durdurma kararını erteliyor. Yaşanan birçok olaydan sonra, işçilerin hakları alınıyor ve işçiler için çok önemli bir kazanım elde ediyorlar. Bu grevle birlikte İsmet Demir Türkiye işçi hareketi içinde son derece önemli bir figür haline geliyor. İşçiler onun bir sözünü hareketle geçebiliyor. Bundan sonra da Kadıncık ve Şamlar Barajı inşaatlarının-

da da örgütlenmeler başlıyor ve mücadele ediliyor. 2 Ekim 1967 günü direniş başlıyor. Bu direniş sırasında da bir yandan tehditler, bir yandan suikast girişimleri sürerken bir yandan da sendika içindeki kariyerist ve çıkarıcı insanlarla mücadele etmek zorunda kalıyor. İşverenin sözünde durmaması ve toplu iş sözleşmesine yanaşmaması karşısında işçiler Mersin'le Tarsus arasında sessiz bir yürüyüş geçiyor ve o gün tutuklanarak yine hapse atılıyor.

İşte tam bu sıralarda kendi arkadaşlarının sendikanın paralarını içki ve eğlence âlemlerinde harcadıklarını gören İsmet Demir onlarla yollarını ayırıyor ama maalesef maddi olarak çok güç durumda kalıyorlar. Daha sonra bulunduğu imkânları çevresindeki genç arkadaşların sunan İsmet Demir 1960ların sonlarında bu arkadaşlarla beraber Aliğa Rafinerisi'nin yapımı sırasında işçileri örgütlemeye başlıyor. Bu çalışmalar sırasında kendisine Demir Küçükaydın, Sefer Güvenç, Tunç Gezgen, Kemal Sarın ve Selahattin Okur gibi genç isimler de destek veriyorlar. Bu örgütlenme ve hak arama sırasında İsmet Demir aleyhine, işveren tarafından "Bu adam Kızıl Komünisttir, Allahsızdır" denilerek bir kampanya başlatılıyor. Bu durum ister istemez işçi üzerinde menfi bir tesire yol açıyor. Bunun üzerine Demir, Ankara'ya giderek, o sırada ODTÜ'de öğrenim gören Necmettin Giritli'yi sendikanın başına geçirerek kendisi geri çekiliyor. Yapılan hukuki mücadele sonucunda, toplu sözleşme iptal ediliyor ve işçi greve başlıyor. Fakat daha ilk gün Ankara'dan gelip mücadeleye katılan Necmettin

28 Eylül 1966 tarihli Milliyet Gazetesi şöyle bir başlıkla çıkıyor. "Bin işçi dün kanunsuz bir greve başladı." Bakanlar Kurulu bu grevi ertelemesine rağmen İsmet Demir grevi durdurmuyor ve devam ettiriyor.

vurularak öldürülüyor. Bu olaydan sonra kazanımlar elde ediliyor ama buruk bir zafer oluyor. 22 Ağustos 1970'te meydana gelen bu olaydan sonra özellikle sendika içinde İsmet Demir'e karşı bir muhalefet başlıyor. Demir bir sene kadar mücadele verdikten sonra, sendika iki başlı hale dönüşüyor. Tam da o günlerde 12 Mart Muhtırası yaşanınca İsmet Demir tutuklanarak hapse atılıyor. 12 Mart ile birlikte uygulanan Balyoz Harekâtı bütün sivil toplum üzerinde yıkıcı bir etkiye neden oluyor.

İsmet Demir bu dönemde bir süre tutuklu kaldıktan sonra 1974 yılında Yapım İş'i kuruyor ve İskenderun Demir Çelik'te bir örgütlenme ve direnişe geçiyor. Bu tarihlerde hastalığını öğreniyor ve artık kendi sağlığıyla mücadele etmek zorunda kalıyor.

Demir 1978 yılında arkadaşlarının yardımıyla İsveç'te tedavi olurken *Grev ve Direnişler Üzerine, Anılar-Deneyler; İşçi Sınıfı Mücadelesinden Bir Kesit (1962-1975)* başlıklı hatıratını yazıyor ve kendisi vefat ettikten bir sene sonra, 1980 yılında bu kitabın basımı yapılıyor. Kitap boyunca İsmet Demir yaşadığı olayları açık gönüllülükle anlatıyor. Mücadelesi, zaferleri, yenilgileri, pişmanlıkları, gururlandığı işler bunları amasız, fakatsız anlatıyor. Kitapta ciddi özeleştirimler de yapıyor. Kitabı okurken doğru bilinen birçok yanlış da görüyoruz. Mesela dönemde sosyalist geçinen birçok insanın gerçek yüzlerini gösteriyor. Adalet Partisi İl Başkanı olan bir avukatın işçileri savunmasına şahit olurken, sol geçinen CHP'li bir Çalışma Bakanının ve onun Müsteşarının kendilerine nasıl zarar verdiğini okuyoruz. Yoldaş diye bildiği ve beraber yürüdükleri insanların, sendikanın parasını batakhanelerde nasıl yediğini öğreniyoruz.

Bütün bu anekdotlarla beraber değerlendirince kitap insanda müthiş etkilere yol açıyor. Ölen arkadaşlar, tutuklananlar, bedel ödeyenler, destek veren gençler, şirketlerle beraber hareket eden idari, mülki amirler, onlara destek veren mahkemeler, bütün bunları görebiliyorsunuz. Ayrıca İsmet De-

İsmet Demir, gelecekte sendikacılık yapacak işçi liderlerine de olaylar karşısında nasıl tutum almaları gerektiğini söyleyen tavsiyelerde de bulunuyor. Bu hatıratın işçi, emekçi haklarıyla ilgilenen ve sendikacılık yapmak isteyen idealist gençlerin okuması gereken bir metin olduğunu düşünüyorum.

mir, gelecekte sendikacılık yapacak işçi liderlerine de olaylar karşısında nasıl tutum almaları gerektiğini söyleyen tavsiyelerde de bulunuyor. Bu hatıratın işçi, emekçi haklarıyla ilgilenen ve sendikacılık yapmak isteyen idealist gençlerin okuması gereken bir metin olduğunu düşünüyorum.

Son olarak İsmet Demir'den sendikalarımızın hali pür melalini gösterecek ibretlik bir alıntı yaparak bitirmek istiyorum ve aziz hatırası önünde saygıyla eğiliyorum.

“Yurdumuzda işçi kuruluşlarının birleşmesinden yana olduğumuz için DİSK'e üye olmak için müracaat ettik. Kongrenizi yapın karar alın dediler. Biz de kongreye DİSK yöneticilerini davet ettik. Genel Başkan Kemal Türkler ve diğer yöneticiler kongreyi izlemek üzere İzmit'e geldiler. Kongrede kendilerine özel yer ayırttık. Konuşma hakkı tanıdık. Kemal Türkler büyük bir tezahüratla kürsüye geldi, Alkışlar devam ediyor, DİSK lehinde devamlı sloganlar atılıyordu. Görülmedik bir alkış tufanı içerisinde Kemal Türkler konuşmasını bitirmiş, diğer misafirler konuşmuş ve gündem gereğince DİSK'e katılma kararı alınmıştı. Şu kadarını belirteyim DİSK diye alkış tutmaktan ellerimiz kızarmış, sesimiz kısılmıştı. Kongre biteli bir ay olmuştu. Sendikanın DİSK'e üyeliği kabul edilmemişti. Sorduk: “Neden üyeliğimiz kabul edilmedi” diye, aldığımız

cevap enteresandı. "Siz sendika olarak Doktor Kıvılcımlı ile berabersiniz. Biz Komünist sendikaları kabul etmeyiz" dediler. Biz "yazılı verin" dedik ise de cevap alma imkânı olmadı. Böylece üyelik işlemleri suya düşmüştü. Bu durumu öğrenen işçiler son derece sinirlendi ve kızdılar. Biz bu olayın böyle sonuçlanacağını tahmin ediyorduk...

DİSK yönetiminin kimlerin elinde olduğunu ve maksatlarının ne olduğunu daha anlaşılır duruma getirmek için ısrar etmiştik. O da açıklığa kavuştu. Bu konuda bir tecrübemiz daha vardı. DİSK'in kurulması için YİS (Yapı İşçileri Sendikası) olarak büyük gayret sarf etmiştik. Sendikaların bir araya gelmesi için çalışmalarda bulunduk. Ne var ki DİSK kuruldu, fakat bizi kurucu heyete almadılar. O zaman biz bir müddet neden alınmadık diye yöne-

ticileri sıkıştırdıksa da cevap alamamıştık. Netice aradan geçtikten sonra açıklığa kavuştu. Konu: Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın görüşlerinin temsil edildiği bu sendika kabul edilemezdi. Ve etmediler de..." (Demir, s.117)

Dipnot:

[1] Konuşmanın ilgili kısmı için bakınız: <https://www.youtube.com/watch?v=K6l3X6wh6O4>

Kaynak:

İsmet Demir, Grev ve Direnişler Üzerine, Anılar-Deneyler; İşçi Sınıfı Mücadelesinden Bir Kesit (1962-1975), Odak Basın, 1980.

yirmi üçler

TOROS HAŞHAŞOĞLU

Hatırlamak için 'Strophes'**

Ne şan şöret, ne de gözyaşı idi istediğiniz
Ne bir ağıt, ne de son soluğa eşlik eden dua
Onbir yıl olmuş, nasıl da hızla geçmiş yıllar
Silahlarınızla hizmet ettiniz yalnızca
Fedailerin gözlerini ölüm kamaştırmaz

Kentlerimizin duvarlarına simalarınız yapışmıştı
Gecenin ve sakalın siyahlığı ile diken diken batıcı
Sanki bir kan lekesiydi afiş.
Korku salmak ister gibi gelip geçenlere
Üstelik zordu telafuz etmek adlarınızı.

Kimse demezdi sizin için tipik Fransız
Gün boyu yürür geçerdi insanlar bakmadan yüzlerinize
Karartma saatinde sokaklarda gezinen parmaklar
Resimlerinizin altına FRANSA İÇİN ÖLDÜLER diye yazmıştı
Ve kasvetli sabahlar artık bambaşkaydı.

Kırağanın biteviye rengiyle kaplıydı her şey
Şubat sonu, sizlerin son saatleri
Sükunetle seslendi aranızdan biri,
"Herkes bahtiyarlık, hayatta kalanlara mutluluk
Kin duymadan ölüyorum Alman halkına.

Elveda çile ve haz, elveda güller
Elveda hayat, elveda ışık, rüzgar
Evlen, mutlu ol ve sık sık beni an
Sen, bütün bu hikayeye son nokta konduğunda
Güzelliklerle kuşanmış yaşayacaksın Erivan'da.

Koca kış güneşi yüksekten aydınlatıyor tepeyi
Tabiat nasıl da güzel, yüreğim paramparça
Adalet muzaffer adımlarımızın üzerinde yükselecek
Melinem, ah! aşkım, yetimim
Ve derim ki sana, yaşa, hayat ver bir çocuğa."

Yirmi üç kişiydiler çiçeklendiğinde namlular
Yirmi üçü de vaktinden önce verdiler yüreklerini
Yirmi üç yabancı, halbuki kardeşlerimizdiler
Yirmi üç ölesiye hayat aşığı
Düşerken toprağa, Fransa diye haykırdı yirmi üçler.

Louis Aragon

- Louis Aragon, söz konusu “şiiiri” Paris’in 20. Komünü’ünde “Group Manouchian” adının bir so-kağa verileceği anma töreni vesilesiyle Fransız Komünist Partisi’nin talebi üzerine kaleme alır ve ilk kez 5 Mart 1955 tarihinde, FKP’nin günlük gazetesi **L’Humanité**’de “Group Manouchian” titriyle yayınlanır. Şiir daha sonra 1956 yılında yayınlanan ve Louis Aragon’un savaş sonrası yazdığı şiirlerinin doruk noktası olarak nitelenen **Roman inachevé** kitabında “Strophes pour se souvenir” başlığıyla yer alır. 1961 yılında Léo Ferré’nin özellikle Aragon’un **Roman inachevé** kitabından seçip bestelediği şiirlerden oluşan, **Léo Ferré chante Aragon** uzunçalar albümünde şiirin dizeleri “L’Affiche Rouge” adıyla dinleyicilere ulaşır ve bu tarihten sonra şiir **L’Affiche Rouge** adıyla anılır.
- Devlet yayın kanallarında yayınlanması yasaklanan Léo Ferré’nin **Kızıl Afiş** şarkısı, 29 Temmuz 1982 yılında dönemin cumhurbaşkanı François Mitterand’ın, devletin medya kanalları üzerindeki tekeli kaldıran yasayı onaylamasıyla ancak Fransa’da tam anlamıyla özgürlüğüne erişir ve geniş kitlelerin beğenisiyle takdir edilir.
- Bu şiir ve şarkıya esin kaynağı olanların her birinin kısa ömürlerinden hatırlayabileceğimiz oldukça zengin hatıralar kayıt altına alınmış. Bunlar hakkında Türkçe’de de günlerce yazıp, saatlerce konuşarak anılarını hatırlayabiliriz. Fakat aslolan, unutulmaması gereken: Yirminci yüzyılın cenderesinde, İtalya’da faşizme, İspanya’da frankizme, doğu Avrupa’nın diktatör ve tiranlarına karşı mücadele edenler ve onların çocuklarının sığındıkları Fransa’da daha yaşanması bir dünya idealiyle sırt sırta verip işgalci Alman Nazizmine karşı birlikte mücadeleyi sürdürmeleri.
- Hitlerci Nazizm ve onun Fransa’daki işbirlikçi Vichy hükümeti, işgalcilere karşı Paris’te silahlı mücadele veren FTP-MOI*** militanlarını 21 Şubat 1944’te topluca kurşuna dizmekle yetinmez, bu partizanların kimliklerindeki Doğu Avrupa eşkanaz Museviliği, Orta Doğulu Ermeniliği Paris’in sokaklarını donattığı kanlı afişlere malzeme yaparak aşağılar. Berlin’in düşmesi, Nazilerin teslim olmasından sonra, simaları “kanlı afiş”de sergilenenlerin yoldaşları ise mücadeleyi sürdür. “Kanlı afiş”ten “Affiche Rouge” doğar.

- Ve günümüzde, Léo Ferré’nin bestesini yorumlayan genç kuşaklar, kökleri farklı olanların Paris’in sokaklarında, varoşlarında birlikte yürüttükleri mücadele destanını, seslerinin ilahi tınılarıyla ruhu-muza, yüreğimize işlemeyi sürdürüyorlar.
- Hayatın akışında, FTP-MOI militanlarının idealleri uğruna sürdürdükleri mücadele Misak ve Meline Manuşyanların bu yıl Paris Panteonuna taşınan naaşları nezdinde hatırlanıp, bir kez daha onurlandırıldı. İktidar odakları bu karara onay verirken çıkarları için hipokrit biri davranış sergileseler de aslolan, mücadele tarihinin bu sayfasından bizlere kalan miras ve unutmamız gerektir. İdeallerimiz için mücadeleyi sürdürebileceğimiz zemine sağlamca basmak ve birlikte yürüyebilmektir.
- Şairler, Misak Manuşyan, Louis Aragon üstüne basa basa dillendiriyorlar; “Adalet, muzaffer adımlarımız üzerinde yükselecek.”

Dipnotlar:

*Şiirin Türkçesi: Toros Haşhaşoğlu

**Fransızca-Türkçe sözlüklerde, *Strophe*’un karşılığı olarak, şiir tekniği lugatında “dönü, bent, bağlam, kıta” gibi sözcükler görüyoruz. *Strophe*’un Fransızca etimolojik kökleri antik Yunan’daki lirik piyeslerin girişlerinde söylenen yakarışlar ve ilahi nakaratlara uzanır.

***FTP-MOI, *Francs-tireurs Partisans-Main d’œuvre Immigrés*

Fransız Komünist Partisi’nin çatısı altında örgütlenip, Fransa’daki Nazi işgaline karşı silahlı mücadele yürütmüş olan göçmen işçilerin örgütü..

Léo Ferré’nin *L’Affiche Rouge* bestesini dinlemek için link:

<https://youtu.be/Tj5XwjOuq7s>

Kaddour Hadadi, HK Saltimbank’ın yorumunu dinlemek için link:

<https://youtu.be/aTZAqXw3RNw>

Feu! Chatterton’un yorumunu dinlemek için link:

https://youtu.be/z1DaJogllx8?si=KiTpCiy_n_8KzQc97

Gençlik Baharı'nı Kim Söndürdü?

SÜHA TARIK KESKİN

Arap Baharı, 2011 yılında ilk şehidini verdiği için bu yana Ortadoğu siyasetini belirleyen temel amillerden biri oldu. Öyle ki tüm coğrafya baştan başa bir değişim sürecine girdi, Arap Baharı'ndan bu yana isyanlar ve savaşlar sürmeye devam ediyor. Bir gençlik baharı olarak başlayan isyanlar, kimi yerlerde emperyalist güçlerin müdahalesiyle, kimi yerlerde darbeler ile, kimi yerlerde ise kötü politikalar sebebiyle, gençlerin elinden çalınmaya çalışılmakta. Arap Baharı eylemliliklerinin ön safında taleplerini dile getiren, bu talepler için çarpışan gençler şu an distopik rejimlerin zindanları ile zorunlu göç ile karşı karşıya.

Bahar'ın Zemini: Kaledeki Hain Olarak Gençlerin Hedef Alınması

Kuşak çatışması, insan toplulukları arasında oldukça yaygın bir sosyolojik olgudur. Öyle ki gençler, toplumun içinde var olduğu sisteme uygun hale getirilmek için, sürekli bir kimlik içinde var olmaya

zorlanırlar. Öyle ki bir genç, önce erkek veya kadın olabilmek için, bir manada ailesinden ayrı bir varlık sahası inşa edebilmesi için, öncelikle kendi ayakları üzerinde durabilen bir "yetişkin" olması gerekir. Kendi ayakları üzerinde durma meselesini ise toplumlar sanayi devrimi ile beraber, özellikle içinde bulunduğumuz Ortadoğu coğrafyası, aile kurmak, anne -yani çocuk doğurmayı "başarmış" kadın- veya baba

-evini besleyen ve buna "egemen" olan erkek olmak üzerinden kurarlar. Üretimin ve sanayileşmenin dünya çapında yaygınlaşması ve gelişmesi ile

birlikte son yıllarda bu algı her iki cinsiyet için de "birey sayılabilmek için para kazanabilir/imtiyaz elde edebilir kişi" tipine evrilmeye başlamıştır. Her ne kadar birey sayılmanın şartları değişime uğruyor olsa da, nihai anlamda gençlere olan bakış değişmemiştir. Öyle ki 20li yaşlarda birisi için genç olmak demek, toplumun gözünde başıboş olmak, topluma karşı potansiyel bir tehlike taşımak manasına gelir.

Çünkü toplum yararına bir şey yapmayarak kendini kanıtlamamış genç, tıpkı eski Türklerdeki “kahramanlık gösterince isim alma/birey olma” olgusu ile koşut bir şekilde, birey değil, ailesinin bir uzantısı ve yüküdür. Yaşlı kişiler tarafından her ne kadar gençlik romantize edilse de, gençlerin sürekli dönüşüm geçirmek zorunda olduğu bir dönemdir. Bu olgu her toplumda neredeyse geçerli olduğu için birçok gencin karşılaştığı bir sorundur. Arap gençleri de bu olgunun dışında değildir. Bundan ötürü de bu olgu, Arap Baharı’nda proaktif bir temeli arz etmektedir.

11 Eylül İkiz Kuleler saldırısından sonra, saldırıyı düzenleyen uçak pilotlarının Arap gençler olması sebebiyle tanınan Arap gençliği, ilk defa bu olayla gündeme gelmiştir. ABD siyasetinin orta yerine oturan “terörizm” diskuru Arap gençliği ile birlikte anılmaya başlanmıştır. Aynı şekilde “Neoliberal” ekonominin desteklenmesi projesi adı altında, bu saldırıdan hemen sonra, Arap diktatörlüklerine yaptığı yardımları arttıran ABD, aynı şekilde bu diktatörlüklerin “gençlik” konferansları ve projeleri düzenlemelerini sağladı, bu projelerin bir çıktısı olarak dünya çapında o dönemin akademisi, birçok tezini “Arap Gençliği ve Terörizm” söylemi üzerine kurarak yayınlar gerçekleştirmiştir.

Neoliberal ekonominin gereklerinden biri olan, sermaye üzerinde devlet kontrolünün azaltılması olgusu uyarınca, zaten sömürgeci kuvvetlerden yeni kurtulan Arap devletleri, şimdi de ABD’den yardım almalarının bir koşulu olarak, ticareti ve sermayeyi denetlemeyerek Amerikan yardımını elde edebiliyordu. 2001’den itibaren Arap diktatörlerine yardımı arttıran ABD, neoliberal ekonomiyi de bu yolla yaymaya gayret ediyordu. Bunun yanında Arap diktatörlükleri bu yardımlardan yararlanabilmek adına şu beş noktayı daha garanti etmek durumunda idi: 1- Batı’ya tehdit oluşturan Siyasal İslam’ı içermek, 2- “Terör” ile mücadele etmeleri, 3- İsrail’in varlığına bir tehdit oluşturmaları, ayrıca Siyonist rejimin varlığını sürmesinin sağlamaları, 4- Petrol ticaretine müdahale etme-

meleri, 5- Batı’ya göç dalgasını engellemeleri. Bu şartlar dahilinde Arap diktatörlükleri 2008 yılına değin ülkelerinin başında kaldılar.

Bu son iki paragrafta zikrettiğimiz olgular ise 2008 yılına dek Arap coğrafyasındaki üst siyasal durumu, cari ve aktif durumu anlatmaktadır. Böylelikle Arap Baharı’nı ortaya çıkaran çelişkilerin bir tarafını özetlemeye çalışmış olduk. Buna mukabil, genel manada gençlik, tarih boyunca yukarıda zikrettiğimiz kuşak çatışmasının pasif tarafında kalmış, Sanayi Devrimi’nden sonra dönüşen dünyanın ihtiyaçları neticesinde hızlı bir şekilde aileleşmeye böylelikle “yetişkinleşmeye” zorlanmıştır. Eğitimin halk tabanına yaygınlaştırılması ile beraber ve Dünya Savaşları’nın patlamasıyla gençlik tarih sahnesine bu sefer de “asker” olarak çıkmış, toplum tarafından “yetişkin” sayılmak adına, savaşa sürüklenmişlerdir. Gençlik, Sanayi Devrimi ile birlikte belli kadın ve erkek kalıplarının baskısı altında, yeni kapitalist dünyaya adapte edilmeye çalışılmıştır. Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında yükselen gençlik hareketleri, genel manada siyaseti şekillendirmekle beraber, mevcut eşitsizlikler devam etse de cumhuriyetlerin kuruluşu ve eğitim politikalarının artmasıyla bir imtiyaz alanı elde etmiştir.

Arap coğrafyasında ise genç kadroların başa geçmesi, sömürgecilik faaliyetleri sebebiyle parça parça gerçekleşmiş, bu süreçte de “devrimci nesil”

Arap coğrafyasında ise genç kadroların başa geçmesi, sömürgecilik faaliyetleri sebebiyle parça parça gerçekleşmiş, bu süreçte de “devrimci nesil” yaşanmış ve dönüşüm geçirmiştir. Bunun sonucunda genel manada Arap gençliği hayatta kalabilmek adına bir yandan işçileşmiş, bir yandan da savaşılaşmıştır.

yaşlanmış ve dönüşüm geçirmiştir. Bunun sonucunda genel manada Arap gençliği hayatta kalabilmek adına bir yandan işçileşmiş, bir yandan da savaşılaşmıştır. Bu vasatta ortaya çıkan Arap diktatörlüklerinin temelini oluşturan kadrolar, devrim yapabilen “asker” ve “devrimci” gençlerden oluşmaktaydı. Bunun yanında genç asker elitinin yükselmesi Ortadoğu’da bilindik bir olgu iken, gençlerin büyük kısmı da bu süreçte ya çiftçileşmiş ya da işçileşmiştir.

2001 İkiz Kuleler saldırısından sonra Arap gençliği, dünya gündeminin göbeğine oturmakla beraber, ABD ve Batı dünyasının etkisiyle dünyadaki ve Arap coğrafyasındaki terör ve istikrarsızlığın sebebi görülerek yalnızlaştırılmıştır. Bu bakış ile birlikte genel manada gençliğin üzerindeki “yetişkinleşme” baskısı, Arap gençliğinin karşılaştığı mezkur yalnızlaştırma politikası ile birleşerek dünya kamuoyu gözünde tehlike olarak görülen Arap gençliği üzerinde sıkışmışlık hissi ortaya çıkmıştır. Her ne kadar neoliberal ekonomi kapsamında Arap diktatörlüklerine dağıtılan yardım ile gençlik projeleri oluşturulsa da, bu projeler Arap diktatörlerinin kendi çevresindeki gençlere sunulmuş, “baltacı” denilen imtiyazlı bir sınıfın çıkmasına yol açmıştır. Bu grup rejimin “gerilla ordusu” haline gelerek imtiyazlı gençler, imtiyazsız gençlerle karşı karşıya getirilmiş, dikta rejimleri ürettiği imtiyaz ve ideolojik aygıtlar ile eylem alanlarını kontrol etmeye çalışmışlardır. 2008 yılındaki ekonomik krizden sonra

Örgütlü sol kuvvetlerin halkta erimek yerine, alışmış oldukları kültür savaşı pozisyonunda kalmaları, örgütsel menfaati nesnel durumun önüne koymaları sebebiyle örgütlenemeyen gençlik, kendini zaten hissettiği yalnızlıkla beraber biranda sürekli bayrak ve flama değiştiren sol veya sağ örgütlerin ortasında bulmuştur.

gençler, sosyal yalnızlaştırmanın yanı sıra, toplumca hem yetişkin sayılmanın hem de hayatta kalmanın ön koşulu sayılan “iş bulma” konusunda gittikçe dara düşmüşlerdir. Nitekim, yüzde 45’e varan işsizlik oranları ile gençler 2011 yılına gelindiğinde her açıdan yalnız kalmıştır. Bu hali Arap Baharı’nın marşı haline gelmiş, Emel Mathlouthi’nin “Malkit” şarkısı oldukça güzel özetlemiştir.

Cemrelerin Barikatlara Düşüşü: Toplumsal Muhalefetin Kıvılcımı Olarak Gençler

2011 yılında Tunuslu Bu’azizi’nin kendini yakması sebebiyle, Arap dünyası akın akın “özgürlük” talebiyle sokağa döküldü. Nitekim gençler, herhangi bir örgütsel harekete, dört başı mamur ideolojik yapılar mensup değillerdi. Bilakis önde gençler olmak üzere protestolar birer “talep” örgütlenmesi idi. Halk, özgürlükleri kısıtlayan amillerin -diktatörlüklerin- karşısında bir talep cephesi yaratmaya çalıştılar. Bu vasatta devrimcileşen Arap gençliği, eylemliliklerini sürdürdü. Baltacı adı verilen, devletin imtiyaz alanını kullanan ve halk arasında hem ajanlık hem de gerillalık görevini sürdüren bir grup genç, muhalif imtiyazsız gençlere karşı sahaya sürülüyor idi. Örgütlü sol kuvvetlerin halkta erimek yerine, alışmış oldukları kültür savaşı pozisyonunda kalmaları, örgütsel menfaati nesnel durumun önüne koymaları sebebiyle örgütlenemeyen gençlik, kendini zaten hissettiği yalnızlıkla beraber bir anda da sürekli bayrak ve flama değiştiren sol veya sağ örgütlerin ortasında bulmuştur.

Buna mukabil coğrafyadaki rejim muhalifi örgütlü “sağ ve sol” hareketler, ortaya çıkan isyan karşısında oldukça şaşkın bir duruma düşmüşlerdi. Öyle ki özellikle İkiz Kuleler saldırısından beri devletin aşırı baskısı altında kalan örgütlü muhalefet, zamanla bu baskı sebebiyle eylemliliklerini “ilerici-gerici” “din-sekülerizm” tartışmaları üzerinden kültürel bir alanda ortaya koyuyordu. Çünkü sınıf savaşına dair her müdahale, diktatörlükler ve Amerika veyahut da Rusya tarafından “terörizm” yaftası ile susturuluyor, fiili mücadeleler sanki savaş kanun-

ları geçerliymiş gibi büyük cezalarla bastırılıyordu. Bu kültür savaşına göre hepsi birer piyondur, devlet oyunu sürdürmek için sürekli onları baskı altında ve kültürel alanda tutardı. Nitekim örgütlü muhalefetteki bu durum, kültür savaşından fiili bir sınıf savaşına geçişi imkânsız hale getirmiş, bu kültür savaşı tezini aşamayan sol, günün sonunda, yeni dönemde farklı bir kültür savaşı piyonuna dönüşmüştür.

Sonuç Yerine

Yukarıda zikrettiğimiz hal ve vaziyet, günümüzde de devam etmektedir. Öyle ki Mısır, Tunus, Ürdün, Suriye gibi ülkeler düşünüldüğü vakit karşımıza çı-

kan tablo, Bahar'ın emperyalist sermaye sebebiyle başladığı açık iken, yine emperyalist sermaye ile bastırılmaya çalışılıyor. Bunun karşısında yine "yaşlı" devlet adamlarının ve sermayenin egemenliği altında ezilen gençler, her geçen gün bu çarklar arasında ezilmeye, Avrupa'ya göçe zorlanıyorlar. Her ne kadar bu kadar baskı altında kalmış olsa da gençlik, kimi ülkelerde, Arap Baharı'ndan aldığı ilhamla mücadelesini sürdürüyor.

Kaynakça:

https://www.researchgate.net/publication/370993249_ktab_syasat_alshbab_fy_alawl_alrbyt_m_ghlaf_wrqm_ayda_3

68'in Hafızası, Dünün ve Bugünün Bitmeyen Coşkusu

BEDRİ SOYLU

"Bir ulus hem özgür olup hem de diğer ulusları ezmeye devam edemez. Dolayısıyla Almanya'nın kurtuluşu, Polonya'nın Alman baskısından kurtuluşu olmadan gerçekleşemez. Bu nedenle Polonya ve Almanya'nın ortak çıkarları vardır ve bu nedenle Polonyalı ve Alman demokratlar her iki ulusun kurtuluşu için birlikte çalışabilirler."

Friedrich Engels*

1968 üzerine binlerce şey yazıldı. Belki de söylenebilecek her şey çoktan söylenmiş olabilir. Ancak bu bizi hâlâ 68 üzerine konuşmaktan, bazı meseleleri 68 üzerinden değerlendirmekten alıkoymuyor. Tarih olmuş bitmiş hadiselerin yazılmasından ve aktarılmasından ibaret değil. Tarihle konuşmak ve bugüne dair birtakım tespitler aramak durumundayız. Eğer günceli sağlıklı bir şekilde değerlendirmek istiyorsak bu gayret kaçınılmaz. Dünü konuşmak ile bugünü anlamaya çalışmak birbirlerinden uzak işler değil.

Son dönemde özellikle sermaye ile ilişkisi güçlü, parlak Batı üniversitelerinde, Filistin işgali üzerine küresel ölçekte etkisi olan eylemler yapılıyor. İster istemez bu durumu "yeni 68" olarak değerlendiren

yorumlar da yapılıyor. Bu yazıda öğrenci radikalizmi, antiemperyalizm, haysiyet ayaklanması gibi bağlamlar üzerinden hem 68'i hem Gezi'yi hem de Filistin işgalini tartışmaya çalışacağım.

Kalkışmayı tariflemek

Eğer 1968 hareketlerini tek kelimeyle tarif etmek isteseydik kullanılabilir ke-limelerden birisi antiemperyalizm olurdu. Farklı ülkelerde muhtelif görüntüleri ve karakterleri olan 68 ayaklanmalarında hemen herkes işgal edilen ülkelere dair benzer tepkiler veriyordu,

işgale karşı olmayan yoktu. İşgal altında yaşamayan ve dünyanın geri kalanına nazaran refah içinde yaşayan üniversiteli kuşak, sömürü ve eşitsizliklere karşı tarihte benzeri görülmeyen bir küresel

eylem dalgasına katılarak ayaklandılar. O dönemde ulusal kurtuluş hareketleri dünyanın hemen her yerinde kahramanlar da üretiyordu. Kahramanlık anlatıları, ezilenlerin mücadeleleri, direniş haberleri, modern zamana mahsus destansı anlatılar dünyanın her yerine bir düzeyde ulaşabiliyordu. Bütün bunlar daha çok merkez ülkelerde ilgiyle takip ediliyordu. Arap-İsrail savaşı henüz bitmiş ve Cemal Abdunnasır ciddi bir itibar kaybetmişti. Refah içinde yaşayan Batılı ülkelerin sömürgecilik sicilleri ve müdahaleleri kimi ülkeler için çok tazeydi kimi ülkeler içinse kör göze parmak bir azgınlıkla sürmekteydi. Bütün bunları gören ve haysiyetini ve insanlığını muhafaza etmek isteyen üniversite öğrencileri okullarında işgal eylemleri başlattılar.

Tabi her ülkedeki 68 kalkışması farklı eşitsizlik dinamikleri ve arka planlar taşıyordu. İlk 68 kalkışması ABD’de başlamıştı ve siyahi vatandaşların maruz kaldıkları sistemli eşitsizliğin biriktirdiği bir mücadele pratiğinden güç alarak yükseldi. Fransa’da de Gaulle iktidardaydı ve Cezayir’in bağımsızlık savaşı 1962’de bitmişti. Kaldı ki Fransa’da hatırı sayılır bir Cezayirli göçmen nüfus da yaşamaktaydı. ABD’nin, 1945’te Fransa’dan bağımsızlığını ilan eden Vietnam’ı işgali emperyalist müdahalelere olan tepkilerin tetiklenmesine neden oldu. Çağa ilham veren şey açık şekilde ezilen halkların yer yer kazanımla da sonuçlanan haklı mücadelesiydi. Bunun hem siyasal hem de popüler kültür içinde büyük etkileri oldu. Mesela, Vietnam’da ABD ile savaşan orduların komutanı Ho Chi Minh ismi, bütün dünya üniversitelerinde slogan olarak atılmış olabilir: “Ho Ho Ho Chi Minh!” (Bkz. Ewan MacColl, The Ballad of Ho Chi Minh) Ya da, 1967 Ekim’inde ihanetle katledilen Che Guevara artık sadece ezilen Latin halkları için değil, bütün dünya için ilham verici bir figür haline gelmişti. Düşünme biçimleri de bu olaylardan etkilendi, post-kolonyal teoriler 68 olaylarının gölgesi ve etki dünyası içinde gelişti.

Merkez ülkelerdeki refah toplumu içinde yaşayan gençlerin, dünyanın başka bir yerinde ezilen halk-

lar için büyük kitlesel ayaklanmaları tetikleyerek sokağa çıkacakları pek de öngörülen bir durum değildi, 1968 hareketlerini heyecan verici kılan biraz da bu beklenmezlikti. Dünya daha sonra bu gibi birçok kalkışmayı görecekti.

1968 yaklaşırken Türkiye’deki ruh halini görmek içinse 12 Kasım 1966’da Cemal Gürsel Meydanı’nda ABD üslerindeki işçilere yapılan kötü muameleyi protesto edenlerin attığı sloganlara ve pankartlara bakmak yeterli olabilir. FKF’nin de aktif katıldığı mitingde “Yankee Go Home”, “Topraklarımızın altı da üstü de bizimdir”, “Gençlik İşçi El Ele”, “Türkiye Johnson’un Çiftliği Değildir”, “Kahrolsun Emperyalizm” gibi dövizler taşınırken yer yer Zeki Müren’in yorumladığı şarkı biraz değiştirilerek şöyle söylenmişti: “gül ağacı değilem / her gelene eğilem / çek elini üstümden / ben sömürge değilem”[1] 1968 yılı yaklaşırken olayların yaşandığı dünyanın birçok yerindeki haleti ruhiye biraz böyleydi. Aradan geçen yaklaşık 60 yıla rağmen Türkiye için bile bu sloganların güncelliğini konuşuyoruz. İliç’te hâlâ cesetlerine ulaşamayan işçiler var ve bir Kanada şirketinin işlettiği altın madenindeki göçük kaldırılabilmiş değil ve yeni göçükler oluşuyor. Bize cesetlerimizi bile vermediler.

1968’i anlatmak için elbette sadece antiemperyalizm kavramı yeterli değil. Başka birçok eşitsizlikler 68 kuşağının talepleri arasında yer aldı. Dünyanın her yerinde işçi sınıfının yerini aldığı ve önderlik ettiği eylemler, kadınların eşitlik mücadeleleri, toplumsal cinsiyet eşitliği talepleri, merkez-taşra gerilimleri, kent hayatında karşılaşılan ve üniversite amfilerinde yankılanan eşitsizlik görüntüleri, klasik örgüt yapılarının dünyadaki süregiden sorunlara cevap üretme kabiliyeti sergilememeleri, demokrasi talepleri ve daha birçok şey, 68 hareketlerinin meselesi olarak sloganlarda ve meydanlarda yer aldılar. Ayrıca sinemadan, edebiyata kadar birçok sanat dalında da bu hareketin etkileri açık şekilde görüldü. Ancak emperyalist saldırı ve sermayenin küreselleşmesi, bize bugün

1968'i anlatmak için elbette sadece antiemperyalizm kavramı yeterli değil. Başka birçok eşitsizlikler 68 kuşağının talepleri arasında yer aldı. Dünyanın her yerinde işçi sınıfının yerini aldığı ve önderlik ettiği eylemler, kadınların eşitlik mücadeleleri, toplumsal cinsiyet eşitliği talepleri, merkez-taşra gerilimleri, kent hayatında karşılaşılan ve üniversite amfilerinde yankılanan eşitsizlik görüntüleri, klasik örgüt yapılarının dünyadaki süregiden sorunlara cevap üretme kabiliyeti sergilememeleri, demokrasi talepleri ve daha birçok şey, 68 hareketlerinin meselesi olarak sloganlarda ve meydanlarda yer aldılar.

yaşananlara dair gösterilen tepkileri de anlamlı bir izleğe oturtmak için oldukça gerekli vurgular...

Peki 68'in başına ne geldi?

68 hareketleri dünyanın hemen her yerinde yenildi. Dönemin önemli ve etkili politik figürlerinden bir kısmı öldürüldü. Etkili figürlerin bir kısmı siyasal anlamda sol liberal bir söyleme dümen kırdılar. 68 kuşağının ortaya koyduğu daha çok demokratikleşme ve sömürgecinin ortadan kaldırılması gibi talepler ise zaman içerisinde toplumsal etki yaratma kabiliyetini kaybetti. İşçi sınıfının artan talepleri ve mobilizasyonu bazı ekonomi modelleri tatbik edilerek ve darbeler vesilesiyle sistemli olarak zaman içerisinde etkisizleştirildi. Bugün 68'in getirdikleri ve siyasal kültürümüze katkılarını asla yadsıyamayız lakin bu hareketlerin kapitalist sistem tarafından bir şekilde sistem içi bir forma sokulduğunu ve antiemperyalist olmanın da birçok muğlak alan içerisinde etkisiz bir siyasal hat olarak kalakaldığını söyleyebiliriz. Ancak anlamlı ve harekete geçirici bir tutum olarak antiemperyalist olmanın, sağcılaştırmayan bir siyasal tarifini yap-

ma ihtiyacı sürüyor. Her ne kadar 68 hareketleri yenilmiş olsa da kapanmamış bir parantez olarak 68'in anlamını koruması ve sürekli benzer formlarda kalkışmaların yaşanmaya devam etmesi biraz da bu ihtiyaçtan geliyor.

68'dan Seattle'a ve Seattle'dan Gezi'ye

Kapitalist ve ABD odaklı dünyanın zafer ilan ettiği ve artık tarihin sonunu ilan edenlerin bütün pişkinlikleriyle yeni bir restorasyona giriştikleri bir zamanda, Kasım 1999'da sistemi yönetenlere bunun o kadar da kolay olmadığını gösteren bir şey oldu. İnternet üzerinden iletişimin henüz yaygınlaştığı bir zamandı. Dünya Ticaret Örgütü Seattle'da geniş katımlı bir buluşma gerçekleştirme kararı almıştı. Sermaye sınıfının küreselleşmesi ve müdahaleciliğini derinleştirme arzusunu yansıtan bu toplantıya karşı bir eylem çağırısı yapıldı. Böyle bir küreselleşmenin insanlığa saldırı barındırdığını düşünen binlerce insan toplantıyı yaptırmadılar. Tamamen barışçıl gösterilerle etkinliğe giden yolları kapatmaya odaklı bir eylemdi bu. Çatışmalar beş gün sürdü. ABD ordusu bile devreye girdi. Dünya Ticaret Örgütü'nün organize ettiği buluşma gerçekleştirilemedi, herhangi bir karar da alınamadı. Kimileri bu olaya *Seattle Savaşı* da diyor.

Bu eylemler özellikle kentlerde yaşayan insanların emperyalist sistemi sorun etmesinin ve dünya ölçeğinde etki yapan işlere imza atabilmesinin somut bir görüntüsü idi. Sonrasında gelişen iletişim teknolojileri bu gibi eylemlerin yaygınlaşmasına ve kopyalanmasına neden oldu. 2010larla birlikte Arap coğrafyasında başlayan ve dünyanın birçok ülkesinde ortaya çıkan Gezi gibi eylemlerin ilk görüntüsü Seattle eylemleriydi. Doğası gereği krizler üretmeye mecbur olan kapitalizm ve yine doğası gereği fiili işgal dahil sömürgeci görüntülere mecbur olan dünya sistemi, ürettiği hemen her krizle birlikte bu kalkışmalara da göğüs germek zorunda kalacağını gördü.

Sömürücü kurumlar ve müdahaleler özellikle refah içinde yaşadığı düşünen toplumlar için de bir

saldırı öznesi olarak görüldüğünden bu gibi eylemler kentsel alandaki taleplerle birlikte vücut buldu. Çünkü sermaye sınıfı satamadığı şehri de o şehrin hafızasını da yağmalamak ister. Kentlerdeki yoksullaşma, genç işsizliği, hafıza mekanlarına saldırı ve sürdürülebilirlik açısından tercih edilen otoriter yönetimler sermaye sınıfının gözettiği seçenekler olageldi. 68'den sonra uygulanan politikalar, SSCB'nin yani reel sosyalizmin dağılması, küreselleşmeye ve sömürücü ilişkilere cephe alabilecek ülke düzeyinde siyasi temsiliyetlerin çok büyük oranda zayıflaması ya da karikatür bir görüntü sergilemesi artık böyle kalkışmaların pek de yaşanmayacağı'nın düşünülmesine yol açmıştı. Gezi dahil dünyanın her yerinde görülen, küresel sermayeye hizmet eden otoriter yönetimlere karşı ve yer yer yönetim değişikliklerine neden olan kalkışmalar bunun aksini bize gösterdi. Bu eylemlerin büyük oranda orta sınıf karakterli olması eleştirisi de meselenin arkasındaki haysiyetli kalma motivasyonunu ve saldırıyı görme halini kanıtlar niteliktedir. Görece konforlu alanlarda yaşayan ve kapitalist sistemin müşterileri olarak kodlanan bir kuşağın önderlik ettiği bu kalkışmaların kitleselleşemeyerek kalıcı bir siyaset üretememesi başka bağlamlarda ayrıca değerlendirilmelidir.

Filistin işgaline karşı yapılan eylemler

İsrail'in Filistin işgali, en başından itibaren hem dünyadaki ulusal kurtuluş hareketlerinin hem de sosyalist blokun bir mücadele odağı olarak gördüğü bir yerde durdu. İsrail, emperyalizmi işleten küresel sermaye sistemi için bir uç karakol olmaktan başka bir anlama gelmiyor ve İsrail projesi asla Yahudiler için emin bir belde oluşturmak ya da bölgede barışı sağlamak anlamına gelmedi. Terörden beslenen bu yapının seküler ve demokratik Ortadoğu için anlamlı bir model olarak pazarlanması, bugüne kadar sergilediği işgalleri ve katliamları sıvamaya yetmedi. Dünyada sisteme karşı cephe alan bütün siyasetler ve figürler Filistin meselesini sahiplendiler. Hem Filistinliler için hem de dünyadaki gençlik hareketleri için İsrail gayrimeşru idi.

Küresel sistemi taşımak için zor gücünü sürekli diri tutan düzeneğin İsrail'e ihtiyacı vardı ve hâlâ var görünüyor. Çeşitli dönemlerde bu sürdürülemez ilişkiyi muhtelif yumuşatma hamleleriyle devam eder kılmak için bazı geri adımlar atıldı. Ancak bu günlerde yaşananlardan yola çıkarak bunların pek bir geçerlilikleri olmadığını görüyoruz. Farklı katmanları ve gerilim alanlarını barındırsa da günün sonunda bir emperyalist müdahaleciliği ve soykırımı yaşıyoruz. Yapılan saldırının aynı zamanda kendi haysiyetine ve insanlığına dönük olduğunu gören herkes soykırımdan ve işgalden rahatsız. Batıdaki büyük sermaye destekli parlak üniversitelerde karşımıza çıkan eylem görüntülerinin "yeni 68" olarak değerlendirilmeleri biraz da bundan oluyor.

Merkez dünyanın içinde şok edici ilk eylemlerden birisi Aaron Bushnell'in Şubat 2024'te kendini yakarak bıraktığı mesaj oldu. Yahudi kökenli bir ABD askeri olarak böyle bir eylemi en son gerçekleştireceği düşünülen bir sosyolojinin içinden çıkıp, yapılan soykırımı canını feda ederek protesto etti. Haliyle bu eylemin büyük yankıları oldu.

İsrail soykırımı devam edip katliam ısrarını herkesin gözüne sokmaya devam edince üniversitelerde öğrenci işgalleri de başladı. Bu eylemler bazı somut talepleri içerdi. Özellikle finans sermayesiyle ve İsrail'i destekleyen sermaye gruplarıyla yakın ilişkisi olan bu okulların yönetimlerinden, İsrail ile

Şunun farkında olmak lazım, yenilgilerimizi de zaferlerimizi de sahiplenmeden mücadele siyasetini öremeyiz. Yenilgilerimiz de, direnişler de, mücadele de, hepsi bizim. Dünya ve insanlık tarihinin dönemlerine baktığımızda küresel kapitalizmin egemenlik alanının ne kadar küçük bir zaman dilimini kapsadığı da ortadadır.

ilişkilerin kesilmesi istendi. Hatta bazı okullarda genel olarak silah üreticileriyle ilişkilerin kesilmesi istendi. Üniversitelerde her kademedeki yükselen bu gibi talepler nedeniyle bazı okullarda yönetim değişiklikleri yaşandı, birçok eylemciye polis ve asker şiddeti uygulandı ve eyleme katılan öğrencilere cezalar verildi. ABD üniversitelerinde pek görülmemeyen bu denli bir şiddetin ancak emrin en yukarıdan, Joe Biden'dan gelmesi ile açıklanabileceğini öne çıkaran yorumlar var.[2] Gördüğümüz üzere Türkiye'de ilk örneğini Filistin için Bin Genç hareketinin ortaya koyduğu taleplerin benzerlerinin dünya ölçeğinde arttığını söyleyebiliriz.

Bitirirken

68'deki kalkışmaları bugünle değerlendirirken lümpenlik görüntülerinin yerini daha ciddiye kabul edilen bir profile ve borçlandırılmış bir gençliğe bıraktığı teslim ediliyor. Yeni dönemin atmosferi değişmişken kapitalizm kaynaklı borçlanmanın da derinleştiği vurgulanıyor.[3] Elbette bazı farklar var ancak geçmişle ilişkilendirmeyi ortak noktalar üzerinden kurabiliyoruz. Farklılıklar kadar ortaklıklar da kıymet arz ediyor. Gençlerin siyasete müdahil özneler olarak ortaya koydukları radikalizm ve talepler artık eski dönemlere nazaran daha az hayalperestçe kabul ediliyor. Ancak mevcut radikalizmin de sistemdeki çatlakları genişletmemesi arzuluyor. Gençlerin sokaklara çıkmasını öven ve hakkını teslim eden Eagleton aynı zamanda sistemin sürdürülebilmesi için demokratik bir teklifmişçesine önümüze konulan iki devletli yapının savunulmasını öneriyor, sistemden rahatsız olmayan otoriter yönetimlerden pek de farklı bir şey söyleyemeyerek...

Kapitalizm ve küresel sömürü düzeni hoşnutsuzluklar ve krizler üretmeyi sürdürürken, bir faillik ortaya koyan mücadele siyaseti maalesef vücut bulmuş değil. Sürekli saldırı altındayız ve bir şeye direniyoruz. Direne direne kazanabiliriz belki ama şu an direne direne kaybetmeye devam ediyoruz. Şunun farkında olmak lazım, yenilgilerimi-

zi de zaferlerimizi de sahiplenmeden mücadele siyasetini öremeyiz. Yenilgilerimiz de, direnişler de, mücadele de, hepsi bizim. Dünya ve insanlık tarihinin dönemlerine baktığımızda küresel kapitalizmin egemenlik alanının ne kadar küçük bir zaman dilimini kapsadığı da ortadadır. İnsanlık ve bilim dışı bir hayatı teklif eden bu sömürü düzeninin devrilmesi ihtimalini asla küçük görmeyelim. Buradan Mark Fisher'e de selam göndererek şöyle kapatalım, kapitalist ve sömürgeci sistemin sonunu hayal etmek dünyanın sonunu hayal etmekten kolaydır.[4]

Kaynaklar:

* İngilizcesi: "A nation cannot become free and at the same time continue to oppress other nations. The liberation of Germany cannot therefore take place without the liberation of Poland from German oppression. And because of this, Poland and Germany have a common interest, and because of this, Polish and German democrats can work together for the liberation of both nations." Engels bu cümleleri 1847 yılında Polonya'nın 1830'daki ayaklanmasının 17 yılında Londra'da yapılan bir buluşmada söylemiştir. Kaynak: <https://marxists.architecture.net/archive/marx/works/1847/12/09.htm>

[1] Tuncay Çelen ve Ömer Gürcan, *Hesaplaşma - 68 Gençliği ve Katledilişi*, Süvari Yayıncılık.

[2] "Cihan Tuğal: ABD'deki gençlerin Filistin eylemlerinin nedeni bitmeyen huzursuzluk...", Link: <https://www.gazeteduvar.com.tr/cihan-tugal-abd-deki-genclerin-filistin-eylemlerinin-nedeni-bitmeyen-huzursuzluk-haber-1688224>

[3] Terry Eagleton, "In defence of our new student radicals, The Columbia protestors are better equipped than their forebears", Link: <https://unherd.com/2024/05/in-defence-of-our-new-student-radicals/>

[4] Mark Fisher, "Dünyanın sonunu hayal etmek kapitalizmin sonunu hayal etmekten kolaydır", Link: <https://vesaire.org/dunyanin-sonunu-hayal-etmek-kapitalizm-sonunu-hayal-etmekten-kolaydir/>

Direnış Tarihinde Özgürlükçü Bir An: Şubat Devrimi

FİKRET SOYSAL

Tarihle konuşmak

Rusya'nın yönelimi ve geleceğinde tarih anlatısı her zaman çok etkili olmuştur. Bu, hem kendi tarihi önünde suçlamalara karşı utanmamayı salık veren bir meşrulaştırma, varlık sebebini ortaya koymadır; hem de gelecek projelerini şekillendiren ve halkı yönlendiren bir anlatıdır.

Rusya'da kökenlere dair tartışma da dahil olmak üzere kuruluş efsaneleri, doğu-batı arasındaki tarihsel rol, çarlığın izlediği politikalar, Sovyet döneminin

suçları ve kudreti, Rusya'nın dünyadaki yeri ve misyonu gibi konular hiç bitmez ve sürekli yeniden üretilir.

Rusya'nın kökenine dair öykü, dünyada hiçbir ülkede benzeri olmayan bir şekilde çok sık değişmiştir. Orlando Figes'in belirttiği gibi, "hiçbir ülke kendi başlangıcı ile ilgili böylesine ayrışmamıştır" (Figes, sf.24). Bunu ilk Rus Devleti'nin en önemli kurucu figürü Büyük Knez Vladimir'in Rus-

ya ve Ukrayna tarafından algılanış biçimlerinde görebiliriz. Rusların Vladimir'i ile Ukrayna'nın Volodimir'i bambaşkadır. Bu farklılığın altında tarihsel anlatımın bugüne dair çıkarımları vardır. Vladimir'in Kiev'deki anıtıyla Moskova'daki anıtının mücadelesi bir tarih anlatısı ve gelecek vizyonunun nasıl olacağı mücadelesidir aynı zamanda.

Putin, bir elinde haç, diğer elinde kılıç bulunan 20 metre yüksekliğindeki (Kiev'dekinden 1 metre yüksek) heykelinin açılış töreninde bir

konuşma yaptı. (2016) Konuşmanın esas mesajı ve ana fikri kökleri Kiev Knezliğine kadar uzanan model ülkenin -Rusya, Beyaz Rusya ve Ukrayna- aynı ailenin üyeleri olduğunu ifade etmekte. Bunlar tek bir millettir. Ukrayna ve Beyaz Rusya, Rusya'nın doğal nüfuz bölgeleriydi.

Ukraynalılar ise Volodimir'in bir Ortaçağ Avrupa devleti olan Rus Ukrayna'sının kurucusu olduğunu iddia ediyorlar. Vo-

lodimir'in Rus Knezliğini Hristiyanlaştırma kararı yalnızca kültürel ve siyasal bir karar değil Kiev'in Bizans'ın Hristiyan medeniyetine katılmasını sağlayan bir Avrupalılık tercihiydi. (Figes, sf.14-15)

Bu örnekte görüldüğü gibi Rusya'da her mesele tarih tartışmasıdır; bir yanıyla. Ülkenin geçmişi geleceğini biçimlendirmeye devam ediyor. Rusya tarihin döngüsüne kapılmış gibidir. Rus tarihi boyunca tekrar eden bir durum vardır: Şubat devriminde olduğu gibi devletin yıkılmasıyla zincirlerinden kurtulan halk güçleri demokratik bir hükümetin kurulmasını sağlayamayacak kadar zayıf ve bölünmüştür. Halk ayaklanmalarıyla defalarca meydan okunan otokratik devlet her seferinde onu yeniden tesis etmiştir. Zaten Rus tarihinde zaman zaman yara alsa da kanıksanmış, ortaklaşmış görüş Rusya'nın güçlü bir çar tarafından yönetilmesi gerektiğidir.

Rusya'da yaşanan gelişmelere anlam verebilmek için geçmişini bilmek, neyin tarih neyin efsane olduğunu (nasıl ayırır?) yeniden değerlendirmek gerekir. Rus sosyal tarihinin değişmeyen parçası, ne olursa olsun umut veren bir şeye inanma ihtiyacıdır. Bu umut Rusya'da her zaman tarihte iç içedir, geçmiş-şimdi ve gelecek beraber yaşar. Bu yüzden Rusya'nın Putin ile beraber yeni yöneliminde Sovyet tarihiyle gurur duymak bir kampanya haline geldi. Kampanya okullarda başladı. Putin 2007'de lise öğretmenleri için düzenlenen ulusal konferansta Sovyet tarihinin öğretilmesindeki kafa karışıklığından şikayetçi oldu. Kapanış konuşmasında şunları söyledi:

"Tarihimizdeki bazı sorunlu sayfalara gelince, evet, bunları yaşadık. Ama hangi ülke yaşamamıştır ki? Bizim bu tür sayfalarımız diğer başka ülkelerinkilerden daha azdır. Bizimkiler onlarınkiler kadar korkunç da değildir. Evet, bizim tarihimizde de berbat sayfalar var: 1937'de başlayan olayları anımsayalım; onları unutmayalım. Ancak başka ülkelerin tarihinde bundan geri kalmayan, hatta daha fazlası vardır. Ne olursa olsun, biz örneğin Ameri-

ka'nın Vietnam'da yaptığı gibi, binlerce kilometrelik alanlara kimyasal maddeler boşaltmadık ya da küçük bir ülkeye II. Dünya Savaşı'nın tamamında kullanıldan yedi kat fazla bomba atmadık. Bizim Nazizm gibi başka kara sayfalarımız da yok. Her ülkenin tarihinde her türlü şey yer alabilir. Bu yüzden suçluluk duygusuna kapılmamalıyız. (Figes, sf. 242)

Devrim yaklaşırken

Şubat Devrimi'ni de Rus tarihinin içine yerleştirmek ve devrimin demokratik-özgürlükçü yönünü ortaya koymak gerekiyor. Devrim en başta Rusya'nın otoriter ve tanrısal güçlerle donanmış bir çar tarafından yönetilmesi gerektiği inancını altüst etmiş ve açtığı yol Rusya'nın tarihsel yönelimini olağanüstü etkilemiştir. Diğer önemli özelliği, kendiliğinden ve örgütsüz dört günün halk kitlelerinin tarihin seyrini değiştirmedeki önemi, devrimlerin hiyerarşik, totaliter partilerce yapılamayacağını göstermesi, Şubat Devrimi'nin temel öznesi olan kadın ve işçilerin rolüdür. Şubat Devrimi'ni darbeden ayıran şey Rusya tarihinde sıklıkla tekrarlanan halk kitlelerinin meydan okuması fakat zayıflığı sebebiyle yeniden otokrasinin kurulması şeklindeki tarihî süreçteki yeridir. Ekim Devrimi'ni hazırlayan fakat yine otokrasinin başka bir biçimine

Rusya'da yaşanan gelişmelere anlam verebilmek için geçmişini bilmek, neyin tarih neyin efsane olduğunu (nasıl ayırır?) yeniden değerlendirmek gerekir. Rus sosyal tarihinin değişmeyen parçası, ne olursa olsun umut veren bir şeye inanma ihtiyacıdır. Bu umut Rusya'da her zaman tarihte iç içedir, geçmiş, şimdi ve gelecek beraber yaşar.

dönülmesine engel olunamayan tarihsel olay'dır bu. Bu belki Rusya'nın kaderidir, daha önce belirttiğimiz gibi güçlü bir otoriter yönetim ve çar inancı kanıksanmış haldedir.

18. yüzyıl imparatoriçesi büyük Yekaterina, Rusya gibi büyük bir ülkenin otokrasi ile yönetilmesi gerektiğini savunuyordu: *"Bu büyük mesafelerin neden olduğu yavaşlık ancak uzak diyarlara ait meselelere ilişkin kararların çabuk alınmasıyla telafi edilebilir. Diğer tüm yönetim biçimleri Rusya için yalnızca zararlı değil aynı zamanda tam anlamıyla yıkıcı olur"* (Figes, sf.19)

Rusya doğal sınırları bulunmayan açık ve düz bir arazidir. Bu konumu onu yabancı istilasına karşı savunmasız bıraktı. Hazarlar, Moğollar, Bizanslılar, Avrupalılar ve Osmanlılar'ın etkisine açıktı. 16. yüzyılda yükselmeye başlayan Rusya için temel odak nokta sınırların savunulmasıydı. Bu öncelik ülke tarihinin biçimlenmesinde etkili oldu. Figes şöyle diyor: *"Tarih şunu ortaya koymaktadır ki Rusya, Rus devletinin kurucu özü Moskova Knezliği'nin doğusundan Putin'in Doğu Ukrayna'daki ve Kırım'daki savaşlarına kadar komşu ülkeleri zayıf tutarak ve düşman devletlerden uzak kalmak için sınırlarının ötesinde savaşlara girerek güvenliğini arttırma eğiliminde olmuştur"* (Figes, sf.20). Bu durum, kimilerine göre, Rusya'nın yayılcı nitelikte olduğunu göstermekten ziyade bir savunma tepkisi olarak görülmüştür.

Şubat Devrimi'ni anlamak için devlet gücünün niteliğini bilmek önemlidir. Katerina Avrupa'daki mutlakiyetçi devletlerle Rusya'yı kıyaslasa bile Rusya, toprakların efendisinin çar olduğu, çarın kişiliğinde vücut bulan patrimonyal bir yapıydı. Orta Çağ Avrupa'sında ise soyut ve kişisel olmayan bir devlet anlayışı gelişti. Kralın iki bedeni vardı: Ölümlü kişiliği ve kutsal monarşi makamı. Bunlar yasal olarak birbirinden ayırıyordu. Rusya'da IV. Ivan'ın saltanatından itibaren çar ve devlet bütündü, çar artık tanrının aracılığını üstlenmişti, her şey tek bedende birleşmişti. Dolayısıyla Rusya'da çarın

devrilmesi demek devrim demektir. Çarın bu kutsal ve vazgeçilmez durumu hep vurgulanmıştır.

Marlborough dükü Ocak 1902'de kuzeni Winston Churchill'e yazdığı mektupta St. Petersburg'da katıldığı bir balodan bahsediyor ve 2. Nikolay'ı, *"üzerine düşen otokrat rolünü oynamaya çalışan sıcağan ve kibar bir adam"* diye tasvir ediyordu. (Beevor, sf.11)

Davet gösteriş bakımından Versay Sarayı'ndakilerden farksızdı. Üç bin konuğa akşam yemeği verildi. Kazakların, memlüklerin ve uşakların olduğu ve sadece konuklarla ilgilenmek için orada bulunan iki bin kişilik bir çalışan grubu vardı.

Malborough'un genç eşi Vanderbilt, başka bir akşam yemeğinde Çar'a Rusya'da demokratik bir hükümetin göreve getirilebilme ihtimalini sordu. Çar, *"Biz ulusal siyasi kurumlarımızı geliştirmek konusunda Avrupa'nın iki yüz yıl gerisindeyiz. Rusya Avrupalıdan ziyade Asyalı sayılır ve bu nedenle otokrat bir hükümet tarafından yönetilmelidir"* diye yanıt verdi. (Beevor, sf.11)

Bu ihtişamlı yemeklerden üç yıl sonra Rusya Japonya karşısında utanç verici bir yenilgi yaşadı. Şehirler durmaksızın göç alıyordu. Toprak reformunun sadece belli bölgelerde sonuç vermesi tarımsal

Şubat Devrimi'ni anlamak için devlet gücünün niteliğini bilmek önemlidir. Katerina Avrupa'daki mutlakiyetçi devletlerle Rusya'yı kıyaslasa bile Rusya, toprakların efendisinin çar olduğu, çarın kişiliğinde vücut bulan patrimonyal bir yapıydı. Orta Çağ Avrupa'sında ise soyut ve kişisel olmayan bir devlet anlayışı gelişti. Kralın iki bedeni vardı: Ölümlü kişiliği ve kutsal monarşi makamı.

alanların boşalmasına sebep oldu. Proletaryanın yükselişi hızlandı. Yüzyılın başında nüfusu 1 milyon olan St. Petersburg'un 1916 yılı sonunda nüfusu 3 milyon olmuştu. Çalışma koşulları berbat ve tehlikeliydi. Patronlar için işçiler harcanabilir malzemeydi, sayısız köylü onların yerini alabilirdi. Polis daima fabrika sahibinin yanındaydı. Serflik sisteminin kentlerde devamıydı bu. Gorki şöyle yazıyordu: *"Şehirlerde kanalizasyon sistemi, fabrika bacalarında da filtre yok. Toprak çürüten fabrika atıklarının gazlarıyla, hava da toz ve dumanla kirleniyor."* (Akt. Beevor, sf.15) İşçiler pislik ve hastalıkla koyun koyuna yaşıyordu.

Bu kötü koşulların üzerine Avrupa'da patlayan savaş fakirler için durumu daha da berbat hale getirdi. Hızla sanayileşen ve İstanbul ve boğazlara hâkim olacağı düşünülen Rusya çöküşe gidiyor ve Çar'ın mistik pozisyonu sorgulanıyordu.

Rasputin'in büyüüne kapılmış Çariçe, kendinden emin ve kibirli Çar, frengi hastalığı nedeniyle ruh sağlığının yerinde olmadığı söylenen İçişleri Bakanını Protopopov'un dışında herkes ülkenin devrime doğru sürüklendiğini rahatlıkla görüyordu. Fransız elçisi Maurice Paleologue, grandükler, yüksek rütbeli subayların bulunduğu bir davette iyimselik namına hiçbir şey duyamadı. Çariçe ikazları zaten dikkate almıyordu. Grandüşes Victoria Feodorovna'ya şöyle demişti: *"Tüm Rusya'nın, gerçek Rusya'nın ve onun mütevazî halkının ve köylüsünün bizimle birlikte olduğunu bilmenin mutluluğu içerisindeyim."* (Beevor, sf.28)

İngiliz elçisi Sir George Buchanan Çar'ı ziyaretinde saraydan atanan birinin yerine Duma'dan seçilecek bir siyasetçinin hükümeti yönetmesi gerektiğini iletti. Halkın güvenini kazanmak gerektiğini söyledi. Çar sert çıktı: *"Yani diyorsunuz ki sayın elçi, halkımın güvenini kazanmak durumundayım. Onların benim güvenimi kazanması gerekmiyor mu?"* (Akt. Beevor, sf.29)

Çar'ın bu kibirli halinin yanında zenginler ve subaylar cephesinde de şımarıklık hat safhadaydı. Zenginler başkentte ortada savaş yokmuşçasına gününü gün ederken Pedrograd'ın yoksul mahallelerinde ekmek kıtlığı isyanı körüklüyordu. Tahıl kıtlığı yoktu, ama soğuk nedeniyle demiryolu rayları donmuştu, tahıl nakliyatı yapılamıyordu. Subaylarla erlerin yaşam koşulları arasında derin bir uçurum vardı. Rus askerlerinin durumu içler acısıydı. Gorki şöyle yazıyordu: *"Kazdıkları mevzilerde yağmur ve kar altında pislik içerisinde sıkış tıktık bekliyor, hastalıklardan ötürü can veriyor ve haşereler tarafından ısırılıyor, adeta vahşi hayvanlar gibi yaşıyorlardı."* (Akt. Beevor, sf.21)

Subayların çoğu geceyi sıcak köylü kulübelerinde geçirirken er ve erbaşlar soğuk siperlerde kaderine terk edilmiş gibiydi. Subayların Kızılhaç görevlisi hemşirelerle cinsel ihtiyaçlarını giderdiği dedikodusu yaygındı. Dara düşmüş Odessalı genç kadın öğrencilere çıplak resimleri karşılığında yüzlerce ruble teklif ediyorlardı. Genç bir subay fotoğrafını detaylı çektirmek isterse kendisine yazmasını söylüyor, kadının alayı ziyaret etmesi durumunda kazancının bin rubleye kadar çıkabileceğini ekliyordu.

Subaylar gönül eğlendirirken sıradan askerler cephe hattına uzak bölgelerde bile eşleriyle görüşmüyordu. Dokuzuncu Müstakil Don bölüğünden bir Kazak'ın genç karısı Evdokiya Merkulova'nın bu yasaktan haberi yoktu. Aralık 1916'da kocasını ziyarete gitti. Kendisine yapılan muameleyi cesaretle yaptığı resmî şikayetten öğreniyoruz. Okuma yazması yoktu. İfadesinin yazıya dökülmüş halinde şöyle diyordu: *"Bir süre sonra bölük komutanı Mihail Risakov bölgeye geldiğimden haberdar oldu. Nedendir bilinmez 5 Aralık günü bölüğünü yürüyüş kodu düzeninde yola dizdi ve beni de önlerinde yüzü koyun yere yatırdı. İki kazaka eteğimi ve üst fanilamı yukarı doğru sıyırıp kol ve bacaklarımı ayırmalarını emretti. Ardından kocama bana 15 kırbaç vurmasını söyledi. Cezanın infazı ile bizzat alakadar oldu ve elbisenin örttüğü yerlere değil*

çıplak bedenime var gücüyle vurmasını emrederek kocamı tehdit etti. Kocam komutanın korkusundan son derece sert bir kırbaç darbeleri vurdu. Yaralarım halen iyileşmiş değil, nihayetinde yanıma bir refakatçi verip beni Don'a geri gönderdiler.” (Akt. Beevor, sf. 22-23)

Rusya'da kadınlar işçiler ve askerler için durumun feci boyutunu gösteren yüzlerce yüz kızartıcı anekdot vardır. Aynı şey ulusal azınlıklar içinde geçerliydi. Türkler, Yahudiler, Gürcüler, Polonyalılar, Ermeniler vb. En çok sıkıntı çekenler, çoğu araştırmacının belirttiği gibi, Yahudilerdi. Fakat Türklerin çektikleri onlardan aşağı kalır değildi. Dilleri yasaklandı, zorla din değiştirmeye ve çeşitli aşağılamalara maruz kaldılar. Diğer bütün halklar için de geçerliydi bu. Stalin'in Gori'de dokuz yaşındaiken başladığı kilise okulunda (1888) çocuklar her zaman Rusça konuşmak zorundaydı, dalıp Gürcüce konuştuklarında dayak yiyorlardı. 1907'de Kiev bölgesinde kolera salgını vardı. Doktorların su içilmemesine ilişkin uyarı ilanlarının Ukraynaca yayınlanması yasaklandı. Rusça harfleri bilmeyen köylülerin pek çoğu öldü. Türk ve Müslümanlar yasaklamalara eziyetlere en fazla uğrayan topluluktu belki de.

Bütün bu birikmiş sorunlara savaşın dehşet verici etkileri de eklenince Rusya'da devrim adeta zorunlu hale geliyordu. Nikolay siyasi gerçeklikten uzaklaşmıştı. Orta Çağ'ın Moskova Knezliğinde var olduğunu hayal ettiği, herkesin onayladığı "Tanrı" Çar ve halkın oluşturduğu bir komünyon fantezisine kapılmıştı. Çariçe'nin Rasputin'le ilişkisi cinsel yönlerin ağır bastığı dedikodulara sebep oluyordu, tam bir çürüme hakimdi.

1916 sonbaharına gelindiğinde Nikolay'a duyulan güven çok azalmıştı. Ordunun komuta kademesini bırakması için gizli planlar yapanlar vardı. Buna girişenlerin başarılı işi Rasputin'i öldürmek oldu. Onun ölümünün monarşiyi yaklaşan felaketten kurtaracağını düşünmüşlerdi.

Yiyecek kıtlığı felaketi daha da yakınlaştırdı. Taşımıcılık sistemindeki sorunlar yüzünden ekmek yoktu, fırınların önünde uzun kuyruklar oluştu, fiyatlar yükseldi. İşçi grevleri yaygınlaştı. Yakıt sorunu sebebiyle pek çok işçinin ödenek almaksızın işten çıkması söz konusuydu. Jülyen takvimine göre 21 Şubat günü, bu sorunu yaşayan fabrikalardan biri olan devasa Putilov şarterleri indirdi.

Kadınlar ve işçiler sokağa çıkıyor

2. Nikolay 22 Şubat 1917'de Çarşamba günü iki aydan fazla zaman geçirdiği Çarskoye Selo'daki Alexander Sarayı'ndan Stavka'ya geri dönmek üzere trene bindi. Yolda Sezar'ın Galya Savaşı üzerine kitabının Fransızca çevirisini okuyordu. Geride kalan birkaç hafta boyunca Duma başkanının isyanı önlemek üzere ilerlemeci bloktan bakan atama önerilerini geri çevirmişti. Dengesiz İşçileri Bakanı Protopopov Çar'ı başkentin güvende olduğuna inandırmıştı.

Ertesi gün 23 Şubat'ta (Miladi takvime göre: 8 Mart) hava ansızın değişmişti, haftalardır süren dondurucu soğuk ve kara bulutlar yerini güneş ışıklarına bırakmıştı. Pedrograd sokakları daha da kalabalıklaştı. Çok çeşitli kadın grupları "Ekmek" "Ekmek" "Ekmek" sloganları atarak işçi kitleleri ile çeşitli noktalarda buluşuyor ve Nevski Bulvarı'na doğru ilerliyordu. Atlı Kazak birlikleri ve siyah üniformalı polisler duruma hâkim görünüyordu. Fakat bir tuhaflık vardı. Kazaklar kalabalıkla yüz yüze gelmekten kaçınıyor gibiydiler. Üstelik bu onların karakterine hiç de uygun değildi. Bazı askerler "İşçileri 1905'te olduğu gibi kırbaçlayıp vuracak mısınız?" diye kazaklara çıkıştı. Kazaklar şaşkırtıcı bir cevap verdi: "İşçilere karşı durmayacağız. Ne diye bunu yapalım ki şu mercimek çorbası ve ringa balığı için mi?"

24 Şubat günü direniş büyüdü. Kendiliğinden ve örgütsüz bu halk hareketinin öncüsü kadın ve işçilerdi. Direniş ve devrim tarihinde partilerin önceden planlanmış çoğu boş teorilerini aşan bir durum-

du bu. Bolşeviklerin de bulunduğu çok sayıda kişi gösterinin yalnızca yiyecek için yapıldığını, ekmek dağıtılsa kalabalığın dağılacığını düşünüyordu. Öyle olmadı, iki yüz bine yakın kadın ve erkek işçi greve başladı ve kepenkler indirildi. Neva'nın kuzey yakasında köprünün kapatıldığını gören kadınlar donmuş nehri yürüyerek geçtiler. Bazıları Kazakların küçük midillilerinin karın altlarından sürünerek ve eğilerek geçti. Bu sefer Kazakların nağayka adı verilen korkunç kırbaçları yoktu; yanlarına almadıklarını gördüler.

Kolluk güçlerinin çekingen tavrı kalabalığı büyüttü. Ekmek fırınları basıldı. İşin rengi değişiyordu, "Alman kadın" diyerek Çariçe aleyhine slogan atılıyor, işçi ve öğrenciler "Çara Hayır, Savaşa Hayır" diyerek Marseilles Marşı'nı coşkulu bir şekilde okuyorlardı.

Garnizon'daki ilk isyan Pavlovski Muhafız Alayına bağlı askerlerin komutanlarına itaati reddetmesi ile başladı. Ekmek fırınlarının yağmalandığı haberi gelse de Çariçe'ye göre ordunun sadakati tamdı. Oysa Kazaklar kalabalığın arasında tüfeklerini havaya dikmiş vaziyette geziyor, halkın yanında olduklarını söylüyorlardı.

26 Şubat Pazar sabahı kalabalık işçi grupları donmuş Neva Nehri üzerinden bir kez daha karşıya

26 Şubat Pazar sabahı kalabalık işçi grupları donmuş Neva Nehri üzerinden bir kez daha karşıya geçti. Çok sayıda piyade ve süvarinin isyanı bastıracağı düşünülüyordu. Oysa direniş tüm toplum katmanlarına dahası askerlere yayılmaya başlamıştı. İşçiler pazartesi günü fabrika ve iş yerlerine dönerek bir İşçi Vekilleri Sovyeti seçmeyi planlıyorlardı. Direniş öğretici boyutlarıyla beraber genişliyordu.

geçti. Çok sayıda piyade ve süvarinin isyanı bastıracağı düşünülüyordu. Oysa direniş tüm toplum katmanlarına dahası askerlere yayılmaya başlamıştı. İşçiler pazartesi günü fabrika ve iş yerlerine dönerek bir İşçi Vekilleri Sovyeti seçmeyi planlıyorlardı. Direniş öğretici boyutlarıyla beraber genişliyordu.

Komünist söylenceye göre Pedrograd garnizonunu devrimin kıyısına yaklaştıran bir olay yaşandı. Volinski muhafız alayından Çavuş Kirpiknikov gece boyunca uğraşıp astsubay arkadaşlarını ikna etti. İşçilerin üzerine yürümeyeceklerdi. Sabahleyin subaylar Tauride Kışlası'nın tören alanına geldiklerinde çavuşun işareti ile birlikte hep birazdan "ateş etmeyeceğiz" diye bağırırdı. Subaylar tehdit edince dipçiklerini ritmik bir şekilde yere vurarak tepki gösterdiler. Subaylar arkalarını dönüp kaçtılar. Bir el silah ateşlendi. Birlik komutanı öldü.

Duma başkanı Rotsiyango felaketin önüne geçmek için domino oynayan Çar'a reform önerilerini ilettiler. Çar Duma'nın faaliyetlerini askıya aldı. Göstericiler 27 Şubat'a gelindiğinde Tauride Sarayı'ndaki Duma'ya ilerlemişlerdi. Alaylar tüfeklerini işçilere vermeye başladı. Artık devrimin önünde bir engel kalmamıştı.

Çar 22 Şubat'ta Çarskoye Selo'dan dönmüştü. Ertesi gün başlayan ve dört gün süren direniş hiç beklemedik, önceden kestirilemez bir biçimde Çarlığın-esasen- sonunu getirdi. 28 Şubat günü çar tekrar Çarskoye Selo'ya dönmek için trene bindi. Bu dönüş Çar'ın ve yüzlerce yıllık Çarlığın yıkılışının başlangıcıydı. Kendiliğinden ve öndersiz dört gün imparatorluğu sona erdirdi. Çar tahttan çekildi, yerini geçici hükümet aldı. Kitleler Çar'ın devrilmesini doğrudan demokrasi, evrensel özgürlük ve eşitliğin ilanı olarak gördüler.

Kadınların öncülüğünde 8 Mart'ta başlayan Şubat Devrimi'nin ilk kazanımı da kadınların oy hakkı oldu. Rusya'daki kadınlar İngiliz, Amerika, Fransız kadınlarından önce haklarını aldılar.

Devrimin söyledikleri

Şubat Devrimi, devrim için oluşmuş koşulların kadın ve işçilerin önderliğinde kendiliğinden ve öndersiz bir direnişini simgeliyor. Bu, insanın tarihe müdahalesidir ve yaratıcı etkenliğinin bir nitel sıçrama şeklinde ortaya çıkışıdır. İnsanın tarih yapıcı yönünün ne denli önemli olduğunu göstermesi bakımından, o meşhur özne-yapı tartışmasında özneye bir miktar torpil yapar, fakat yine de yapının biriktirdiklerini yadsımaz. Devrimi “determinist bir nedenselliğin sonucu ya da bir tür tarihsel yasanın çıktısı” (Traverso, sf. 23) olarak betimleyenler değiştirmek ile totaliterliği inşa etmeyi birleştirirler.

Marx’ın insan failliğine odaklanan devrim görüşü Şubat Devrimi’ni daha çok ifade eder. Bu yaklaşım ekonomik determinizmden kaçınır, siyasal öznelliğin dönüştürücü potansiyelini belirtir. Buna göre tarih bir “doğa tarihi sürecinin sonucu” değil daha çok ortak eylemin, arzuların, tutkuların, bireysel çıkarlarla kinizimle birleşen dürtülerin ürünüdür. Tarih hiçbir muazzam servete sahip değildir, savaşlar vermez, hiçbir şey yapmaz. Bunları yapan insandır, gerçek ve yaşayan insandır. Tarih, deyim yerindeyse, kendi amaçlarına ulaşmak için insanı kullanan ayrı bir kişi değildir. Tarih, kendi amaçlarının peşinden koşan insan faaliyetinden başka bir şey değildir. Tarih bir sürekli öznellikler üretimi sürecidir. Sınıf mücadeleleri ekonomik zorunluluk veya yapısal etkenlere mekanik boyun eğme ile izah edilemez. (Traverso, sf.24-25) Nedensellikte faillik yapısal determinizm ile siyasal öznellik iç içedir demek daha doğru olabilir. Şubat Devrimi, bu söylenenler bakımından, siyasal öznelliğin bir gösterisi gibidir. Donmuş nehri geçen kadın ve işçilerin tarihe dokunuşudur.

Devrimin ana öznelerini kitleler, devrimcileşmiş kitleler olarak görmek makul olmakla beraber bir ayırımı yapılması gerekiyor. Bunların faşist ve Nazi mitinglerinin kontrol altına alınmış, manipüle edilmiş, itaatkâr, güçsüzleştirilmiş, disipline edilmiş

Şubat Devrimi sıradan insanların insani taleplerle direnişinin bir büyük yol açmasıydı. Sıradan insanların güvenliğini sağlamayı görev listesine eklemek önemlidir. Günümüzde yaşanan duygu kontrolünün ortadan kalkması, görgü kurallarının çürümesi, çetelerin ve rantiyenin kamusal olanlarda terör estirmesi bunun önemini gösteriyor. Kısacası, devrimlerin özgürleştirici potansiyellerinin kalıcı olarak muhafaza edilmesiyle güven ve insani temel arasında bağ kurmak önemlidir.

kitleleri ile hiçbir ortak yanı yoktur. Onlar modern totalitarizmin senaryosunu dolduran süs kitleler değildir. Onlar olağanüstü tarihsel koşullarda artık ezici ve zapt edilemez olmaktan çıkmış bir iktidarı deviren ve kaderlerini kendi ellerini alan, böylece toplumu yeni temeller üzerinde, yeni baştan inşa eden ast sınıflardır. (Traverso, sf.25)

Şubat Devrimi özgürlükçü bir andı ve kitlelerin tarihin gidişatında ne kadar etkili olduğunu gösterdi. Fakat, devrim sonrasındaki gelişmeler, Rusya’ya ve dünyaya yeni alanlar açmakla beraber, Rusya’da adeta bir kader haline gelmiş olan yeniden otokrasiye dönüşün de zeminini hazırladı. Bir ikili iktidar durumuna ve devrimi yağmaya, lince dönüştüren kontrolsüz kitlelerin dehşet gösterisine dönüştü. Aleksandr Herzen’in deyişiyle bir gebe-dul duruydu bu. Herzen şöyle diyordu: “Toplumsal düzenin mevcut biçimlerinin ölümü insanları sıkıntıya sokmaktan ziyade içlerine su serpecektir. Korkunç olan şey ise şudur ki geçen zaman arkasında bir varis yerine gebe bir dul bırakmaktadır. Birinin ölümü ile bir başkasının doğumu arasında geçen sürede köprünün altından çok su akacak kasvet ve karmaşa dolu uzunca geceler yaşanacaktır.” (Akt. Beevor, sf.63) Rusya’da durum tam da Herzen’in öngördüğü

gibiydi. Çift başlı kartal gerçekten ikiye ayrılmıştı. Bir ikili iktidar durumu ve şubat devrimini şiddet gösterisine, yağmaya ve lince dönüştüren bir kaos vardı. Direniş ve direnişin açtığı özgürlükçü alan ile direnişi bir vahşet ve yağmaya çeviren lümpenlik arasında ayırım yapmak gerekiyor. Direnişin talebi ekmek ve barıştı. Bu meşru talep bir devrime, aynı anlama gelmek üzere özgürlüğe yol açtı. Fakat savaşın ve baskının altında öfkeleri biriken kontrolsüz kitleler durumu bir güç gösterisine yağmaya ve lince çevirdiler.

Buradan alınması gereken ders şudur: Devrimlerin coşkusal gücü ve duygunun her zaman toplumsal ve siyasal olaylarda etkili olduğu gerçekliği ile tutku ve nefret boşalmalarına da yol açtığını birlikte değerlendirmek gerekiyor. Devrimlere yönelik muhafazakâr ve liberal eleştiriyi aşan bir değerlendirme için gereklidir bu. Bu eleştirilerde devrimler şiddet patlamalarıdır, şiddet adeta onların genlerinde kayıtlıdır, ontolojik yapılarına içkindir, barışçıl devrimler istisnadır, devrimler modern totalitarizmin sebebidir.

Direniş ile güven ortamını ve insani yönelimi birlikte değerlendiren bir anlayışa ihtiyaç var. Belki de Zizek'in belirttiği gibi artık sol, kanunu ve düzeni teklif etmek zorundadır. Çünkü anarşi döneminde insanları sağa iten önemli bir memnuniyetsizlik alanını bırakmış oluyoruz. Bugün rantiyenin, mafyanın, sermayenin bütün hukuki engelleri aşarak, dizginsiz, göz gözü görmez kuralsızlığı, kanunsuzluğu ve bunun toplumsal hayata da yansıyan yönleri düşünüldüğünde belki de en devrimci öneri devrimci coşkunun haklı muharriklerini kaçırma-

dan, kanun ve düzeni teklif edebilmektir. Bu, basitçe bir düzenici refleks değil, endişe yerine güven siyasetini öneren ve kapitalizmin yarattığı anarko durumu göz önüne alan bir saptamadır. Aşırı sağın yükselişinde ve rahatlıkla kanunsuzluk yapmasında bu durumu görebiliriz. Popülist sağ ideolog Steve Bannon kendisini 21. yüzyılın Lenin'i ilan etmişti: "Ben bir Leninistim. Lenin ... devleti yok etmek istiyordu ve benim amacım da bu. Her şeyi yerle bir etmek; bugünkü tüm müesses nizamı yok etmek istiyorum." (Akt. Zizek)

Şubat Devrimi sıradan insanların insani taleplerle direnişinin bir büyük yol açmasıydı. Sıradan insanların güvenliğini sağlamayı görev listesine eklemek önemlidir. Günümüzde yaşanan duygu kontrolünün ortadan kalkması, görgü kurallarının çürümesi, çetelerin ve rantiyenin kamusal olanlarda terör estirmesi bunun önemini gösteriyor. Kısacası, devrimlerin özgürleştirici potansiyellerinin kalıcı olarak muhafaza edilmesiyle güven ve insani temel arasında bağ kurmak önemlidir.

Kaynaklar:

- 1-) Antony Beevor, *Devrim ve İç Savaş 1917-1921/ RUSYA*, Kronik Yay.
- 2-) Enzo Traverso, *Devrim/Entelektüel Bir Tarih*, Ayrıntı Yay.
- 3-) Orlando Figes, *Rusya'nın Öyküsü*, Yapı Kredi Yay.
- 4-) Slavoj Žižek, "Artık sol, kanun ve düzeni kucaklamak zorunda", Link: <https://www.gazeteduvar.com.tr/slavoj-zizek-artik-sol-kanun-ve-duzeni-kucaklamak-zorunda-haber-1627387>

Oku

SAİM EROĞLU

*Seni yaradan Allah'ın adıyla
Cümle ölmüşlerin hayrına
ve yaşayanların zararına*

*İki iki daha dört etmez
Birin hakkı vardır*

*Suresinde enbiyanın
Sözünde evliyanın*

*Nefesinde aşıkın
Sevgisinde maşukun*

*Öyle daldan düşmedi hiçbir şey
her alem diğerine teminat bıraktı
bir arşın toprağı
hiçbir şey yoktan var olmadı
Ard arda dizdi yoktan var eden*

Dede ağaç

SAİM EROĞLU

Güneşli bir bahar günüydü, tek katlı evimin damında güvercin bakıyordum. Sütbeyaz, Sabuni, Balgöğüs, Arap... hepsi paçalı ama pek değerli sayılmayan kuşlardı. Hani müptelasının karga dediği cinsten. Önümdeki tarlada buğday başakları tava gelmiş toprağı delip boy veriyordu usul usul. Tarlalar ya tümsekler ile ya da ağaçlar, çalılıklar,

böğürtlenler ile birbirinden ayrılıyordu. Benim hududumda bir ahlat ağacı duruyordu. O ağaç hâlâ duruyor, bir binanın bahçe duvarına yaslanarak. Ekşi, sert ve kuru meyvaları asla mayhoşlaşmazdı. Normalde bu meyva olgunlaşsa aylar ve insanlar kavga ederdi onun için. Ama bu büyük şehirde ayı olmayınca ağaç da kendini rekabete kapatmıştı. Çok zorlarsan kabız eder bir-

rakırdı. Her bahar bir kuş yuva tutardı dallarında. Gizlice yumurtalarına bakardım. Ama ellemezdim, çünkü anne kuş yabancı koku alırsa yumurtayı terk ederdi. Sonra yavrular kabuğunu kırar, büyür, uçar ve giderdi.

Arkamda çam ormanı vardı. Bu orman önce bir dereye iner sonra başka bir dere

ile buluşup bir yılan gibi Marmara'ya doğru uzanırdı. Dere boyunca şimdiki tersanelere kadar sağlıklı sollu bostanlar olurdu. O dereyi kunduzlar gibi taşlarla, ağaçlarla kapatır, biriken suda çimerdik. Ardından bostanlara dalar, bazen de bostan sınırlarında, dere kenarında, yol boyunca sahipsiz meyva ağaçlarına dadanırdık. Bir sürü yeni

bitki ve meyva tanıtmıştım buralarda. Öyle bizim oralar gibi aşısız değildi, bütün meyvalar rez kıvamındaydı. Pembe ve boyalı pancarı ilk gördüğümde çok şaşırmıştım. Yemeye çalıştım ve üstüm başım battı. Eve korku dolu izlerle dönmüştüm. Ben mantarları, bitki ve ağaç köklerini, tarçını, yer elmasını, yaban sarımsağını, kuzukulağını,

naneyi, kekiği, kaya kınasını, şilani, yimliği, kengeri, mamuku... hepsini bilirdim. Ama Laz hurmasını ilk defa görmüştüm. Böyle turuncu, albenili ve kocaman bir meyveyi muhakkak yemeliydim. Çıktım ağaca aldım, peşimi doldurdum ama tanımadığım bir şeydi bu, olgun ve ham halini bilmediğimden sert bir tanesini ısırardım, "Ya rabbi böyle

güzel görüntüye böyle bir tat verilir mi” diye geçirdim içimden. Çok üzül müştüm.

O ormanı günün her saati gece yarısı bile yarıp geçirdim. Koca koca adamlar geçmeye korkardı, ben ulaklık yapardım. Devrimcileri bile saklardık ormanda, yemek götürürdüm onlara. Bazen de ince kopya kâğıtlarına yazılmış lolipop şekeri şeklinde katlanmış illegal notlar taşırdım. Benim gibi iyi bir izci matbaa deposu kadar malzeme bulurdu ormanın zulalarında. Kimse kimsenin zulasına ilişmezdi. İçkiciler numune bırakırdı, şişelerini toplar satardık. Çimlerde yuvarlak yuvarlak göt izleri varsa civarında poşetlere zulalanmış porno dergi olurdu. Şehvetle tepinilmiş, terli terli sigarası toprağa basılmış, işi bitince de çalıkların dibine doğru iteklenmiş olurdu. En kolektif zulalar bunlardı. Herkes kullanır usulca yerine bırakırdı. Tam bir kamu malı idi. Bir de siyasi zulalar vardı. Oraya kimse ilişmez hatta bir ziyaret gibi saygı gösterilirdi. Sevr Mağarası’nda saklanmış, Tur Dağı’nda okunmuş kutsal tabletler vardı burada. Sevgililer de bu ormanda buluşurdu, orada sevişirdi tutucu ve tutkulu aşıklar. Hele bir de bela bir baba veya abi varsa, kalbi serçe gibi atan genç kızlar, bir hafta öncesinden sözleştiği lokasyona beni gönderirlerdi. Bizden sır çıkmaz. İlle gal eniştelere saygı görürdüm, bazen para da verirlerdi. Ne gereği var canım deyip alırdım. Diğer tarafta sürülmemiş bir tarla, orada top oynardık. Sanki bizim için sürmüyorlardı. Şimdi koca koca binalar var yerinde. Son tarafta da Vartolu bir komşumuz vardı.

Bir kamyonun kasasında gelmiştik İstanbul’a ve otoban kenarına bıraktıklarında “İstanbul bu mu” demiştim. Sonra Marmara’nın bu cennet köşesini köylü tecrübelerimle keşfetmeye başlayınca zamanla sevmeye başlamıştım. Bir tarafta hasret bir tarafta da yepyeni bir hayat. Köye gitsem, bunları bir bir anlatsam, bütün köy toplansa ve beni dinlese, “Keşke, biz de” diye geçirse içinden. Defalarca tatbik ederek hikâyeleri baştan sona kurar, bozar yeniden yeniden anlatırdım kendime. Öyle dalmıştım.

Bir silah sesi duydum sonra pata pata pata, kanat sesleri. Avcı haberini alınca koydan kalkan ördeklerin

kanatları gibi. Sanki sürek avına çıkılmış da köpekler yerden bir grup bildircini kaldırmışlar. Avcı tedirginliği yaşayan kuşlarımı sakinleştirecekken ardından taramalı silah sesi geldi. Vartolu komşumuz vardı en yakında. Diğer komşularımız 300 – 400 metre uzakta idi. Tedirgin oldum. Silah sesinden korkmazdım, hatta çok korkusuz idim. Bizimkiler mi diye geçirdim içimden. Sonra bir kadın uğultusu sardı her yeri. Erdal’ı vurmışlardı.

Köy kahvesinde bildiri dağıtırken başka guruptan yoldaşlar ile pişti olmuş. Tartışmışlar, Erdal belinden tabancasını çıkartmış havaya sıkılmış. Sonra kaçmış ama jandarma da peşine takılmış. Nereye gidecek, tabi ki annesinin evine. Ama varamadan eve jandarma yetişmiş, Erdal bir el ateş edip kendini Dede ağaç’ın arkasına atmış. İşte orada jandarma şarjörünü boşaltmış. Neyse ki ulu mu ulu Dede ağaç, talibini bu zalim mermilerden korumuştur. Erdal yaralı olarak kaldırıldı hastaneye ardından da hapse gönderildi. Sıcak mermilerin gövdesine yuva yaptığı Dede ağaç’ın kökleri kan ile sulanmıştı.

Şimdi yerinde yellere esen bu civar, Dede ağaç mevkii olarak bilinir. Adını bıraktığı yere koca koca binalar kuruldu. Burada rezidanların arasında yürürken dudakları titreyen, başparmağını üç defa öpüp başına koyan beyaz çitli, bastonlu nineler görebilirsiniz. Ben de her geçtiğimde coşkuyla dolarım, geçmişini yad edip geri dönerim.

Dede ağaç büyük mü büyük bir çam ağacı idi. Ben diyeyim 500, siz deyin 1000 yaşında olsun. Öyle heybetli öyle büyük bir ağaçtı. Kökü yerde başı gökte, dalları İstanbul denilen şehri kucaklayacak kadar büyüktü. Ben ki her ağaca tırmanırdım. Ama Dede ağaç’a ne çare. Saygımdan cüret etmezdim. Ona ayaklarımla bassam eve gittiğimde annem babam hepsi ölmüş olurdu zaten. Hazreti Ali efendimizin mührünü taşıyan leylekler dışında hiç kimse o ağaca ayakları ile basmamalıydı. Biz ki Karer Baba’nın, Hesar Baba’nın huzuruna ayağımızda lastiği çıkartıp girerdik. Dede ağaç cem gibi topladı taliplerini gölgesine. Altı serilmiş bir döşek idi. 4-5 çocuk el ele tutuşsa saramazdı göv-

desini. Bazen sırt sırta veren sevgilileri, bazen devrimci toplantıları, bazen mahallenin bütün çocuklarını toplardı gölgesine. Sokak lambası olmayan o uzun yolda kadınlar korkusuzca gezerdi. Artık Dedeâğaç vardı. Hani Uruz askeri Kanireş'i alıp Karaceneme Ormanı'na dayandığında, gözü yaşlı talipleri dönüp son bir defa Hesar Baba'ya bakmışlardı. Ne görsünler, tozu dumana katan bir süvari, başında cem dönen sarığı ve aksakalıyla tofan gibi dalmıştı Uruzun karar-

gâhına. Bir suyun gözesinde, bir ağacın gövdesinde dondan dona giren Efendimiz bizi hiç yalnız bırakmamıştı. Sonra miyazlar yapıp sunuldu Dedeâğaç'a, kurbanlar kesildi, lokmalar verildi. İstanbullu olmuşuk. Hazreti Ali efendimizin bir nişanını bulmuşuk. Otoban kenarına bırakılan çocuklar değildik. Kalu beladan beri biz taliplerini burada bekliyordu o ağaç. Ne mutlu bize. Dersim'den, Bingöl'den, Erzincan'dan, Varto'dan taliplere. İstanbul'da, Konstantin'de onun nişanına kavuşmuşuk.

Hamit Erdem: “Ekim Devrimi’nden hemen sonra Rusya’daki Müslüman Komünistler, çok önemli reformcu hareketleri insanlığın tarihine kaydetmişlerdir.”

İslam, sosyalizm, modern cumhuriyetin teşekkül dönemi tartışmaları ve komünist siyasetin dünü üzerine kıymetli yazılarından takip ettiğimiz Hamit Erdem ile Halka Dergi için yazılı bir röportaj gerçekleştirdik. Sorularımıza verdiği özenli cevapların meselenin tartışılmasına ciddi bir katkı sunacağını düşünüyoruz. Bu kıymetli röportajı ilginize sunuyoruz.

Halka Dergi Yayın Ekibi

Türkiye’de İslam ve Sosyalizm arasındaki ilişki dönemsel olarak kurulan ve dağılan ve hiçbir şekilde birikim haline gelmeyen bir biçimde ilerlemiştir. Sizin yazılarınızda belirttiğiniz tarihsel sürecin yanında, daha sonraki yıllarda dönemsel yaklaşımlar ve fikri tartışmalar var. Kuruluyor, yıkılıyor ve bir teorik bütünlüğe ve harekete dönüşemiyor. Bunun sebepleri hakkında ne söylersiniz? İlave olarak: Sizce İslam ve sosyalizm muhtevaları ve tarihsel durumları gereği uzlaşmaz mıdır?

Sorunuzun en sonundan başlayayım.

İslam ve Sol, bildiğiniz gibi farklı kategorik kavramlardır. Biri inanca dayalı ilahî bir din,

diğeri dünyayı ve insanlık tarihini diyalektik ve tarihî materyalizmle açıklayan bir ideolojidir. Yeryüzünde İslam’ın ve çağdaş “sol”un ortaya çıkış süreçleri, insanlıkla bulunduğu tarihler, doğdukları coğrafyalar, dayandıkları toplumsal kesimler, ideolojileri, uzak ve yakın hedefleri -bu alt başlıklar çok daha uzatılabilir-farklıdır.

Bizim üzerinde konuştuğumuz ve tartıştığımız anlamda, İslam ve sol işbirliği ya da yoldaşlığı sorunu, emperyalizm çağında ortaya çıkmıştır. Rusya’da Ekim Devrimi ile dünya kapitalist sisteminin en zayıf

halkasından kırılması süreci içinde ortaya çıkmış sosyolojik bir sorundur.

Ekim Devrimi bir yandan işçi sınıfına ve geniş halk kitlelerine dayanan sosyalist bir hükümetin -Paris Komünü’nden sonra- kurulabi-

leceğini insanlığa ispat etmiş, diğer yandan Rusya'daki farklı milliyetlerden milyonlarca Müslümanın; özgürlük, adalet ve kendi geleceğini tayin vb. gibi haklarının, o zamana kadar rastlanmayan bir katılım ve coşkuyla içselleştirilmesini sağlamıştır. Sözü ettiğimiz "İslam ve sol işbirliği ya da yoldaşlığı sorunu" işte bu politik iklimin sonucudur.

Türkiye'deki İslam ve sol arasındaki ilişki ve işbirliği sorunu ise, yukarıda andığım tarihlerde, ağırlıklı olarak iki koldan girdi; Bir yanıla İttihat Terakki Partisi kanalıyla, diğer yandan Osmanlı sosyalistleri ve Osmanlı'nın Müslüman komünistleri tarafından politik gündeme sokulmuştur.

Öyle ki 1917'de Rusya'daki Bolşevik Devrim, en tepedeki devlet erkânından en alttaki halk tabakalarına kadar Türkiye'yi dalga dalga etkilemiş; on yıllar boyunca savaşlarda karşı karşıya geldikleri -bir büyük ülke- Rusya'dan gelen devrim haberi sevinç ve coşkuyla karşılanmıştır. O sırada iktidarda bulunan İttihatçılar da bunun dışında kalamamıştır. Partinin orta ve alt kademeleri Bolşevizm ve İslam üzerine yeni projeler üretmeye başlamışlar, İttihatçı liderlerden -Türklerin emperyal paşası- Enver Paşa bile yine kendi iktidar hülyaları içinde Bolşeviklere yaklaşmış, Müslümanlığı ve komünizmi -bu hülyalar uğruna- harmanlamış, 1920 Ağustosunda Moskova'ya gittikten sonra kurmak için uğraştığı İslam İhtilal Cemiyetleri İttihadı kanalıyla Rusya'da, 1920 ilkbaharında Ankara'da kurulan Yeşil Ordu Cemiyeti içinde de yerel İttihatçılar kanalıyla Müslümanlık ve Komünizm işbirliğini savunan bir pozisyon almıştır.

Diğer yandan; İslam ve sosyalizm yoldaşlığının yalnızca bir propaganda sorunu olarak değil, sosyalizmin İslam ilkelerini kapsayan yeni bir ideoloji olduğu söylemi, Ekim Devrimi'nden önce de bazı Osmanlı aydınları tarafından dile getirilmiştir. Burada da Paris Komünü'nün özellikle iktidar gazeteleri dışında Osmanlı basınında sevinçle karşılanması ve Fransız sosyalizmi etkili olmuştur. Bu sorunu Türkiye'de ilk ele alan parti 1910 yılında kurulan Osmanlı Sosyalist Fırkasıdır.

Ekim Devrimi'nden sonra ise 1920'de Ankara'da kuru-

lan Yeşil Ordu Cemiyeti ve Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası daha ciddi tartışma ve kararlılıkla İslam-Sosyalizm yoldaşlığı sorununu savunmuşlardır.

Bütün bu süreçlerde İslam ve sosyalizm ilişkisi işaret ettiğiniz gibi kalıcı bir birikim oluşturamamış, zayıf bağlar, kopuşlar, yeniden yakınlaşmalar şeklinde cereyan etmiştir. Doğal olarak bunu tek nedene bağlamak doğru olmaz. Bu konu üzerine ciltler yazılabilir. Ben iki neden söyleyeyim. Mustafa Suphi'den sonra genel olarak Türkiye'de komünist hareket -biraz da o günün realitesi gereği Komintern tarafından yönlendirilerek yüzünü bütünüyle Batı Marksizmine dönerek siyasetini buna göre programlamıştır.

Bir diğer neden bizim olduğu kadar bütün Müslüman coğrafya için de geçerlidir. Sosyalist ideolojinin; sömürüyü ortadan kaldırma, adalet, toplumsal dayanışma ve mazlum milletlerin kendi geleceklerini belirleyebilecekleri şiarlarıyla heyecanlanan Müslüman kitleler; aydınlar, hareketler ve partiler; İslam'ın o günün ihtiyaçlarına cevap veren güçlü bir reformcu tutumunu ortaya koyamamışlardır. Müslüman halkların bütün o haklı talepleri, Batı emperyalizminin güçlü tahakkümü altındaki "ulusal cumhuriyet ya da krallık rejimleri" içinde sönümlenmiş, bir bölümü de emperyalist devlet politikalarının aracı durumuna düşmüştür.

İslam ve sosyalizm yoldaşlığının yalnızca bir propaganda sorunu olarak değil, sosyalizmin İslam ilkelerini kapsayan yeni bir ideoloji olduğu söylemi, Ekim Devrimi'nden önce de bazı Osmanlı aydınları tarafından dile getirilmiştir. Burada da Paris Komünü'nün özellikle iktidar gazeteleri dışında Osmanlı basınında sevinçle karşılanması ve Fransız sosyalizmi etkili olmuştur.

İştirak gazetesinde İslam ve sosyalizmin uyumuna dair yazıların çıkması sadece Müslümanlara seslenebilmenin bir yolu olarak mı yer alıyor yoksa ikisinin birlikte olabileceği bir teorik ve pratik çaba var mıdır?

İştirak gazetesi, İslam ve sosyalizm uyumunu savunan -ve Ekim Devrimi'ne daha 7 yıl varken- bu yaklaşımı ısrarla vurgulayan gazetelerdendir. Bildiğiniz gibi gazeteyi çıkaran "İştirakçi" lakaplı İzmirli gazeteci Hüseyin Hilmi'dir.

Ancak İştirak gazetesinde yer alan bu "İslam ve sosyalizm uyumu" özelliğini yerli yerine yerleştirebilmek için gazeteyi diğer özellikleriyle birlikte okumak gereklidir. İştirak gazetesi Hüseyin Hilmi'nin 1910'da kurduğu Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın yayın organıdır. İştirak sayıları incelendiğinde; "Liberalizm, Anarşizm, Müslümanlık, Sosyalizm" felsefelerinin her birinin gazete sütunlarında kendine yer bulduğu görülür.

İştirak, daima hükümetin hışmına uğramış, sorumluları para, hapis ve sürgün cezasına çarptırılmıştır. Parti yöneticileri İştirak'in yasaklı olduğu dönemlerde İnsanîyet, Sosyalist, Medeniyet, Beşeriyet ve İdrak adındaki gazeteleri çıkararak her seferinde -aynı bakış açısıyla- mücadelenin yolunu bulmuşlardır.

Bu arada şunu özellikle belirtmeliyim ki, Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Türkiye Sosyalist Fırkası'nın ömürleri,

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın gazetesi İdrak'in birinci sayısında yer alan "Fırkamızın Beyannamesi" ve "Hak" başlıklı yazılarda da; "Memleketimiz ezeli bir sosyalist memlekettir. Hak ve hakikati açıklayan İslam dini esasen ahkâm-ı münifesiyle (seçkin hükümleriyle) bir sosyalist düsturdur. İslam, sosyalizm esasatını sarahaten tesbit etmiş, Türk ân'anâtı (gelenekleri) da birçok sosyalist fikirleri muhtevi bulunmuştur." diye yazmaktadır.

aradaki Birinci Dünya Savaşı yıllarını, gazetelerin kapatılma ve yöneticilerinin sürgün yıllarını çıkarırsak, aralıklarla hemen hepsi üç yıldan biraz fazla yaşama şansı bulmuş partilerdir. Yani Osmanlı sosyalizmi için tarih sahnesine çıkan partiler kesintilerle süren bu kısa ömürlerinde, tezlerini toplum nezdinde yeterince savunma şansı bulamamışlardır.

Ama İstanbul'da ilk kez bir deri fabrikasında işçileri örgütleyen, onları greve çıkaran, Veli Efendi Çayırında grev çadırı kuran ve onlar adına işverenle toplu sözleşme imzalayan Osmanlı Sosyalist Fırkası, 1919-20-21 yıllarında binlerce işçiye ulaşan kitleleriyle onlarca grev, direniş örgütlemiş, Türkiye'de ilk defa binlerce kişiyle 1 Mayıs'ı kutlamış ve pek çok başarıya imza atmıştır.

Türkiye Sosyalist Fırkası; İstanbul'da Kadıköy, Aksaray, Beşiktaş, Ayvansaray, Şişli, Silahtarğa'da; Anadolu'da Edirne ve Eskişehir, Avrupa'da Paris'te şubeler açarak sosyalist mücadeleyi teoriden eyleme geçiren ve Müslümanları sosyalizmle tanıştıran bir parti olmuştur.

Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın farklı yayınlarında hemen hemen aynı paralelde olmak üzere Müslümanlık sorunu dikkatle ele alınmıştır. En etkili yayın organı İştirak gazetesinin başlığının hemen altında bir Müslüman özdeyişi "Biri Yer Biri Bakar, Kıyamet Ondan Kopar" ibaresi bulunmaktadır. İlerleyen sayılarında bir slogana daha yer verilmiştir. "Milletim Nev-i Beşerdir, Vatanım Rû-yi Zemin". Yani; "milletim (yeni insanlık ya da) tüm insanlıktır, vatanım ise bütün yeryüzü."

İştirak gazetesinin başlığının altında yer alan sloganlar, Müslümanlığın sosyal adalet ve paylaşımcı felsefesiyle sosyalist ideolojinin eşitlikçi ve dayanışmacı özelliğinin yakınlığını belirtmek için konulmuştur.

Ancak olay yalnız slogan olarak kalmamıştır. Müslümanlık ve sosyalizmin birbirine yakınlığı düşüncesi üzerine İştirak gazetesinde pek çok bilgi ve yazı bulunmaktadır.

Örneğin İştirak gazetesinin 4. sayısında bizzat Osmanlı Sosyalist Fırkası başkanı ve İştirak'in başyazarı Hüseyin

Hilmi imzalı bir yazıda; İslamiyet ve sosyalizmin yakınlığı üzerinde durulmaktadır. Hüseyin Hilmi, -gerici bir yayın organı olan- Şurayı Ümmet gazetesinde Alâeddin Cemil imzasıyla sosyalizme saldıran bir yazıyı “Şurayı Ümmet’e Cevap” başlığıyla yanıtlamış ve şu görüşleri savunmuştur:

“Sosyalizmin kökleri Hazreti İsa’ya dayanmaktadır. İslamiyet’te ise birçok ayet-i kerime ve hadis sosyalizmin ruhuna uygundur, örneğin zekât böyle bir kurumdur, Şurayı Ümmet’in iddia ettiği gibi sosyalistler yağmacı değildir, kimsenin malının yarısını istemezler. Ancak bu ‘gafil muharririn’ büyük servetlerin kaynağı nedir? sorusuna vereceği cevabında büyük bir gerçek gizlidir. Bu servetleri işçilerin emeği olmadan kimse tek başına kazanamaz. Biz İslam’ın hepimizi kardeş sayan emrine uyarak birleşeceğiz, gerekirse grev yapacağız ve gayri meşru kazanılan servetlerin hiç değilse bir bölümünü kendi emeğimizin karşılığı olarak geri alacağız.”

Yine İştirak gazetesinin 4. ve 5. sayılarında “Düşün” başlığıyla yer alan, “Ulemadan Bir Zat” imzalı bir yazıyı, Karesi (Balıkesir) mebusu Mecdi Efendi yazmıştır. Mecdi Efendi de Batı’nın ekonomik, ahlaki ve sosyal çöküntüsü karşısında İslamiyet ve Sosyalizmin, işçilerin sosyal sorunlarının çözümünde uzlaşabileceğini yazmıştır.

İştirak gazetesi denk gelen sayılarında, okurlarının ramazan ve dinî bayramlarını kutlamakta, örneğin; “teşrif eyleyen ramazan-ı şerifi bilcümle İslam kardeşlerimize tebrik etmeyi İştirak gazetesi bir vazife-i mukaddese addeder” demektedir.

İştirak gazetesinin 20. sayısında (Osmanlı Sosyalist Fırkası’nın programının açıklandığı sayı) yayımlanan “Osmanlı Sosyalist Fırkası Beyannamesi” de “Ağniyanın (zengin) servetinin kırkta biri fukaranın hakkıdır” diyen ferman-ı ilahi ile başlamaktadır.

Beyanname’nin bir başka yerinde ise, “(İslam’ın) ayet ve hadisle açık olan yoksulların yanında olan tavrı, Türkiye’de kimse tarafından dile getirilmemektedir, ancak sosyalistler İslam’ın bu sosyal yanının unutturulmasına izin vermeyeceklerdir.” denilmektedir.

Türkiye Sosyalist Fırkası’nın gazetesi İdrak’in birinci sayısında yer alan “Fırkamızın Beyannamesi” ve “Hak” başlıklı yazılarda da; “Memleketimiz ezeli bir sosyalist memleketidir. Hak ve hakikati açıklayan İslam dini esasen ahkâm-ı münifesiyle (seçkin hükümleriyle) bir sosyalist düsturdur. İslam, sosyalizm esasatını sarahaten tesbit etmiş, Türk ân’anâtı (gelenekleri) da birçok sosyalist fikirleri muhtevi bulunmuştur.” diye yazmaktadır.

Türkiye Sosyalist Fırkası’nın 1919 yılında çıkardığı ve “Sosyalistlik Nedir?” başlıklı broşürde de benzer bir yaklaşım vardır. Burada toprak üzerindeki feodal toprak mülkiyeti tartışılırken, sosyalizmin nihai hedefinde ‘toprağın umumun malı olduğu’ ve köylüye ihtiyacı ölçüsünde dağıtılacağı, İslamiyet’in de bu kuralı kabul ettiği yazılmaktadır.

Burada dönemin aydınlarının, halkı aydınlatmak ve örgütlemek iddiasındaki siyasi parti önderlerinin, dinî kanaat önderlerinin vb. hangisinin; “sosyalizm ve İslam’ın birbirini tamamlayan ideolojiler olduğuna inandıkları”, hangisinin; “bunu bir propaganda aracı olarak kullandıkları”... bunu kolaylıkla saptamak mümkün değildir. Ancak bana göre sorunu bu şekilde ele almak anlamlı da değildir. Çünkü, mevcut sömürü düzenini devletin bütün aygıtlarıyla korumak ve en küçük bir karşı çıkışı en gaddar yöntemlerle yok etmek isteyen Osmanlı monarşisine karşı mücadele; tartışmalardaki o ince nüansları görmemizi engellemektedir. Diğer yandan Batı emperyalizminin Avrupa’da, Osmanlı sultanlarının Türkiye’de -o yıllardan itibaren daima söylenegele- “sosyalizmin aile kurumunu ortadan kaldıracığı, bütün üretim araçları gibi kadınları orta malı yapacağı” yalanını o devasa devlet aygıtıyla en ücra köylere kadar soktuğu gerçeği, bizim sorumludaki naif tartışmaları daha da hafifletmektedir. Marx’ın Manifesto’da bu konuda yazdıkları hatırlanırsa kara propagandanın nele-re kâdir olduğu anlaşılır.

Yine de şunu yazmak yanlış olmaz; Osmanlı Sosyalist Fırkası belgelerine bir bütün olarak bakılırsa, İslam dininin kimi esaslarının sosyalizm idealiyle örtüştüğüne dair bir kanaat olduğu anlaşılmaktadır. Ancak diğer yandan da sosyalizmin kitlelere ulaştırılmasında İslam

dininin sosyal ve dayanışmacı yanının öne çıkarıldığı da görülmektedir.

Yeşil Ordu Cemiyeti'nin ve Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası'nın bu konudaki etkisini anlatır mısınız?

Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası'nın İslam'ın bir sol yorumunu yapması zenginler sınıfı tarafından büyük bir öfkeyle karşılanıyor; zengin sınıflar İslam'ın kendi kontrollerinde kalmalarını istiyor. Bu, partinin doğru yolda olduğunu ve İslam ve sosyalizmin birlikte ele alındığı bir teorinin önemini ve gücünü gösteriyor.

1920 yılında Ankara'da, Nisan-Ekim ayları arasındaki dönemde faaliyet gösteren *Yeşil Ordu Cemiyeti; Sol-İttihatçıların, Müslüman-Komünistlerin, Komünist Enternasyonal* taraftarlarının ve Türkiye'nin bir sosyal devrime ihtiyacı olduğunu savunan farklı kesimlerin desteklediği anti-emperyalist ve anti-kapitalist programa sahip bir "çatı" örgütü olarak kurulmuştur.

Kemalist hükümet, Yeşil Ordu Cemiyeti'ni iki kez kapatmayı denemiş, başarılı olamayınca Ekim (1920) ayında, yönetiminde paşaların, milletvekillerinin ve (eski ittihatçı) yeni Kemalist politikacıların olduğu bir –Resmî– Komünist Fırkası kurdurarak Yeşil Ordu Cemiyeti'ni bölmüş, etkisiz hale getirmiş, komünist çalışmayı bu partiden –Resmî– TKF'dan alınacak izne bağlamış, kendi dışındaki sol faaliyeti yasa dışı ilan etmiştir.

Hükümetin kurduğu bu tuzak partiye katılmayanlar ise yeni bir parti kurmuştur. Adı, *Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası* olan bu örgüt; Türkiye'de sol ve komünist hareketi, Anadolu'nun sosyal ve politik koşullarına, yerel imkânlarına ve kendine has özgün kültürüne dayandığı için diğerlerinden daha fazla öne çıkmıştır.

Bu siyasi faaliyette en büyük pay hem Yeşil Ordu Cemiyeti'nin hem de Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası'nın Katib-i Umumisi, yani Genel Sekreteri olan Tokat Milletvekili Nazım (Resmor) Bey'indir.

Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası 1920 yılı aralık ayında faaliyete geçmiş, hükümetin yoğun baskısıyla karşılaş-

mış, partinin Genel Sekreteri Tokat Milletvekili Nazım Bey'in milletvekilliği İstiklal Mahkemesi tarafından düşürülmüş, Nazım Bey 15 yıl, diğer parti yöneticileri de benzeri ağır hapis cezalarına çarptırılmış, bir yıl sonra Kemalist Hükümet dönemin siyaseti öyle icap ettirdiği için cezaları kaldırmış, aynı ekip 1922'de Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası'nı yeniden kurmuştur. Nazım Bey bu dönemde Büyük Millet Meclisi tarafından İçişleri Bakanlığına seçilmiş, Mustafa Kemal'in tehditleri nedeniyle istifa etmek zorunda kalmıştır.

Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası; *Emek, İkaz, Yeni Hayat ve Doğru Öz* adlarıyla yayın organları çıkarmıştır. Programında Türkiye'nin bir köylü toplumu olduğundan yola çıkarak, köy ve köylüye dayalı bir örgütlenme modeli önermiş, işçi sınıfı öncülüğü yerine bütün emekçi sınıfları içine alacak bir "devrimci kitle partisi" üzerinde durmuştur. Partinin yayın organlarından *Emek* gazetesi ikinci sayısında *Komünist Manifesto*'nun tam metnini basmış, *Yeni Hayat* ise Komünist Enternasyonal'den haber, yorum ve belgelerin yanında, özellikle Nazım Bey'in yazılarında somutlaşan ve "halkçı-ıştirakiyyun" olarak adlandıracağımız bir politikayı savunan yazılarla öne çıkmıştır.

Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası, diğer yandan İslamiyet ve komünizmin yoldaşlığını savunmuş, bu iki düşüncenin birbirinin devamı olduğunu ön plana çıkarmış; komünizmin bir yönetim biçimi olarak ortaya koyduğu "Şuralar Cumhuriyeti" ile İslam'ın ilk dönemlerindeki "Doğrudan Demokrasi" uygulamasının özünde aynı şey olduğunu ileri sürmüştür. THİF belgelerinde, bir yoksul dini olan İslam'ın sonraki yıllarda kanlı iktidar ve servet mücadelelerine yenik düşerek özünden uzaklaştığı yazılmıştır. Rusya'daki Bolşevik Devrim'in yeniden gün ışığına çıkardığı geleneksel değer İslam ile yükselen değer komünizm birbirini tamamlayacaktır. Partinin ismindeki "İştirakiyyun" o yıllarda komünizm anlamında kullanılmaktadır. (Bakü'de Mustafa Suphi'nin başında bulunduğu teşkilatın adı da Türkiye İştirakiyyun Teşkilatı'dır.) İştirakiyyun hem komünizmi hem İslam enternasyonalizmini simgelemektedir. O dönemi anlatan hatıralara göre, Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası'nın bu söylemi geniş topluluklar üzerinde ilgi görmüş ve büyük taraftar bulmuştur.

Dönemin koşulları dikkate alındığında, Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası yöneticilerinin bir bölümünün, İslam ve komünizm yoldaşlığına samimiyetle inandığını, komünizmin maddeci dünyasını maneviyatla dengeleme arzusu içinde olduklarını, ancak diğer yandan da komünizmin toplumsal ve ekonomik düzen tasarısını kabul eden ancak manevi yönden ürken kitlelere ulaşmak hedefi ile hareket ettikleri görülmektedir.

Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası'nın bu çalışmalarını anlamayan Kemalizm'in parlak kalemi Falih Rifki Atay, anılarında bir ayrıntı aktarmaktadır: Buna göre THİF, Ankara'da Hacıbayram Camisi yakınlarında açtıkları bir kulübe pek çok kişiyi çağırmış, burada Milletvekilleri Nazım Bey, Mehmet Şükrü ve Şeyh Servet toplananlara hitap etmişler ve "Mecliste bir grup yapalım, memleketin buna ihtiyacı var, komünistlik İslam esaslarına uygundur, Ebubekir komünisttir, Müslüman olduktan sonra bütün varını yoksullara dağıttı" içerikli konuşmalar yapmışlardır.

THİF'nin bu anlayışını; dünyaya 'aşağıdakilerin pençeresinden' bakmak; peygamberlerin ve din ulularının, yoksul, ezilmiş ve yalnız insanların yanında olduğu, inancın ancak ezilenlerin ve yoksulların insanca yaşaması için gösterilecek çabada yattığı, şeklinde okumak mümkündür.

Bu düşüncelerin yazılması, konuşulması, anlatılması Meclis'in zengin ve kudretli eşraf-ağa-hoca takımını derhal harekete geçirmiş; tartışmalar birden "mülkiyetin ve mirasın kutsallığı" eksenine kaymış, komünizm ve İslam'ın asla bir araya gelemeyeceği üzerine hararetli tartışmalar yapılmıştır.

Kemalist hükümet, Umur-ı Şeriye Vekaleti'ne bir fetva verdirerek "İslam'la bağdaşmayan bu hareketin tanınmamasını" istemiş ve Büyük Millet Meclisi'ndeki eşraf-ağa-hoca takımının öfkeli desteğini arkasına alarak Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası'nı kapatmıştır.

Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası'nın İslam'ın bir sol yorumunu yapması zenginler sınıfı tarafından büyük bir öfkeyle karşılanıyor; zengin sınıflar İslam'ın kendi kontrollerinde kalmalarını istiyor. Bu, partinin doğru yolda olduğunu ve İslam ve sosyalizmin birlikte ele alındığı bir teorinin önemini ve gücünü gösteriyor.

Parti kapatılmasaydı ve yaşayabilseydi bu programın nasıl gelişeceğine ilişkin tartışmalar boşuna olabilir. Ancak Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası'nın, yoksulları dinsel baskının binlerce yıllık karanlığını aralamaya ve 'din'i daha dünyevi yaşamaya çağıran çabası, bir anda mevcut düzenin egemen sınıflarını harekete geçirmiştir.

Dinin toplum üzerinde baskı aracı olarak kullanılması politikası, ucundan köşesinden tartışmaya açılması bile Meclisteki eşraf-ağa-hoca ağırlığına bu tehlikeyi göstermiş, komünizm ile İslam'ın asla bir araya gelemeyeceğini ispata girişmişlerdir.

Gerek feodallerin –bu kudretleri tartışma götürmeyen sınıf temsilcileri– gerekse de onlarla pragmatik olarak ittifak kuran Kemalistler, belki de İslam'ın bu şekilde çağın gereklerini yakalayacak reformcu bir açılım ihtimalini elbirliği ile doğmadan öldürmüşlerdir.

Mustafa Suphi'nin Müslüman komünist hareketle ilişkileri ve hareketin İslam ve sosyalizm hakkındaki fikirlerine dair tutumu nasıldı? Rusya'daki Müslüman komünist hareketin Bolşeviklerle ilişkisi devrim ve iç savaş sırasında işbirliği sekindeyken özellikle 1923'ten sonra Müslüman ve Türklere yönelik tasfiyeler başladı. Hem Rusya'da hem Türkiye'de geliş-

bilecek bir İslam sol hareketin oluşmamasında Sovyetlerin payı var mıdır?

Rusya'daki devrim, sürgünde bulunan muhalifleri de özgür kılınca (1918 Şubat) Mustafa Suphi Moskova'ya gelmiştir. Moskova'da, bir gazete çıkarmak isteğindedir. Bu amaçla Moskova'da başında Stalin'in bulunduğu Milliyetler Halk Komiserliği'ne bağlı Merkez Müslüman Komiserliği'ne başvurmuştur. Mustafa Suphi'nin yardım istediği Merkez Müslüman Komiserliği'nin yöneticilerinden Mollanur Vahidov, Şerif Manatov ve Galimcan İbrahimov Müslüman-Komünistler arasında çok iyi bilinen önderlerdendir. Müslüman-Komünistlerin yöneticileri arasında adı geçen Mirseyit Sultangaliyev ise o sırada Milliyetler Halk Komiserliği'nde Stalin'in yardımcısıdır.

1918'de kurulan Merkez Müslüman Komiserliği resmi bir kurumdur ve amacı Bolşevik Partisi'nin o tarihte zayıf durumda olduğu özellikle Rusya'nın iç ve Müslüman bölgelerinde Müslüman halkı sosyalist devrime kazandırmaktır.

Mustafa Suphi, Moskova ve Kazan'da; Müslüman Komünist hareketin bütün Müslüman coğrafyasını altüst ettiği bu dönemde kendini bu çalışmaların içinde bulmuş, onlardan büyük destek görmüş, onların tezlerinden önemli ölçüde etkilenmiş, kaderini bir noktada

Türk Sosyalistleri Kongresi Mustafa Suphi önderliğindeki Türkiyeli komünistlerin ilk örgütlenme faaliyetinin başlangıcıdır. Mustafa Suphi bu kurultayı açarken: "Bizim bugün tuttuğumuz yoldan dün Rusya'da yaşayan Tatarlar yürümeye başlamışlardı... Bu teşkilat Türkiye'de sosyalistliğin ütopizm devrini atlatıp devr-i hakikat istidadında olduğunu gösterir." demiştir.

onların kaderiyle bağlamıştır.

Merkez Müslüman Komiserliği başkanı Mollanur Vahidov, Mustafa Suphi'yi Merkez Müslüman Komiserliği propaganda bölümü başına getirmiş, bu kurul Türkçe, Arapça, Farsça broşür ve gazeteler yayımlamış, yine o günlerde Merkez Müslüman Komiserliği'n yayın organı *Kızıl Bayrak* gazetesinde Mustafa Suphi'nin söyleşi yayımlanmıştır.

Merkez Müslüman Komiserliği'nde Mollanur Vahidov ve Stalin'le Türkçe gazete yayımlanması sorununu görüşen Mustafa Suphi, *Yeni Dünya* gazetesini çıkarmaya başlamıştır. Mustafa Suphi'nin bir örgütlenme aracı olarak düşündüğü *Yeni Dünya* bu şekilde doğmuştur ve kendisini "*Merkez Müslüman Sosyalistler Komitesinin Türkçe Naşir-i Efkârı* (sözcüsü)" olarak tanımlamıştır. İlk sayısının 27 Nisan 1918'de basıldığı *Yeni Dünya* gazetesini, Mustafa Suphi gittiği her yerde çıkarmayı kararlı bir şekilde sürdürmüş, Mustafa Suphi yönetiminde toplam 67 sayı yayımlanmıştır. Dönemin olağanüstü koşullarında *Yeni Dünya* gazetesi sırasıyla Moskova, Kırım, Taşkent ve Bakü'ye taşınarak hayatını sürdürebilmiştir.

22 Temmuz 1918'de Moskova'da yapılan *Türk Sosyalistleri Konferansı*, 4 Kasım 1918'de yapılan *Müslüman Komünistler Kurultayı* Mustafa Suphi'nin de içinde olduğu faaliyetlerdendir. Türk Sosyalistleri Kongresi Mustafa Suphi önderliğindeki Türkiyeli komünistlerin ilk örgütlenme faaliyetinin başlangıcıdır. Mustafa Suphi bu kurultayı açarken: "*Bizim bugün tuttuğumuz yoldan dün Rusya'da yaşayan Tatarlar yürümeye başlamışlardı... Bu teşkilat Türkiye'de sosyalistliğin ütopizm devrini atlatıp devr-i hakikat istidadında olduğunu gösterir.*" demiştir.

Müslüman-Komünistler; İslam'ın dünyevi ve 'ezilmiş' bir din olduğunu savunmuş, Marksizm ile İslam'ın bazı temel ilkelerinin uyuşabileceğini, Müslüman toplumlarda devrimci mücadelenin 'İslam' unsuru hesaba katılmadan yapılamayacağını, batılı komünistlerin 'gericiliğe karşı mücadele ile din karşıtı propaganda'yı birbirine karıştırdıklarını ileri sürmüşlerdir. Müslü-

manların İslam'a karşı duydukları bağlılığın temelinde, 'yoksulu koruma, dayanışma, eşitlikçilik, zorunlu zekât, kamu mülkiyetine sıcak bakma vb.' gibi sosyal nedenler yatmaktadır. Sultangaliyev, Müslüman-Komünist hareketin Doğu'ya sosyalizmi yayma konusunda avantajlarının, Rus Bolşeviklerine göre daha fazla olduğunu yazmıştır.

Yine Müslüman-Komünistler, Doğu halklarını uyandırmanın, Batı'daki görece burjuvalaşmış proletaryadan daha kolay olduğunu, Doğulu mazlum ulusların 'ekmek, toprak ve özgürlük' mücadelesinde birleşecekleri en genel cephenin anti-emperyalist bir 'Sömürgeler Enternasyonalı' olduğunu öne sürmüşlerdir.

Dünyada devrimci durumun, sömürge ülkelerde iktidara gelecek devrimci yönetimlerle, metropollere gidecek kaynakların kesilmesiyle sağlanabileceğini savunmuşlardır. Bu yaklaşım Batı merkezli Marksist düşüncenin, sanayisi olmayan sömürge ve yarı-sömürge ülkelerdeki, 'üçüncü dünyacı', 'köylüye ve kıra' dayanan komünizmin kuramsal öncülü olmuştur.

Mustafa Suphi, gerek Müslüman-Komünistler Kurultayı'nda gerekse Moskova'da, 2-6 Mart (1919) tarihlerinde, elliden fazla temsilci, on dokuz farklı ülkedeki komünist parti veya grubun katılımıyla toplanan Komünist Enternasyonal Birinci Kongresi'ne yaptığı konuşmalarda; (Müslüman-Komünist önderlerin sömürge ve yarı-sömürge ülkelerdeki mücadeleyi belirleyici ilan etmelerini doğru bulmamış) Batı metropol ülkeleri ve Doğu'nun sömürge ve yarı-sömürge ülkelerindeki devrimci hareketlerin birbirinden ayıramayacağını ve bu ikisinin, biri adına diğeri için feda edilemeyeceğinin altını çizmiştir. Ancak İslam coğrafyasındaki sosyal uyanışa, Komünist Enternasyonal ve Bolşevik partisine yeterli önemin verilmemesini eleştirmiş ve eğer Doğu'nun örgütlenmesi için harekete geçilmezse, Batı emperyalizminin Rus devrimini boğmak için bu Müslüman halkları -sosyalist devrimin- üzerine süreceği tezinin altını çizmiştir.

Mustafa Suphi'nin bu süreçte katıldığı çalışmalardan biri de Bakü'de 1-8 Eylül 1920'de düzenlenen Birinci

Doğu Halkları Kurultayı'dır. Kurultay'ın hedefi; Doğu'da yalnızca komünist ve sol siyaset içinde bulunan grup ve partileri değil, tarafsız veya İslamcı, emperyalizme veya kendi egemenlerine karşı mücadele eden bütün halkların katılımını sağlamaktır. Kurultay'ın 4 Eylül tarihli oturumunda Enver Paşa'nın bildirisi okunmuştur. Enver Paşa, Kurultay'a Bolşevikler tarafından davet edilmiş, ancak Mustafa Suphi ve Türkiye Komünist Teşkilatı ile bazı Doğulu delegeler tarafından -Osmanlı'nın bu eski paşasının konferansa katılması- şiddetle protesto edilmiş, bu nedenle Mustafa Suphi ve Komintern yönetimi ters düşmüştür.

8 Eylül'de biten Birinci Doğu Halkları Kurultayı'nın ardından, 10 Eylül 1920'de Bakü'de 'Türkiye Komünist Teşkilatları Birinci Kongresi' adıyla bir kongre toplanmıştır. Bu kongre, farklı komünist teşkilatları birleştirirken aynı zamanda "Türkiye Komünist Fırkası Birinci Kongresi" olarak da anılacaktır. Kongre'de kabul edilen Program'da 'din' sorunu "Din ve Milliyet" başlığı altında düzenlenmiştir. Buna göre:

Türkiye'deki inanç ve ibadet meseleleri her milletin kendi iç inisiyatifine bırakılarak tam bir inanç ve vicdan özgürlüğü sağlanacağı, inancından dolayı kimsenin zorlanamayacağı kayıt altına alınmıştır. Diğer yandan sermayedarlara ya da diğer hâkim sınıflara nüfuz ve kuvvet veren muhtelif milletleri temsil davasında bulunan "ruhani kurumların" tamamen hükümet ve devletten ayrılarak cemaat teşkilatı haline getirilmeleriyle gerçek bir laisizmin sağlanacağını altı çizilmiştir. Din ve milliyetler kanalıyla insanlar arasında düşmanlık doğuran hurafelere karşı mücadele edileceği belirtilmiş, dil ve kültür bakımından her milletin tam hürriyetini temin ve bu itibarla bir veya diğer milllete mahsus her türlü imtiyazı ortadan kaldırır ilkesiyle "Hür Milletlerin Hür Birliği" düsturu programa alınmıştır.

Bizim kuşağımız devrimci mücadele içinde, tarihte "milliyet ve din" kuşatmasını yaran halkların bir büyük toplumsal başkaldırısı olan Şeyh Bedrettin ayaklanmasını, Nazım Hikmet'in 1936'da yazdığı "Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı" ile öğrenmiştir.

Ancak Şeyh Bedreddin hareketi ilk kez 1918 yılında Mustafa Suphi'nin çıkardığı Yeni Dünya gazetesinin yedinci sayısında yer almıştır.

“Şark ve Sosyalizm” başlıklı uzun makalede Hüseyin Hüsnü adlı yazar, Şeyh Bedreddin ve Bedreddin hareketini okurlarına tanıtmaktadır. Makaleden bir bölüm şöyledir:

Bedreddin: “Allah dünyayı yaratmış insanlara bahşetmiştir. Servet, mahsulât ve arazi cümlelerin müşterek malıdır. İnsanlar müsavidir (eşit). Birinin büyük servetlere sahip olması, diğerinin ekmeğe bile muhtaç kalmaları maksud-u ilahiye münafidir (aykırı)” demiştir.

“İşte altı yüzyıl önce Küçük Asya’da özünü İslam’dan alıp, ancak ondan uzaklaşarak; servetin, mahsulâtın ve arazinin cümlelerin müşterek malı olduğunu ilan eden, İslam’ı, Hıristiyan’ı, Musevi’yi, Mecusi’yi bir ve kardaş sayan; sarayı, saltanatı, muharebeyi, tekkeleri, dervişleri ve ulemayı zulüm ve baskının aletleri kabul eden, nikâhlı kadınlardan başka dünyada her şey müşterek olmalı diyen ve Karl Marx’dan altı yüz sene evvel aynı maksat, aynı niyet, aynı isteklerle insanlığa seslenen ve sırf bu uğurda feda-yı can eden bir büyük sosyalisti okurlarımıza tanıtmak isteriz.” diye yazmaktadır.

Mustafa Suphi, Doğu’nun büyük düşünürlerinden Ömer Hayyam’ı, Sadi Şirazi’yi ve Şeyh Bedreddin’i, Batı’dan ise önce ütöpik sosyalistleri sonra Marx’ı okumuştur.

Rusya’daki mücadele dönemi Mustafa Suphi’ye farklı bir deneyim kazandırmış, orada Müslüman-Komünist hareketle omuz omuza yaşadığı bu özgün deneyim, Mustafa Suphi’yi, İslam’la barışık ateist bir lider olarak karşımıza çıkarmıştır. Müslüman kimliğini hiç sorun etmeyen komünist Mustafa Suphi’nin kaybıyla Türkiye komünist hareketi büyük bir kırılma yaşamış, bu dönemden sonra genel olarak sol hareketler İslam’la barışamamıştır.

Ekim Devrim’inden hemen sonra Rusya’daki Müslüman Komünistler, çok önemli reformcu hareketleri insanlı-

ğın tarihine kaydetmişlerdir.

Zaten 1917 Şubat ve Ekim devrimi bütün Müslüman coğrafyasını topyekûn değiştiren bir zihniyet değişikliğine de sebep olmuştur. Müslüman halkların Rusya’nın pek çok şehrinde topladığı kongrelerin en önemlisi, 1-11 Mayıs 1917 tarihleri arasında Moskova’da toplanan “Rusya’da Birinci Müslüman Kongresi”dir. 900 delegenin katıldığı ve Rusya’nın çeşitli bölgelerinden gelen din adamı, düşünür, aktivist, devrimci Müslüman kadın ve erkek katılımcılar, o günlerin temel sorunları yanında, İslam’ın çağın gereklerine uyum sağlayacak reformcu düşünceleri dile getirmişlerdir. Kongre; Rusya’nın İdare Şekli, Savaşa Karşı Tutum, Kurucu Meclis, Kadınlar Meselesi, İşçiler Meselesi, Toprak Meselesi, Geçmişteki Kolonizasyon Meselesi, Askeri ve Siyasi Teşkilat Meselesi, Bütün Rusya Müslüman Şurası Seçimleri gündemleriyle toplanmıştır. Burada konumuzu ilgilendiren birkaç nokta üzerinde kısa bilgi aktarmak yerinde olacaktır. Kongre sert tartışmalar sonunda önemli kararlar almıştır. Bunların bazıları şunlardır: “Bütün topraklar halka devredilmeli, toprak üzerindeki mülkiyet kaldırılmalıdır. Şeriatı göre kadın ve erkek eşittir, kadınlar her türlü siyasi ve sosyal haklara sahiptir, kadınlar Kurucu Meclis’e katılma ve seçilme hakkına sahiptir. Erkeklerin birden fazla kadınla evlenmesi din açısından yanlış olduğu için yasaklanmalıdır. Kadınlar ve erkekler miras açısından eşit haklara sahiptir. Kadınlar sağlıkları için zararlı işlerde çalıştırılmaz, bebekli çalışan kadınlara üç saatte bir süt izni verilir, Müslüman işçiler kendi teşkilatlarını kurabilirler vb.”

Yukarıda alınan kararlar Müslümanlığın ve şeriatın çağdaş dünyanın ihtiyaçlarına göre yorumlanarak alınmış kararlardır. Kongrede konuşan Tatar Müslüman Sosyalist Komitesi Başkan Yardımcısı Emine Muhittinova: “... Hürmetli Efendiler... siz miras ve kadın hakları konusunda güçlük çıkarıyorsunuz. Kur’an’da bunun bilinen kuralları var diyorsunuz. Ama efendiler unutmayınız ki Kur’an’ın bazı kuralları eskimiştir. Bunları tarihin malı saymak gerek. Mesela, Kur’an’da hırsızlık yapanın kolunu kesiniz emri var. Bu şimdi tatbik ediliyor mu? Bu ve buna benzer emirlerin zamanı geçmiştir... Artık böyle cinayetleri işlemiyoruz...” diye konuşmuş, Kongre; kadın hakları konusunda Kur’an ve Peygamber referans-

larıyla pozitif kararları kayda geçirmiştir.

1923 ve sonrası Sovyetler'de; özellikle Batı'daki Almanya, İngiltere ve Macaristan gibi ülkelerde devrimci hareketlerin hızı kesildikten sonra Sovyetler, kendi içine dönmeye başlayınca "tek ülkede sosyalizm" düşüncesi temel düşünce olmuştur. Emperyalist batı ülkelerin büyük baskısı altındaki Sovyetler Birliği'nin kuşatılmasında önemli rollerden birisi de güneyinde bulunan ve nüfusunun çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu ülkelere -Afganistan, İran ve Türkiye- düşmüştür. Sovyetlerde ise Müslüman Komünist Hareket tasfiye edilmiş, İslam'ın çağın ihtiyacına uygun reformu sorunu konusunda önemli bir fırsat kaçırılmıştır.

Ancak İslam'ın çağa uygun reformu sorununun -belki de daha önemli- bir muhatabının da, Orta Asya'dan Atlas Okyanusu'na kadar uzanan devasa büyük bir coğrafyada onlarca ülkenin Müslüman halkların meselesi olduğu unutulmamalıdır.

Bu sorunun; genel olarak Müslüman dünyanın, Müslüman halkların ve Müslüman aydınların kendi iç dinamiklerine dayanmadığı sürece güçlü ve kalıcı bir yol alınamayacağını anlıyoruz.

Türk modernleşmesinde din her zaman tartışılan bir mesele olmuştur. Türklük ve Müslümanlık arasındaki tarihsel, sosyal, kültürel bağı dahası cumhuriyetin Müslüman bir demografi üzerine yükselmesini düşündüğümüzde bir yandan radikal bir modernleşme sürecinin icrası günümüze kadar süren problemlerin temel teorik eksenini oluşturuyor. İslam ve sosyalizmin birlikte yol alabildiği bir politik yönelimin bu meseleye dair söyleyecekleri nelerdir? Genel olarak İslam ve Sosyalizm tartışmasının zemini içeriği ve geleceği hakkında ne söylersiniz?

Bizde 1920li yıllarda Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı yürüten kadrolar, özellikle Fransız pozitivizmi ve laisizminin etkileri altındaki bir ideolojik donanımla yürüttükleri mücadeleyi başarıya ulaştırdılar ve kurulan burjuva cumhuriyetin yeni yüzü büyük ölçüde bu etkilerle şekillendirilmiştir.

Kemalist devrim, iktisadi olarak güçsüz burjuva sınıfın ve bu sınıflar ittifakının vurucu gücü olarak işlev görmüştür. Kemalist devrimin anti-emperyalist niteliği son derece zayıftır ve siyasal bağımsızlıktan sonra emperyalist batı ile -yeni şekillenen burjuva hukuk çerçevesinde- hızla işbirliğine yönelmiştir. Burjuva karakterli bu devrim, işçi ve köylü sınıfları için iktisadi ve sosyal haklar konusunda baskı, yasaklama ve aldatma siyasetini hep en ön planda tutmuştur.

Siyasal bağımsızlık kazanıldıktan sonra, köylü ve emekçi kitlelere sınıf farklarının varlığını duyurmamak kaygısıyla "egemenliğin kayıtsız şartsız millete" ait olduğu ilan edilmiştir. Burjuva cumhuriyette egemen sınıflar; "ticaret burjuvazisi-toprak ağaları-eşraf" bloku ile yeni ve yükselen bir sınıf olarak ortaya çıkan sanayi burjuvazisidir. Kemalist devrim, iktisadi olarak güçsüz burjuva sınıfın ve bu sınıflar ittifakının vurucu gücü olarak işlev görmüştür. Kemalist devrimin anti-emperyalist niteliği son derece zayıftır ve siyasal bağımsızlıktan sonra emperyalist batı ile -yeni şekillenen burjuva hukuk çerçevesinde- hızla işbirliğine yönelmiştir. Burjuva karakterli bu devrim, işçi ve köylü sınıfları için iktisadi ve sosyal haklar konusunda baskı, yasaklama ve aldatma siyasetini hep en ön planda tutmuştur. Cumhuriyeti ilan eden burjuva devriminin demokratik niteliği son derece güdükür ve bunlar üst yapıda yapılan reformlarla sınırlı kalmıştır.

Türkiye'de burjuva devrim, Osmanlı meşruti monarşisini ortadan kaldırdıktan sonra kendi üst yapı kurumlarını hızla örgütlemeye başlamıştır. 1921 Anayasası'nın kabulü (Ocak 1921), Saltanatın kaldırılması (Kasım 1922), Cumhuriyetin ilanı (Ekim 1923), Medreselerin kapatılması ve eğitim birliğinin sağlanması (Mart 1924), Halifeliğin lağvı (Mart 1924), Şeriye ve Evkaf Bakanlığı'nın kaldırılmasıyla din ve devlet işlerinin ayrılması

(Mart 1924), 1924 Anayasası'nın kabulü (Nisan 1924), tekke ve zaviyelerin kapatılması (Eylül 1925), fes yerine şapka giyme zorunluluğunun getirilmesi (Kasım 1925), Latin harflerinin kabulü (Ağustos 1928) vb. biçiminde devam etmiştir. Şekilsel modernleşme zorlamaları bir yana bırakılırsa, burjuva cumhuriyetin attığı adımlar olması gerektiği şeklindedir ve yanlış değildir. Burada sorun; bu reform hareketlerinin kitlelerin üretimle ve toprakla olan ilişkilerine dayanmaması, -işçi ve köylülerin- sınıfsal konumları konusunda süregelen sömürü düzeninde kayda değer bir iyileştirme sağlamaması, demokrasi ve özgürlükler açısından yeni bir yasaklar düzeni oluşturması, ülkede ilan edilen cumhuriyet çöküşünün geniş kitleleri içine alıp kapsayamamasıdır.

Yeni kurulan burjuva cumhuriyette en önemli sosyolojik sorunlardan birisi de laiklik sorunudur. Laiklik, bilindiği üzere burjuvazinin tarih sahnesine çıktığı günden bu yana, yaşı onun yaşıyla birlikte anılan bir kavramdır. Tüm Batı dünyasında yüzyıllar boyunca kendini din ve mezhep savaşları olarak gösteren mücadeleler, gerçekte sınıf savaşlarının bir başka görünümü olmuştur. Avrupa'da 16. yüzyıldaki reform hareketleriyle doruğa çıkan mücadeleler, en başında sınıf çıkarlarını dinî öğretiler şeklinde formüle eden burjuvazi ile feodal sınıflar ve mevcut düzene başkaldıran köylü isyanla-

Bizde ise laiklik, -görünürde- dinin devlet tarafından kontrol altına alınması biçiminde ortaya çıkmıştır. Ancak Kemalistler, toplumda devrimci bir dönüşüm yerine dinsel bağları çok güçlü olan feodal sınıflarla -toprak ağaları ve eşrafla- ittifak ortağı olduğundan din üzerinden iktidarlarının örgütlenmesine girişmişlerdir. Sünni Müslümanlık, 1924 yılında kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı ile devletin resmî bir kurumu olarak "kuruluştaki" yerini almıştır. Farklı inanç kesimleri; değişik Hristiyan mezhepleri ve Aleviler bu örgütlenmede yok sayılmıştır.

rına kadar uzanır. Burjuvazinin yükseliş dönemlerinde "dine ve kiliseye" sorgusuz kulluğu dayatan feodalizme karşı; devrimci burjuvazi -din de dahil- bütün bağımlılık ilişkilerinin ortadan kaldırılması taraftarı olmuştur. Burjuva devrimler, Hristiyanlığı revize ederek egemen üretim biçimi olan kapitalizmle uyum içinde yaşamasını sağlamıştır. Din ve devletin ayrışması ya da devletin din karşısında tarafsızlığı kavramı bu dönemde ortaya çıkmış ve laikliğin omurgasını oluşturmuştur. Bu süreç Batı'da burjuva devletin din karşısında üstünlüğünün pekişmesiyle farklı coğrafyalarda değişik nüanslarla kendini göstermiştir.

Bizde ise laiklik, -görünürde- dinin devlet tarafından kontrol altına alınması biçiminde ortaya çıkmıştır. Ancak Kemalistler, toplumda devrimci bir dönüşüm yerine dinsel bağları çok güçlü olan feodal sınıflarla -toprak ağaları ve eşrafla- ittifak ortağı olduğundan din üzerinden iktidarlarının örgütlenmesine girişmişlerdir. Sünni Müslümanlık, 1924 yılında kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı ile devletin resmî bir kurumu olarak "kuruluştaki" yerini almıştır. Farklı inanç kesimleri; değişik Hristiyan mezhepleri ve Aleviler bu örgütlenmede yok sayılmıştır.

Sosyalistler/komünistler açısından -burjuva demokrasilerinde- din sorunu; bütün insanlar için tamamen kişisel ve özel bir sorundur. Kimsenin inancı, inançsızlığı ve ibadeti sorgulanamaz, neye ve kime inanması veya inanmaması gerektiği dayatılamaz. Devlet; inançlar ve din karşısında tarafsız kalmalıdır, herhangi bir inanç kesiminin bir başkası üzerinde açık ve örtülü olarak baskı kurmamasının garantörü laik devlet olmalıdır. Din ve devlet işleri ile din ve eğitim işleri tamamen birbirinden ayrılmalıdır. Devlet; dini siyasal bir baskı, örgütlenme ve istismar aracı olarak kullanamaz ve bu konudaki hiçbir girişime izin vermez. Devlet, bu kimliği ile laik olur. Laisizm diğer yandan, başlangıcından bugüne kadar aynı zamanda -onun bir bileşeni olarak- bir demokrasi mücadelesidir. Sosyalistler/komünistler; emperyalizmin ve burjuva sınıflarının, din ve dinselliği günümüz dünyasında kapitalist sömürü ve zulmün bir parçası olarak kullandığını ve kitleleri bu sömürü düzeninin ezeli ve ebedi olduğu yalanına inandırmak için dine sarıldıklarını göz ardı edemez.

Bu gerçekler karşısında sorun günümüzde nasıl ele alınabilir ve neler yapılmalıdır? Gerek yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğinde Türkiye’de öne çıkan toplumsal ve sosyolojik sorunlar, gerekse de yirmi küsür senedir Türkiye’yi yöneten İslamcı burjuvazinin ülkeyi boğduğu karanlık sorunu daha karmaşık ve önemli hale getirmiştir.

Ancak kitleleri aydınlatma, örgütlenme ve devrimci dönüşümlere hazırlama misyonu üstlenen kişiler, örgütler ve partiler inançlı yığınları etkilemek ve onları kazanmak mücadelesini yalnızca sınıf temelli bir programla başarabilirler mi?

Din; burjuvazinin elinde, boyun eğmeyi salık vererek mevcut düzeni ustaca sürdürmenin bir aletidir. Diğer yandan dinin; toplumda ekonomik yardımlaşmayı ve dayanışmayı, ahlaklı ve vicdanlı olmayı, haksızlıklara ve zulme uğrayanlara yardım etmeyi, dürüst olmayı, yalandan uzak durmayı vb. öğütleyen bir yapısı da vardır.

Burjuvazi, düzenin sağladığı devasa imkânlarla, dinin bu ikinci işlevini yozlaştırıp, çarpıtıp, içini boşaltarak, dini; kitlelerin “düzene teslim olmasında” bir manivela ya indirgemektedir.

Burjuvazinin bu oyununu deşifre etmek ve bunu tersine çevirmek; dinin bu ikinci işlevini hatırlatmak; İslam’ın reformcu, barışçı kesimleri ile devletle bütünleşmiş gerici burjuvazinin hükmedici ideolojik hegemonyasını sorgulayan kesimlerini desteklemek; bunu, bütüncül demokrasi mücadelesine bağlamak önemlidir. Bu konuda ilk yapılacak şeylerden biri sosyalist ve komünistlerin toplumun bütün kesimleri nezdinde sağlayacakları güven sorunudur.

Burjuvaziye rağmen, burjuva demokrasisinin bütün kurumlarıyla işlemesi sorunu kadar, İslam’ı beton katılığıyla savunanlara karşı İslam’ın reformu sorunu da günümüzde “demokrasi” kavramının içindedir ve bu mücadeleyi sırtlayanların omuzlarındadır.

Friedrich Engels'in Köylüler Savaşı: İlkel Komünal Köylü İsyanlarının Ezilen Mistisizmi Bağlamında Okunması Veya Hermeneutik Komünizmin Soy Kütüğü

MERT TUTUCU

1. Giriş

Friedrich Engels, *Köylüler Savaşı* adlı yapıtını oluşturan makaleleri 1848 devriminin henüz bastırıldığı 1850 yılının yaz aylarında

Londra'da kaleme alır. Söz konusu makaleler aynı yıl Hamburg'da Karl Marx'ın yönetiminde olduğu *Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue*'nin 5. ve 6. sayılarında yayımlanır. Makaleler bu tarihten tam yirmi yıl sonra, 1870'te *Der deutsche Bauernkrieg* ismiyle kitap olarak basılır (Engels, 1978: 21). Engels 1870 Şubat'ında kaleme aldığı önsözde bu durumu şöyle açıklar: "Almanya'daki siyasal dostlarım bunu

[*Köylüler Savaşı*] yine basmak istiyorlar ve ben isteklerini yerine getiriyorum, çünkü yapıt, ne yazık ki, bugün hala güncelliğini korumaktadır" (s. 21).

Engels eserin ilk bölümünde XVI. yüzyıl Almanya'sının siyasi, ekonomik ve sosyal arka planının niteliklerini tespit ettikten sonra ilerleyen bölümlerde XIV. yüzyıl teologlarından İngiliz John Wycliffe'nin reformist fi-

kirlerine, Martin Luther tarafından XVI. yüzyılda başlatılan reform hareketine, reform hareketinin kısa zaman sonra nasıl sınıfsal bir ayrımı ortaya çıkarttığına ve bu sınıfsal ayrımın Martin Luther ile Thomas Münzer'i nasıl birbirinden ayırdığına odaklanır. Bunun yanı sıra 1381'de John Ball ve Wat Tyler öncülüğünde gerçekleşen İngiltere Köylü Ayaklanmasının ardılı olarak düşünülebilecek John Huss'un liderliğini yaptığı ayaklanmaya ve Thomas Münzer'in başını çektiği Alman Köylü İsyanına

yönelik sınıfsal çıkarımlarımda bulunur.

Bu çalışmada Engels'in Alman Köylü Savaşları'nın ekonomi-politik arka planı hakkın-

Kentlerde sanayinin ve ticaretin artmasıyla birlikte üç yeni sınıf ortaya çıktı. Bu sınıflardan biri olan patriciler kent meclislerinde gücü elinde bulunduran zengin ailelerden geliyordu. Kentlerin tüm zenginliğine el koyan bu sınıf tahıl ve para tefeciliği yapıyor, çeşitli vergiler hakkında keyfi kanunlar çıkartıyorlardı. Patricilere karşı yükselen komün muhalefeti iki sınıfa dayanıyordu. Bunlardan ilki liberalizmin de öncüsü olan burjuva muhalefeti idi. Burjuva muhalefetin temel talebi anayasal alandıydı.

daki tespitleri ortaya konulacak, Engels'in tespitlerine bir katkı denemesi olarak ezilen mistisizmi kavramı önerilerek bu kavramın söz konusu ayaklanmalarda ki yeri irdelenecek, köylü ayaklanmalarının, ezilen mistisizminin ve hermeneutik komünizmin kesişim noktaları açığa çıkartılacaktır.

2. Friedrich Engels'in Alman Köylü Savaşlarının Ekonomik ve Politik Arka Planı Hakkındaki Tespitleri

XIV. ve XV. yüzyıllarda Alman sanayisinin gelişmesiyle birlikte kırsal alanda yerel üretime dayanan feodal sanayinin yerini uzak pazarlar için üretim yapan kent lonca sanayileri almaya başladı. Kentlerdeki loncalara dayanan sanayi üretiminin artmasıyla birlikte hammadde üretimi de arttı. Kentlerin gelişmesiyle birlikte geniş topraklar tarıma açıldı. Dağınık halde bulunan Alman nüfusu sanayi ve ticaret merkezlerinin çevresinde toplanmaya başladı. Köyler ise yerel ilişkilerin dar sınırından bir türlü çıkamadılar. Tüm bunlara rağmen Almanya'nın sanayi üretimi diğer Avrupa ülkelerinin üretimlerinin oldukça gerisindeydi. Sanayide İtalya, Flanders ve İngiltere Almanya'yı geride bırakırken, denizcilikte de İngilizler ve Hollandalılar Almanya'yı geçmeyi başardılar (Engels, 1978: 46-47).

XVI. yüzyılın Avrupa'da ve özellikle Almanya'da yarattığı en büyük değişim Orta Çağ'dan beri devam eden

sınıfların kökten değişmesi ve eskiyen sınıfların yerini yenilerinin almasıydı. Bu dönemde Avrupa'nın içinde bulunduğu kaos ortamından en iyi şekilde faydalanan sınıf prenslerdi. Yüksek soyluluktan gelen prensler yerel merkezleşmenin temsilcileri haline geldiler. Prensler egemenlik kurdukları alanda imparatorlardan bağımsız hareket ediyorlar, küçük soyluları kendi egemenlikleri altında topluyorlar, keyfi vergiler getiriyorlar, diğer kentleri de egemenlikleri altına almaya çalışıyorlardı. Şövalyelerin ve rahiplerin desteğini alarak mecliste çoğunluk durumuna gelen prensler para ihtiyaçlarını karşılamak için sürekli vergileri arttırıyorlar, vergi yükünden en çok köylüler, serfler ve angaryacılar etkileniyorlardı (s. 48-49).

Bu dönemde rahipler iki temel sınıfa ayrılıyordu: Psikoposlar, başpiskoposlar, başrahipler, manastır başrahipleri ve yüksek kilise görevlileri kilise hiyerarşisinde aristokrat sınıfı oluşturuyordu. Bu sınıf dini kendi çıkarları için kullanıyor, ezilen sınıflara şiddet uygulamaktan hatta işkence etmekten çekinmiyorlardı. Bu sınıfa sadece halk değil bazı soylular da nefret duyuyorlardı. Rahiplerin oluşturduğu diğer sınıf ise köylerden geliyordu. Köy ve kent papazlarından oluşan bu sınıf genellikle halkın yanında yer alıyor, kilisenin zenginliğinden pay almıyorlardı. Köylü rahipler sınıfından birçok halkçı ideolog ve eylemci çıkıyor, bunlar ezilen halkları savundukları için idam ediliyorlardı (s. 51-52).

Kentlerde sanayinin ve ticaretin artmasıyla birlikte üç yeni sınıf ortaya çıktı. Bu sınıflardan biri olan patriciler kent meclislerinde gücü elinde bulunduran zengin ailelerden geliyordu. Kentlerin tüm zenginliğine el koyan bu sınıf tahıl ve para tefeciliği yapıyor, çeşitli vergiler hakkında keyfi kanunlar çıkartıyorlardı. Patricilere karşı yükselen komün muhalefeti iki sınıfa dayanıyordu. Bunlardan ilki liberalizmin de öncüsü olan burjuva muhalefeti idi. Burjuva muhalefetin temel talebi anayasal alandıydı. Kent yönetimi üzerinde denetim hakkı ve yasama organının bir parçası olmayı istiyorlardı. Rahipler sınıfından hoşlanmayan, bu açıdan laik-seküler temayülleri olan burjuva muhalefeti keşiş sayısının azaltılmasını istiyor ve rahip-

lerin tembelliklerini ve haksız yollarla zenginleşmelerini eleştiriyorlardı. Diğer bir muhalefet hareketi ise halktan (pleb) geliyordu. Plebler aynı zamanda kentlerdeki sanayinin ve ticaretin artmasıyla ortaya çıkan yeni sınıflardan biriydi. Halk muhalefeti sınıfsal ayrıcalıklarını yitirmiş burjuvalar, yurttaşlık haklarından yoksun yoksul kent nüfusu, loncalarda çalışan gündelikçiler ve lumpenproletarya oluşturuyordu. Lumpenproletarya da yine XVI. yüzyılda ortaya çıkan yeni bir sınıftı. Halk muhalefeti köylü isyanlarına kadar parti olarak hareket edemeyecekti (s. 53-56). Lumpenproletarya hariç tüm sınıfların altında bulunan köylü sınıfı sömürülen en büyük topluluktu. Efendilerinin toprağında çalışan köylüler, efendisinin hakkını, aşar vergisini, askerlik vergisini, imparatorluk vergilerini ödemek ve diğer ekonomik yükümlülükleri yerine getirmek zorundaydı (s. 57).

Engels'in geniş bağlamda XVI. yüzyıl Avrupa'sı, dar bağlamda XVI. yüzyıl Almanya'sı hakkında yaptığı tespitleri ortaya koyduğumuza göre Avrupa'da meydana gelen köylü isyanlarına ve bu isyanların kendi aralarında oynadıkları öncül, ardıl rollere odaklanabiliriz.

3. Avrupa'da Köylü Savaşları

3.1. 1381 İngiltere Köylü İsyanlarının Öncülü: John Wycliffe'in Reformist Düşünceleri

John Wycliffe'in düşüncelerinin filizlendiği dönemde yani XIII. yüzyılın sonu ile XIV. yüzyılın başlarında Avrupa kıtlık, kara veba ve salgın hastalıklarla boğuşuyordu. Halkın içinde bulunduğu zor şartlara karşın kilise her geçen gün zenginleşmekte, halka yeni vergiler dayatmaktaydı. Kilisenin aşırı zenginleşmesi halkın tepkisini çekmekteydi. Wycliffe böyle bir dönemde ortaya çıkarak Papa'nın otoritesini, kilisenin sömürsünü ve kilise tarafından yapılan yolsuzlukları yüksek sesle eleştirdi. Martin Luther'in XVI. yüzyılda başlatacağı reform hareketinden çok önce mevcut Hristiyanlık anlayışına ve kiliseye yönelik reformist fikirleri ortaya atan ilk isimdi (Ünal, 2019: 81-82). 1372'de Oxford Üniversitesi'nden mezun olan Wycliffe, Oxford'un ünlü teoloğu ve filozofu haline geldi. De

Dominio Divino adlı ünlü eserinde kilisenin Hz. İsa'nın yaşamını örnek almadığını ve onun düşüncelerini takip etmediğini ileri sürdü. *Postilla Super Totam Bibliam* eserinde Kitab-ı Mukaddes'i inceleyerek akılcılığı öne çıkardı ve kilise için reform talebinde bulundu. *Opus Evangelicum* çalışmasında ise Papa'ya yönelik eleştirilerini sertleştirdi ve Papa'dan Deccal diye bahsetti. Wycliffe'in reform talebi, kilisenin yolsuzluklarına karşı çıkması, yoksul halktan yana tavır alması, feodaliteye yönelik muhalefeti onun halk arasında popülerliğini arttırdı (s. 83).

Wycliffe'e göre Hz. İsa'nın yoksulluğa dayalı yaşamı, dünyevi arzulara ve mallara yönelik olumsuz tutumu hem kiliseye hem de halka örnek olmalıydı (s. 84). Onun için *İncil* en önemli yasaydı ve bu yasa halk tarafından halk için yönetimi esas alıyordu. Günah çıkarmaya ve rahiplerin aracılığına karşıydı ("John Wycliffe Quotes," t.y.). Kilisenin adaletsiz bir şekilde zenginleşmesini eleştiriyor, kilisenin fedakârlık yapmaktan kaçındığını savunuyordu (Ünal, 2019: 85). Ona göre rahipler tembel insanlardı. Onlar ne havariler gibi müjde veriyor ne laik adamlar gibi savaşa gidiyor ne de emekçiler gibi çalışıyorlardı ("John Wycliffe Quotes," t.y.). Ayrıca *İncil*'i her halkın kendi dilinde okuması gerektiğini düşünen Wycliffe *İncil*'i İngilizce'ye çevirdi (Ünal, 2019: 84). Amacı halkın *İncil*'i anlamasını sağlamak ve kilisenin elinde bulundurduğu otoriteyi sarsmaktı. *İncil*'in İngilizce okunmasının büyük bir günah olduğunu iddia eden din adamlarına şöyle

John Ball'un kentli deli papaz olarak namsalmasının sebebi hiç kuşkusuz devrinin çok ilerisinde olan düşünceleri ve bu düşünceleri dile getirme konusundaki cesaretiydi. John Ball 1360'lar da Yorkshire ve Essex bölgelerindeki şehirleri, köyleri dolaşarak siyasi-dini otoritelerin elinde kullanışlı bir araç haline gelen Hristiyanlığa yönelik getirdiği yeni açılımları halka sundu.

cevap veriyordu: “İngilizler İsa’nın yasasını en iyi İngilizce öğrenirler. Musa, Tanrı’nın yasasını kendi dilinde duydu; İsa’nın havarileri de öyle” (“John Wycliffe Quotes,” t.y.). Diğer taraftan Wycliffe mutlak monarşi yanlıydı. Kiliseye karşı reformu gerçekleştirmek için kraliyetin desteğini almayı bir zorunluluk olarak görüyordu. Her fırsatta krala itaat edilmesi gerektiğini, krala karşı asla isyan edilmemesini, kralın Tanrı’nın temsilcisi olduğunu salık veriyordu (Ünal, 2019: 86).

Düşüncelerinden ötürü Wycliffe 1349 yılında gerçekleşen köylü ayaklanmasından sorumlu tutularak köylüyü isyana teşvik etmekle suçlandı. Yaşamı boyunca yolu birçok kez mahkemeye düşen Wycliffe kraliyet ailesi ile kurduğu yakın ilişkiler sayesinde ceza almaktan ve kilisenin hışmına uğramaktan kurtuldu (s. 86). Ölümünden iki yıl önce Oxford’dan sürüldü. Kilisenin topladığı Blackfriars konseyi tarafından heretik olarak kınandı. Kilise aynı zamanda Oxford Üniversitesi’ni de Wycliffe’i kınaması için zorladı. Sonunda eserleri de yasaklandı. Wycliffe 1385 yılında ölmesine rağmen fikirleri Avrupa’yı etkiledi (s. 88). Özellikle yoksul yaşamları, beyaz uzun elbiseleri ve yalınayak dolaşmaları ile ünlü olan fakir rahipler topluluğu onun düşüncelerini Avrupa’nın çeşitli yerlerinde vaazlar vererek anlattılar (s. 86). Onun fikirleri Lollard denilen bir dinî cemaatin ortaya çıkmasına ve dolaylı yoldan da olsa 1381 İngiltere Köylü İsyanı’na, John Huss ayaklanmasına sebep oldu (s. 88). Onun düşüncelerinden en çok etkilenenler arasında sözü edilen isyanların ideologları olan John Ball ve John Huss ön plana çıkmaktaydı.

3.2. 1381 İngiltere Köylü İsyanları

John Wycliffe’in düşüncelerinin bir isyan hareketinin itici gücüne dönüştürülmesi kimilerine göre bir kiremit ustası kimilerine göre ise kentli bir soylu olan Wat Tyler ile “Kentli deli papaz” olarak bilinen John Ball öncülüğünde gerçekleşti. Wat Tyler seküler kimliğiyle 1381 isyanlarının aksiyoneri olurken, John Ball ise dinî kimliğiyle isyanın ideoloğu haline geldi (Yavaş, 2020: 13). John Ball’un kentli deli papaz olarak nam salmasının sebebi hiç kuşkusuz devrinin çok ilerisinde

olan düşünceleri ve bu düşünceleri dile getirme konusundaki cesaretiydi. John Ball 1360’larda Yorkshire ve Essex bölgelerindeki şehirleri, köyleri dolaşarak siyasi-dinî otoritelerin elinde kullanışlı bir araç haline gelen Hristiyanlığa yönelik getirdiği yeni açılımları halka sundu (s. 13). John Ball vaazlarında insanların eşit olduğunu, kiliseye ait olan toprakların köylülere dağıtılması gerektiğini söylüyordu. Vaazların birinde şöyle diyordu John Ball:

“Ey insanlar! Her şey için müşterek karar alınana kadar, efendi ile serf arasındaki fark kalkacağı zamana dek İngiltere’nin durumu düzelmez. Neden bize efendilik ediyorlar veya neden biz bunu hak ettik? Hangi hakla bizi köleleştiriyorlar? Hepimiz aynı anne-babadan yani Adem ve Havva’dan geldiğimize göre, nasıl oluyor da bizden daha iyi efendi olduklarını iddia edebiliyorlar. Onlar kadifeler, ipekler ve kürkler giyiyorlar ama biz yalnızca basit kumaş giyiyoruz. Onlar şaraba, baharata ve iyi ekmeklere sahip, biz ise çavdar ekmeğine ve içmek için sadece suya sahibiz. Onlar güzel evlerinde otururlarken, biz ise tarlalarda yağmur ve rüzgâr demeden zorluklar içinde çalışıyoruz. Onlar o refahlarını işçilerin emekleri sayesinde elde ettiler. Biz onların hizmetçisiyiz. Onlara hizmet etmez isek dövülürüz. Şikâyet edecek veya bizi duyacak kimsemiz yok. Krala gidelim. O gençtir. Ona sefil hayatımızı anlatalım. Eğer bize kızarsa o zaman kurallara uygun şekilde veya başka türlü hep birlikte çareyi kendimiz bulacağız.” (akt. Yavaş, 2020: 13-14)

Hz. İsa ile John Ball’un fikirlerinin oluşmasına zemin oluşturan sosyo-politik arka planı karşılaştırdığımızda hem Hz. İsa’nın hem de John Ball’ın toplumlarındaki eşitsizliklere karşı fikirlerini dile getirirken bir ajitasyon aracı olarak kıyamet söylemleri geliştirdiklerine ve bu söylemlerin onların etrafında bir peygamberlik halesi yarattığına tanık oluruz (“Chapter 3 Jesus and John Ball: Millenarian Prophets,” 2020). Bu durumdan hareketle John Ball’un 1381 İsyanlarına katılanlar açısından sadece dinî bir lider veya ideolog olmadığı aynı zamanda kutsal bir adam, peygamber veya mesih haline geldiğini söyleyebiliriz.

1381 İsyanları'nın diğer önderi olan Wat Tyler ise dini bir kimliğe sahip değildi. Onun önderliği ister bir kiremit işçisi ister bir soylu olsun, kentli-seküler kimliğinin ve aksiyoner kişiliğinin bir getirisiydi. Tyler'ın kilise tarafından temsil edilen mevcut Hristiyanlık anlayışına karşı geliştirdiği bir söyleme rastlanmaz. Tyler'ın temel meselesi baş vergilerinin ve köylüleri sömürmenin bir yolu olan feodal angaryaların kaldırılmasıydı. İsyanlar da zaten gittikçe ağırlaşan baş vergileri yüzünden çıkacaktı (Yavaş, 2020: 13-14).

Yüzyıl Savaşları'nın yol açtığı masrafları karşılamak adına devlet köylülere 1377-1381 yılları arasında tam üç kere poll-tax denilen baş vergisi ödeme yükümlüğü getirdi. Bunlar arasında 1377 ve 1381 tarihli vergiler en adaletsiz olanıydı. 1377'de 14 yaşından büyük herkesten gelir durumuna bakılmaksızın 1 groat alındı. 1381'de ise bu rakama üç katına çıkarıldı. Bu adaletsiz durum karşısında köylüler pasif direnişe geçtiler ve vergi kaçırmaya başladılar. Pasif direnişin önüne geçmek isteyen hükümet John de Bampton'u soruşturma memurlarıyla birlikte Essex'in Brentwood kasabasına gönderdi. Köylüler soruşturma memurlarını silahla karşılayarak kasabadan dışarı attılar. Bu olay, isyan hareketinin tüm Essex'e yayılmasına sebep oldu. Maidstone ve Darford'da başlayan isyanların lideri Wat Tyler'di. Tyler liderliğinde isyancılar resmi daireleri ele geçirerek resmi evrakları yaktılar ve hapiste bulunan John Ball'ı serbest bıraktılar. İsyanın büyümesiyle birlikte zanaatkarlar, ücretli işçiler ve alt sınıftan rahipler de köylülerin saflarına katıldılar. Londra'ya ulaşan isyancılar Blackheath, Southwark ve Lambeth'i ele geçirdiler (s. 14-15). John Ball Blackheath'ta ünlü konuşmasını yaparak halka şöyle seslendi: "Tanrı, Âdem ve Havva'yı yarattı, Âdem toprağı kazıyor, Havva yün eğiriyordu. En başlarda herkes emekçiydi. Sınıflar insanlar tarafından yaratıldı ve Tanrının düzenini bozdu. Şimdi iyi çiftçiler olarak, ürünümüze zarar veren yabancı otları sökmemizin zamanı geldi" (akt. Silier, 2016: 32).

Bu arada isyancılar taşra ofislerini yağmalayarak doğum belgelerini yakmaya, şatolara saldırmaya devam ettiler. Gauntlu John'un Savoy sarayını basarak yağ-

maladılar. Ele geçirdikleri altın ve gümüşleri Thames Nehri'ne attılar. Tapınak Kilisesi'ne giderek buradaki kitapları ve belgeleri ateşe verdiler. İsyanın içinden çıkılmaz bir hale geldiğini anlayan Kral Richard isyancılarla görüşmeyi kabul etti. Kral Richard ve Wat Tyler'ın liderliğini yaptığı isyancı grup Mile End'de görüştüler. İsyancıların serfliğin kaldırılması talebini Kral Richard kabul etti ve hemen orada köylülere özgürlük belgelerini dağıttı. Buna rağmen isyan büyümeye devam etti. Üst düzey devlet görevlileri isyancılar tarafından hain oldukları gerekçesiyle idam edildiler. Bunun üzerine Kral Richard ile isyancılar arasında ikinci bir görüşme planlandı. Kral Richard ve Wat Tyler'ın grubu bu sefer Smithfield'da görüştüler (Yavaş, 2020: 16-17). İsyancıların talepleri şöyleydi:

1. Serflik kaldırılmalı, (...) bundan böyle hiç kimse toprağa ve lorda bağımlı olmamalı.
2. Haklı davaları için savaşmış olan hiçbir asi cezalandırılmamalı.
3. Köylülerin kendi ürettiklerini satma, yani ticaret yapma özgürlüğü olmalı.
4. Tüm İngiltere'de toprak kiralari hektar başına 4 şilin olarak sabitlenmeli. (Silier, 2016: 33-34)

Kral Richard isyancıların isteklerini kabul etti. Bu esnada Kral'ın saflarındaki birisi Tyler'a "hırsız" diye bağırdı. Tartışma itiş kakışa dönüştü. Tyler bıçağıyla kendisine hırsız diyen kişinin üzerine saldırmaya çalışırken Londra belediye başkanı William Walworth araya girerek Tyler'ı boynundan yaraladı. Boynundan yaralanan Tyler hayatını kaybetti. Bu durum isyancı grupta şok etkisi yarattı. Kral kendisini öldürmek için hazırlanan isyancılara isteklerinin hepsini kabul ettiğini, bu istekleri hemen yerine getireceğini söyledi. Bunun üzerine isyancı grup dağıldı ve şehir merkezi Clerkenwell'e gitti. Böylece William Walworth asker toplamak için zaman kazanmış oldu. Beklemedikleri anda çevreleri kuşatılan isyancılar teslim oldular. Teslim olmayanlardan 100-200 isyancı öldürüldü. Hükümet diğer isyancı gruplar üzerinde de hakimiyet kurarken Bretonya dükü Robert Knolles, John Ball'ı yakaladı. John Ball önce sokakta sürüklendi, sonra şehir meydanında asılarak halka sergilendi. Daha

sonra kafası kopartılarak iç organları çıkarıldı ve en sonunda dört parçaya ayrıldı (Yavaş, 2020: 17-19). 1381 İngiltere Köylü İsyanları başarısızlıkla sonuçlanırken liderlerinin hepsi öldürüldü. Buna rağmen hem Wycliffe'in hem de Ball'ın düşünceleri bu sefer Çek papaz John Huss'un liderliğinde tekrar dirildi ve Hussit Savaşları'na yol açacak süreç başlamış oldu.

3.3. İngiltere Köylü İsyanlarının Ardılı: John Huss ve Hussit Savaşları

Reformist düşünceleriyle Martin Luther'i ve diğer birçok reformcu düşünürü etkileyen John Huss, Prag Üniversitesi mezunu bir Çek teologdu (Agibalova ve Donskoy, 2017: 135). Huss'un reformist görüşleri XIV. yüzyılda Bohemya kentlerinde ve taşrasında hâkim olan yoksulluk, kiliselerin sömürüsü ve Alman-Çek ayrışması ortamında yeşerdi (s. 133-134). Bu ortam John Huss'u hem bir Çek milli kahramanına hem de erken bir reformcu hareketin mimarına dönüştürdü.

XIV. yüzyıl Bohemya'sında Çekler Alman feodal beylerin egemenliği altındaydı. Çekler'in ürettiği servete Almanlar tarafından el konuluyor, Alman beyleri Kral ile kurdukları iyi ilişkiler sebebiyle sarayda üst mevkilerde görevlendiriliyor ve zenginleşiyorlardı. Alman tüccarlar ve zanaatkarlar ise Prag'a gelerek kent yönetimini denetim altına alıyorlardı. Prag şehir konseyinde tek bir Çek yer almıyordu. Almanlar sadece Çek köylülerini değil aynı zamanda madenlerde çalışan Çek emekçilerin de haklarını sömürüyorlardı. Prag Üniversitesi üzerinde hakimiyet kuran Almanlar kendi dillerini ve kültürlerini Çekler üzerine dayatıyorlardı. O dönemin ünlü sözü "Çekler kendi ülkesinde sürgündeymiş gibi yaşar"dı (s. 134).

Çekler üzerindeki diğer bir baskı unsuru da Katolik Kilisesi'ydi. Bohemya'daki en geniş topraklara sahip olan kişi Prag Başpiskoposuydu. Manastır rahipleri ise kıtlık zamanında aç kalan köylülere artık ürünü yüksek fiyattan satarak zenginleşiyorlardı. Yoksul halktan toplanan vergilerin büyük bir kısmı Roma Katolik Kilisesi'ne gönderiliyordu. Kiliseler memurlarına altınla ödeme yapıyor, bu ödemeleri de yine halk kar-

Huss kilisenin elinde bulunan zenginliğin ve toprakların zorla alınmasını ve halka dağıtılmasını savunuyor, Bohemya'nın papadan bağımsız kendi kilisesi olması gerektiğini öne sürüyor, kilisede reform yapılması gerektiğini özellikle vurguluyordu. Onu diğer reformculardan ayıran nokta Huss'un kiliselerde birkaç düzenleme yapılması gerektiğini savunan ılımlı fikirlere itibar etmemesi, mevcut düzenin kökünden yıkılıp yeniden kurulması gerektiğini savunmasıydı.

şılıyordu (s. 133-134). Ayrıca kilise Çekçe yapılan ayinlere ve verilen vaazlara da karşı çıkıyordu (akt. O'Reggio, 2017: 105). Ruhban sınıfın zenginleşmeye yönelik bu iştahı Bohemya'daki kent işçilerinin ve taşradaki köylülerin tepkisini çekiyordu (Agibalova ve Donskoy, 2017: 134).

15. yüzyıl başlarında John Huss Çek dilinde vaaz verme amacıyla kurulan Bethlehem Şapeli'nde vaazlar vermeye başladı (O'Reggio, 2017: 109-110). Vaazlarını dinlemeye gelen kişi sayısı her geçen gün arttı. Onu dinlemeye gelenler arasında kentliler, köylüler ve şövalyeler vardı. John Huss ateşli bir vaizdi. Konuşma ustalığı devrimci fikirleriyle birleştiğinde halkta büyük etkiler uyandırıyor. Huss kilisenin zenginleşmesine karşı çıkıyor, parayla makam satmasını sert bir dille eleştiriyordu (Agibalova ve Donskoy, 2017: 135). Wycliffe'in düşüncelerinden etkilenerek Papa'dan dolandırıcı hatta Deccal diye bahsediyordu (O'Reggio, 2017: 104). Onun vaazları sömürülen halk içinde ruhbanlara karşı büyüyen öfkeyi körüklüyordu. Ruhban sınıfı hakkında şunları söylüyordu:

"Mevkisini parayla satın almamış ve inananlardan para koparmaya çalışmayan az sayıda ruhban vardır. Yoksul, yaşlı bir kadının bir kenara ayırdığı son kuruş bile soysuz bir din adamı tarafından gasp edilir. Onun bir hırsızdan daha üçkâğıtçı ve adi olduğunu söyler-

sek haksızlık mı etmiş oluruz?” (Akt. Agibalova ve Donskoy, 2017: 135)

Huss kilisenin elinde bulunan zenginliğin ve toprakların zorla alınmasını ve halka dağıtılmasını savunuyor, Bohemya'nın papadan bağımsız kendi kilisesi olması gerektiğini öne sürüyor, kilisede reform yapılması gerektiğini özellikle vurguluyordu (s. 135). Onu diğer reformculardan ayıran nokta Huss'un kiliselerde birkaç düzenleme yapılması gerektiğini savunan ılımlı fikirlere itibar etmemesi, mevcut düzenin kökünden yıkılıp yeniden kurulması gerektiğini savunmasıydı (O'Reggio, 2017: 108). Aynı zamanda bir Çek yurtseveri olan Huss ayınların Çekçe yapılmasını talep ediyordu. Bunun yanı sıra kendisi de bir Çekçe gramer kitabı hazırladı. Buna rağmen Huss koyu bir Çek milliyetçisi değildi. İyi bir Alman'ı kötü bir Çek'e tercih edeceğini söylüyordu (Agibalova ve Donskoy, 2017: 135).

Huss'un diğer bir özelliği de Aziz Benedict, Aziz Basil, Aziz John Cassian, Aziz Francis gibi isimlerin kitaplarında ortaya koydukları özel mülkiyet aleyhtarı fikirlerin etkisinde olmasıydı. İsmi belirsiz olan bir keşiş yazdığı mektupta Aziz Francis'in Kurallar kitabından şu alıntıyı paylaşıyordu: “Kardeşlerim, hiçbir şeyi mülk edinmeyin, eviniz, bir yeriniz, hiçbir şeyiniz olmasın. Hacılar ve yabancılar olarak, bu dünyada yoksulluk ve tevazu ile Tanrı'ya hizmet edin, sadakanızı kendinize olan güvenle alın.” (“Jan Hus,” 2019) Köylülerin yoksulluk içinde yaşamasına karşı çıkan Huss, adaletsiz yetkililere karşı isyan etmeyi hak sayıyor

1517 yılında Martin Luther tarafından başlatılan muhalefetin henüz kesin bir programı yoktu. Bu yüzden ilk başlarda Lutherci hareketin ait olduğu sınıfı tam olarak tespit edemediğini ve bir süre muhalefetin heyecanıyla bocaladığını söyleyebiliriz. Bu durum özellikle Luther'in devrimci heyecanla dolu vaazlarında görülebilir.

hatta bunun bir zorunluluk olduğunu dile getiriyordu (Agibalova ve Donskoy, 2017: 135-136).

Kiliseye ve Papalık makamına yönelik eleştirileriyle ruhban sınıfının, yoksul köylülere yönelik söylemleriyle de Alman feodal beylerinin tepkisini çeken John Huss önce Prag Başpiskoposu tarafından aforoz edildi. Huss aforoz edilmesine rağmen destekçileri artmaya devam etti. Bunun üzerine Huss'u ortadan kaldırmak amacıyla bir komplo kuruldu. Huss Constance'de yapılacak olan ve üst düzey ruhban üyelerinin katılacağı kilise konsülüne davet edildi. Alman İmparatoru Huss'a güvenliğini temin eden bir seyahat belgesi verdi. Buna rağmen Huss, Constance'de tutuklandı ve tövbe etmesi istendi. Huss bu isteğe “Eğer sözümünden dönersem, her zaman gerçeği söylemelerini öğrettiğim insanlarımin yüzüne nasıl bakarım” (s. 136) şeklinde cevap verdi. Böylece kilise konsülü Huss'un idam edilmesine hükmetti. 6 Temmuz 1415'te Huss yakılarak öldürüldü (s. 136).

Huss'un ölümü Bohemya'da geniş bir yankı uyandırdı. Huss'un takipçileri Taboritler ve İlimliler olmak üzere ikiye bölündüler. Taboritlerin toplanma yeri Tabor dağıydı. Burada kurdukları yeni kasabaya da Tabor adını verdiler. Taboritler özel mülkiyete karşıydı. Kasabaya girenler para ve mücevherlerini kasabanın girişindeki fiçılara bırakmak zorundaydı. Para yalnızca silah almak veya yoksul halka dağıtmak için kullanılıyordu. Taboritler birbirlerine kardeş ya da hemşire şeklinde hitap ediyorlardı. Taboritlerin büyük kısmı yoksul köylü kesimindendi. Silahlanarak Almanları Bohemya'dan kovmayı, feodaliteye ve serfliğe son vermeyi arzuluyorlardı (s. 137).

İlimliler grubu ise Çek soylularından, feodal beylerden, zengin tüccar ve zanaatkarlardan oluşmaktaydı. Bu grup da Alman egemenliğinin ortadan kalkmasını ve kilisede reform gerçekleşmesini istiyorlar fakat silahlı ayaklanmaya karşı mesafeli duruyorlardı. Bunun sebebi tüm özel mülkiyeti ortadan kaldırmaya çalışan sıradan halktan oluşan Taboritlerin bu zengin sınıfını da korkutmasıydı (s. 137).

Taboritlere karşı bir Haçlı Birliği'nin kurulmasıyla 1419'da başlayan Hussit savaşları 1434'e kadar devam etti. Savaşın sonunda Taboritler yenilgiye uğratıldı. Bu yenilgi de devrimci köylü isyanlarını nihayete erdirmeydi. Hussit Savaşları'nın yarattığı yoksulluk ortamından Alman Köylü Savaşları'nın (ya da isyanlarının) öncülü olan Davulcu Jean hareketi doğdu.

3.4. Alman Köylü Savaşları'nın Öncülü: Davulcu Jean ya da Hans Böheim Hareketi

1476 yılında Hussit savaşlarının getirdiği yoksulluk, adaletsizlik, yılgınlık ve umutsuzluk ortamında, halkın rahipler ile soylular tarafından en acımasız şekilde sömürüldüğü Wurzburg piskoposluğu bölgesinde Davulcu ya da Kavalcı Jean olarak bilinen Niklashausen'li Hans Böheim adında bir çoban/müzisyen ortaya çıktı. Tauber vadisinde halka seslenen Böheim Bakire Meryem'i rüyasında gördüğünü, kendisine davulunu yakmasını, dünyevi zevklerden ve uğraşlardan vazgeçmesini, halkı tövbe etmeye çağırmasını, herkesi Niklashausen'e Bakire Meryem'e hacca gitmesi için davet etmesini söylediğini iddia etti (Engels, 1978: 86).

Engels'e göre Böheim hareketi bütün Orta Çağ proleter isyanlarında olduğu gibi dinî çileciliğin tüm özelliklerini taşıyordu (s. 86-87). Dinî çilecilik halkın sınıfsal ayrımı fark etmesini sağlamak, sömürücü sınıfa karşı bir bilinç geliştirmek, bu bilinçle devrimci bir enerji yaratmak için oldukça kullanışlıydı. Dünyevi uğraşlar kişinin sınıfsal konumunu görmesini engelliyor, sömürü düzeninin doğal olduğu algısını oluşturuyordu. Dinî çilecilik ise bir şok etkisi yaratarak insanların alışkanlıklarını kırıyor ve hızlı bir şekilde sınıfsal farkındalık yaratıyordu (s. 87).

Böheim'in çağrısının ardından Niklashausen'e hac ziyaretleri başladı. Böhm çevresinde toplanan kitlenin büyümesinin ardından Bakire Meryem'in yeniden rüyasına girdiğini söyledi. Bundan sonra ilahi veya dünyevi bir otorite olmayacaktı. İmparatorlara, papalara, prenslere itaat edilemeyecekti. İnsanlar arasında kar-

deşlik duygusu hüküm sürecek, herkes kendi emeğiyle geçimini sağlayacak, hiç kimse komşusundan daha fazla mala sahip olamayacaktı. Bütün vergiler kaldırılacak, ormanlar, ırmaklar, otlaklar ortak mülk haline gelecekti (s. 88).

Halk Böheim'in vaat ettiği düzeni coşkuyla karşıladı ve böylece yeni peygamberin mesajı dilden dile doluşarak her yere yayıldı. Böheim'e yönelik ilgi o kadar fazlaydı ki insanlar onun önünde diz çöküyor sanki azizmiş gibi ona tapıyorlardı. Devrimci bir mezhebe dönüşen Böheim hareketi kısa sürede 40.000 kişiye ulaştı. Gücünün bir ayaklanma başlatmak için yeterli olduğuna kanaat getiren Böheim Saint Kilian'dan önceki pazar günü vaazını şu sözlerle bitirdi (s. 88-89):

"Şimdi evlerinize dönün ve Tanrı'nın çok kutsal annesinin size bildirdiği şeyi düşünün: gelecek cumartesi kadınları, çocukları ve yaşlıları evde bırakın ve siz erkekler, Sainte-Marguerite günü, yani gelecek cumartesi Niklashausen'e gelin, yanınızda, sayıları ne kadar olursa olsun kardeşlerinizi ve dostlarınızı da getirin. Ama elinizde hac esasıyla değil, silâhla gelin, bir elinizde mum, diğerinde kılıç, mızrak ya da balta olsun. Kutsal Bakire, ne yapmanızı istediğini size söyleyecektir." (akt. Engels, 1978: 89)

Böheim'in yaklaşık 34.000 silahlı müridi kararlaştırılan günde bir araya gelmelerine rağmen Böheim'i bulamadılar çünkü piskopos buluşma vaktinden önce Böheim'i yakalatmış ve Wurzburg şatosuna kapatmıştı. Bu haber üzerine morali bozulan müritlerin çoğu dağıldı. Geriye kalan 16.000 kadar mürit ise Kunz von Thunfeld ve oğlu Michael liderliğinde şatonun önüne kadar geldiler. Piskoposun isyancılara çeşitli vaatlerde bulunması üzerine grup dağılmaya başladı. O esnada piskoposun süvarileri isyancıların beklemedikleri bir anda saldırıya geçerek isyancıların çoğunu tutukladılar. Böheim yakılarak idam edildi. Ülkeden kaçmak zorunda kalan Thunfeld ise tüm malını piskoposluğa devretmesi koşuluyla ülkeye geri dönebildi (Engels, 1978: 89). Böylece Hans Böheim'in başını çek-

tiği isyan büyümeden bastırılmış oldu ancak Thomas Münzer tarafından tertip edilecek isyanı bastırmak bu kadar kolay olmayacaktı.

3.5. Köylü İsyanlarında Yeni Bir Devre: Alman Köylü Savaşları

XVI. yüzyılda Martin Luther'in işaret fişeğini yakmasıyla başlayan reform hareketi söz konusu süreç içinde üç büyük saf ayrıldı: Katolik kilisesinin başını çektiği gerici saf, Luther'in sözcülüğünü yaptığı burjuva-reformcu saf ve Thomas Münzer'de karşılığını bulacak olan devrimci saf. Gerici safların bileşenleri kraliyet ailesi mensupları, zengin soylular, yüksek dereceli din adamları, rahipler ve patricilerdi. Burjuva-reformcu kesim mülk sahipleri, küçük soylular, burjuvazi, kilise mallarına el konulmasıyla zenginleşeceklerine inanan laik prenslerden oluşmaktaydı. Devrimci saf ise yoksul köylüler ve kent emekçileri tarafından temsil edilmekteydi (Engels, 1978: 60). Engels'e göre bu ayrışma yalnızca Almanya ile sınırlı değildi. Bundan çok önce İngiltere ve Bohemya reform hareketlerinde de saflar bu şekilde bölünmüştü. Wycliffe, Huss gibi isimler burjuva-reformcu kanadı temsil ederken, John Ball, Wat Tyler ve Taboritlerden oluşan kesim ise devrimci kanadı temsil ediyordu (s. 64-65).

1517 yılında Martin Luther tarafından başlatılan muhalefetin henüz kesin bir programı yoktu (s. 67). Bu yüzden ilk başlarda Lutherci hareketin ait olduğu sınıfı tam olarak tespit edemediğini ve bir süre muhalefetin heyecanıyla bocaladığını söyleyebiliriz. Bu durum özellikle Luther'in devrimci heyecanla dolu vaazlarında görülebilir. Romalı rahiplere karşı şunları söylüyordu Luther:

"Bu, zincirinden boşanmış çılgınlıkları böyle sürcekse, (...) bana öyle geliyor ki bunu durdurmak için kralların ve prenslerin şiddetle müdahale etmeleri, dünyayı zehirleyen bu uğursuz soya karşı saldırıya geçmeleri ve sözle değil silâhla bunların girişimlerine son vermelerini görmek, kuşkusuz en iyi yol ve ilâhtır. Hırsızları asarak, katilleri kılıçla, dinsel sapkınlıkları yakarak cezalandırıyorsak, niçin bu uğursuz yıkım öğ-

retmenlerine, papalara, kardinallere, piskoposlara ve Roma Sodome'unun bütün güruhuna karşı elimizdeki bütün silâhlarla saldırıya geçmeyelim ve niçin ellerimizi onların kanıyla yıkamayalım?" (akt. Engels, 1978: 68)

Devrimci coşkunun sönümlenmesinin ve reform programının nasıl olacağını belirleme zorunluluğunun ortaya çıkmasının ardından Saksonya seçici prensi tarafından korunan Luther halk hareketinden koparak burjuvazinin, aristokrasinin ve prenslerin tarafına geçti. O andan itibaren Luther devrimci vaazlarının tonunu yumuşattı. Devrimci değişim yerine barışçı reformizmi, silahlı mücadele yerine pasif direnişi savunmaya başladı (Engels, 1978: 68-70): *"İncil'in davasının zora başvurma ve kan dökme yoluyla kazanılmasından yana değilim. Dünya sözle yenildi, kilise sözle tutundu, yine sözle eski durumuna getirilecek ve deccal nasıl zor kullanmadan onu eline geçirdiyse, yine zor kullanılmadan yenilecektir."* (akt. Engels, 1978: 70)

Luther'in ılımlı partisinin görüşleri yoksul köylülerin ve emekçilerin talepleri ile çatışma içine girdiğinde, bu çatışmanın neticesinde halk kitleleri kendilerine Thomas Münzer'i yeni bir önder olarak seçtiklerinde ve Köylü İsyanı hızla Almanya'nın farklı kesimlerine yayıldığında Luther barışçı ve pasifist fikirlerini birdenbire unutacak, bu sefer savaş çılgınlıklarını Papa'ya veya Katolik Kilisesi'ne karşı değil devrimci saflara yönelik atacaktı:

"Gizlice ve herkesin gözü önünde, kudurmuş köpekleri gebertir gibi bunları parça parça etmeli, boğmalı, boğazlarını kesmeli! (...) İşte bunun için aziz efendilerim, onların kafalarını kopartın, gebertin, boğun, burasını ve orasını kurtarın! Bu mücadele ölseniz de, bundan daha kutsal bir ölüm olmaz! (...) Köylülerin kafalarına saman dolmuş bir kere; budala oldular. Tanrı'nın sözlerine kulak vermiyorlar; bunun için kamçının, tüfeğin sesini duyurmak gerek onlara ve bunu hak etmişlerdir. Boyun eğmeleri için dua edelim. Yoksa, acımak da yok! Konuşturun tüfekleri, yoksa işler çok daha kötü olacak." (akt. Engels, 1978: 72-73)

Peki Thomas Münzer kimdi, Luther'den hangi yönle-riyle ayrılıyordu ve Luther'i bu denli çılgına çevirecek ne yapmıştı?

1498 doğumlu olan Thomas Münzer henüz 15 yaşın-dayken Roma kilisesine karşı gizli bir birlik kurdu. Din bilimi hakkındaki kapsamlı bilgisi sayesinde kısa süre-de doktor unvanını aldı ve manastırda papazlık gö-revine başladı. Yönettiği ayinlerde kilise kurallarını hiçe sayıyor, ekmeğin İsa'nın gövdesi, şarabın ise İsa'nın kanı olduğuna dair sözleri söylemiyor hatta ekme-ği kutsamadan yiyordu. 1520'de İncil vaizi göreviyle Zwickau'ya gönderildi. Burada Nicholas Storch'un li-derliğindeki Anabaptistler tarikatı ile ilişki kurdu (En-gels, 1978: 74-76). Anabaptistler Hristiyan devlet veya Hristiyan yönetim anlayışına karşı çıkıyorlar, Tanrı'nın Krallığı'nı sürdürmesi için ne devlete ne de kiliseye ihtiyaç duyacağına inanıyorlardı. Onlara göre bütün devletler dünyeviydi ve dünyevi şeylere bağlanmak da büyük günahlardandı. Devletler şiddet uygulama hakkını meşru gördüklerine ve hiçbir Hristiyan da şiddet uygulayamayacağına göre Hristiyan bir devlet-ten söz edilemezdi. Bu yüzden Anabaptistler devlet yönetiminde görev almaktan, oy kullanmaktan, baş-kalarını hapis veya ölüm cezasına gönderen mahke-melerde jüri olmaktan kaçınıyorlardı (Barclay, 2014: 140). Bu bakımdan Anabaptistler'in bir nevi Hristiyan anarşizmine yakın durdukları söylenebilir. Münzer'in görevlisi olduğu Zwickau Konseyi ile Anabaptistler arasında çıkan tartışmalarda Münzer tarikatın üyesi olmamasına rağmen Anabaptistlerden taraf oldu. Bu yüzden 1521 yılında konsey Anabaptistler'in sürgüne gönderilmesine karar verdiğinde Münzer de sürgüne gitmek zorunda kaldı (Engels, 1978: 76).

Münzer Prag'a giderek bu sefer de Huss hareketinin üyeleriyle ilişki kurdu ancak kısa süre sonra Bohem-ya'dan da kaçmak zorunda kaldı. 1522'de Thuringe'deki Allstedt'te vaiz olarak görevlendirilen Münzer ayinlerde reform yapmaya başladı. Ayinlerin Latince yapılması zorunluluğunu ortadan kaldırdı. Pazar ayinlerinde *Kutsal Kitap*'in tamamını okutmaya baş-ladı. Bu reformlar halkın dikkatini çekti ve Allstedt, Katolik kilisesine yönelik büyüyen halk muhalefetinin

Münzer prenslere yönelik vaazlarının hiçbir işe yaramadığını gördükten sonra burjuva-reformcu saflardan tamamen koparak yoksul halk kitlelerine seslenmeye başladı. Vaazlarında ateizme yaklaşan panteist fikirler ileri sürüyor, Hristiyanlığın kilise ve devlet tarafından temsil edilen dogmatik değerlerine güçlü itirazlar getiriyordu. Münzer'e göre İncil kutsal bir vahyin ürünü değildi. Asıl vahiy akıldır ve tarihin en eski zamanlarından şu ana değin ortaya çıkmaya devam ediyordu.

merkezi konumuna geldi. Münzer buradaki vaazların-da prensleri silahlı isyana teşvik ediyordu (s. 76):

"Size barışı değil, kılıcı getirmeye geldim, demiyor mu İsa? Ama siz (Saksonya prensleri) bu kılıçla ne yapacaksınız? Eğer Tanrı'nın iyi hizmetkârları olmak istiyorsanız, İncil'in yoluna engel olarak çıkan kötülerini yoketmek ve ortadan kaldırmak için kullanacaksınız. (...) Tanrı demiştir ki (Musa, 5,7): putlara acımamalı-sınız. Eğer öfkemin sizin üzerinize çökmesini istemi-yorsanız onların mihraplarını yıkın, kutsal resimlerini parçalayın ve yakın!" (akt. Engels, 1978: 77)

Münzer prenslere yönelik vaazlarının hiçbir işe ya-ramadığını gördükten sonra burjuva-reformcu saf-lardan tamamen koparak yoksul halk kitlelerine seslenmeye başladı. Vaazlarında ateizme yaklaşan panteist fikirler ileri sürüyor, Hristiyanlığın kilise ve devlet tarafından temsil edilen dogmatik değerlerine güçlü itirazlar getiriyordu. Münzer'e göre İncil kutsal bir vahyin ürünü değildi. Asıl vahiy akıldır ve tarihin en eski zamanlarından şu ana değin ortaya çıkmaya de-vam ediyordu. Kutsal-Ruh akıl, iman ise aklın insanda tezahür etmesiydi. Bu yüzden Hristiyan olmayanların da iman sahibi olabileceklerine inanıyordu. Münzer vaazlarında öteki dünya, cennet, cehennem gibi kav-ramlara karşı çıkıyordu. Cennet yani Tanrı'nın Krallığı bu dünyada kurulmak zorundaydı ve her imanlı kişi

bunun için mücadele etmeliydi. Cehennem diye bir yer olmadığı gibi insanın kötü fikirlerinden ve arzularından başka bir şeytan da yoktu. Münzer'in cennet olarak düşlediği Tanrı'nın Krallığı özel mülkiyetin olmadığı, sınıf farklılıklarının ortadan kalktığı, devlet yönetiminin bulunmadığı bir toplum düzeniydi (Engels, 1978: 77-78). Engels, Münzer'in bu dinî-siyasi görüşü hakkında şu çıkarımı yapar: "Siyasal öğretisi tamamen (...) dinsel devrimci görüşüne bağlanıyor ve dinbilimsel yaklaşımının, çağının dinsel görüşlerini aştığı kadar, bu da var olan toplumsal ve siyasal ilişkileri aşıyordu. Münzer'in dinsel felsefesi nasıl dinsizliğe yaklaşıyorsa, siyasal programı da komünizme yaklaşıyordu" (s. 78).

Münzer'in fikirlerinden etkilenen insanların Bakire Meryem Kilisesi'ni yıkmalarının ardından Saksonya Prensleri Münzer'i şatolarına çağırdılar (s. 79). Münzer prenslerin karşısında herhangi bir suçluluk veya mahcubiyet göstermedi hatta onlara sert bir vaaz verdi:

"Sudaki balıkları, gökteki kuşları, yerdeki bitkileri, bütün canlı varlıkları kendi mülkleri yapan prensler ve efendilerdir tefeciliğin, hırsızlığın ve eşkiyalığın kaynağı. Ve sonra da yoksullara, çalmayacaksınız! diye buyururlar. Ama kendileri, ellerine ne gelirse kapar, köylü ve zanaatkârın iliğini kemiğini sömürürler; ama

Mistisizm ile ezilenler arasındaki ilişkiye modern zamanlarda dikkat çeken ilk isim ise Walter Benjamin'dir. Walter Benjamin Yahudi mistisizmi ve Mesih anlayışı ile Marksist ideolojiyi bir araya getirerek çok tartışılan teolojik bir Marksizm fikri ileri sürer. 1915 yılında Yahudiliğin ezoterik yönüne ilgi duyan Gershom Scholem ile tanışan Walter Benjamin Yahudi Mesihçiliği ile Kabala mistisizmi hakkında düşünmeye başlar. Çalışmaları sonucunda Yahudi Mesihçiliği ile Marksist diyalektik arasında ilişki kuran Benjamin kurtuluş felsefesini meydana getirir.

bir yoksul herhangi bir şeye karşı çıkarsa hemen asılır ve bütün bunlara da Yalancı doktor Amin! der." (akt. Engels, 1978: 80)

Münzer düşüncelerinden geri adım atmak şöyle dursun Mulhausen'de çok sert bir bildiri yayınladı. Bildiriyi şöyle bitiriyordu Münzer: "Herkes büyük bir sarsıntıya hazırlıklı olmalıdır. Öyle bir oyun başlayacaktır ki, dinsizler devrilecek ve yoksullar yükselecektir." (akt. Engels, 1978: 81)

Halk tarafından büyük destek bulan Münzer'in fikirlerine en büyük yakınlığı gösteren grup Anabaptistlerdi. Anabaptistler şehir şehir gezerek Münzer'in fikirlerini yayıyorlardı. Münzer de propaganda yaparak halkı kendi safına çekmek için Güney Almanya'ya gitti. Beş aya yakın bir süre Güney Almanya'da propaganda yaptıktan sonra isyanı yöneteceği Thüringen'e döndü (Engels, 1978: 82-84). Yandaşlarının büyük çoğunluğunun bulunduğu Mulhausen kentine geçti. Münzer'in dinî ve siyasal fikirleri Hesse, Saksonya ve Hartz bölgelerini genel bir ayaklanma için hazır duruma getirmişti fakat Münzer ayaklanma için doğru anı kolluyor, çevresindekileri yatıştırmaya çalışıyordu. Mulhausen'de Münzer'in yardımcılarında biri olan Prefier devrimci coşkuya o denli kapılmıştı ki sonunda 17 Mart 1525'te Mulhausen'in kendi devrimini yapmasına liderlik etti. Devrim sonucunda patrici konseyi devrilerken yerine ölümsüz konsey kuruldu ve konseyin başkanlığına Münzer getirildi (s. 142). Münzer ise bu oldu bitti karşısında oldukça zor bir durumda kaldı. Düşüncelerini gerçekleştirmek için mevcut toplumsal, siyasal ve ekonomik koşulların olgunlaşmadığını görüyor, temsilcisi olduğu proleter sınıfın henüz oluşmadığını fark ediyordu. Yine de ortak mülkiyete vurgu yapan vaazlarını sürdürdü ve Mulhausen'de özel mülkiyetin, otoritenin kaldırıldığını ve herkese eşit iş zorunluluğu getirildiğini açıkladı. Oysa Mulhausen'de olan yönetsel birkaç değişikliği. Biraz daha demokratik bir anayasa hazırlandı, yurttaşlar meclisinin denetimi altında bir senato kuruldu, yoksullar için de erzak yardımı planlandı (s. 144). Kısacası ileride burjuvazi tarafından kurulacak cumhuriyetçi burjuva toplumunu ayaklanan yoksul köylüler kurmaya çalışıyordu.

Mulhausen devriminin ardından ayaklanmalar Eichsfeld, Hartz, Saksonya, Hesse, Fulda, Yukarı-Frankonya ve Vogtland gibi bölgelere yayıldı. Ayaklanan köylüler şatolara saldırarak manastırları ve kiliseleri ateşe verdiler. Köylüler ilk başlarda başarılı olmalarına rağmen kısa süre sonra Hesse soylusu Philippe bir ordu topladı. Hesse'deki ayaklanmayı bastırdıktan sonra Fuldalı köylüleri yenilgiye uğrattı. Eisenach ve Langensalza'yı denetimi altına aldıktan sonra Saksonya Dükü'nün ordusuyla birleşerek Mulhausen'e yöneldi. Münzer 8.000 adamıyla Frankenhausen'de bekliyordu. Taraflar arasında ateşkes yapılmasına rağmen Philippe'nin ordusu köylülerin üzerine saldırıya geçti. Askeri alanda bilgiye sahip bir liderden yoksun olan yoksul köylülerin direnci kolayca kırıldı. Etrafları çevrilen isyancı 8.000 köylüden 5.000'i kıyıma uğradı. Frankenhausen kenti düştü. Başından yaralanan Münzer ise bir evde ele geçirildi. Mulhausen teslim oldu. Münzer'e prenslerin önünde önce işkence edildi, daha sonra da başı kesildi (s. 145-147). Böylece Münzer'in vaktinden önce giriştiği devrimci mücadele burjuva-reformist kanadın kılıçları altında ezildi.

Görüldüğü gibi Avrupa'da ilkel komünalist motivasyonla gerçekleşen köylü ayaklanmalarındaki ortak nokta merkezi yönetimler veya kurumlar tarafından temsil edilen mevcut dinî anlayışa karşı güçlü bir itiraz geliştirilmesi, bu itirazın dinî-siyasi söylemlerle halk arasında yayılması, halkta kurtuluş umudunu yeşerten peygamber, mehdi, mesih gibi kavramların kullanılması ve dünya cennetinin vaat edilmesiyle toplumun ezilen gruplarının harekete geçirilmesidir. O halde tüm bu nitelikleri tek çatı altında toplayan bir kavrama ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kavram da ezilen mistisizmidir.

4. Friedrich Engels'in Köylüler Savaşı'na Bir Katkı Denemesi: Ezilen Mistisizmi ve Hermeneutik Komünizm

Mistisizm kelimesi Antik Yunancada "dudaklarını ve gözlerini kapamak, bir gizeme giriş yapmak" anlamlarına gelen *muo* kelimesine dayanmaktadır. Yine An-

tik Yunancada *muo* kelimesinden türetilen *mustikós*, "gizli" anlamına gelmektedir. Bu kelimenin Latince'ye geçmesiyle ortaya çıkan *mysticus* kelimesi ise "gizli ayinler" anlamına gelir. Mistik kelimesi Latince'den Eski Fransızca'ya *mistique* olarak geçmesiyle son şeklini alır. *Mistique* bugün kullandığımız şekliyle "gizemli, gizem dolu" anlamlarına gelmektedir ("Mysticism," 2020).

Margareth Smith, *Early Mysticism in the Near and Middle East* (1995) adlı eserinde mistisizmi sadece seçilen kişilere verilen ezoterik bilgi şeklinde tanımlar. Mistikler de kendisine ezoterik bilgi verilen ve bu bilgiler konusunda susmakla yükümlü olan kişilerdir. Smith'e göre mistisizm aynı zamanda Yunanların gizem kültürleriyle de yakından ilişkilidir (s. 1-2). Smith, söz konusu eserinde mistisizmin dört ayırt edici özelliğini okuyucuya sunar. Buna göre mistisizmin ilk özelliği kişinin ilahi bilgelere ancak akli dışlayarak, sezgi denilen içsel bir duyuyla ulaşabileceğine dair sarsılmaz bir güvene sahip olmasıdır. İkinci olarak mistisizm ruhun ilahi bilgiye ulaşmak için ilahi doğayla birlik içinde olması gerektiğine inanır. Mistisizmin üçüncü özelliğine göre benliğinden ayrılamayan kimse ilahi bilgiye ulaşamaz. Mistisizmin dördüncü ve son özelliği ise ilahi bilgiye ulaşmada rehber olarak sevgiyi benimsemesidir (s. 4-6).

Smith'in saydığı özellikler doğru olmasına karşın mistisizm yalnızca inanan kişi ile Tanrı arasında gerçekleşen kapalı bir inanç sistemi değildir. Mistisizm toplumsal bağlamda zamanlarüstü ve kültürlerarası değerlerin bir toplamıdır. Ayrıca mistik hareketlerin sanılanın aksine hiç de pasifist olmadıklarını hesaba katılırsa, mistisizmin sosyo-politik gelişmelerden bağımsız düşünülemediği ortaya çıkar. Tüm mistik hareketlerde inanan kişi çeşitli ritüellerle benliğinden koparak ilahi bilginin kaynağında yok olma-ya çalışır. İlahi kaynakla birleşen mistik, ilahi bilgiyi edindikten sonra kendisini dış dünyaya kapamaz tam tersi çevresini ilahi bilginin ışığıyla aydınlatmaya çalışır. Bu durumda aydınlanmış olan mistik kendisine kimsede olmayan bir bilginin bahşedildiği seçilmiş bir

kişi olarak Weberci anlamda karizmatik; ilkel komünal anlamda kutsal lider konumuna yükselir. Eğer bu kişiler toplumsal ve siyasal bir kriz ortamında ortaya çıkarlarsa liderlik motivasyonları artar ve kriz sebebiyle mağdur olan çevreleri etraflarında toplarlar. Bazen ise bireyler kendilerini değil de toplum bireyleri karizmatik/kutsal lider haline getirir. Özellikle baskıya, haksızlığa, şiddete uğrayan toplumlar eğer bu durumu yaratan sosyal şartlara isyan etme gücünden veya cesaretinden yoksunlarsa isyanlarını kurtarıcı olarak gördükleri bir kişide temsil etmeye başlarlar. Kurtarıcı olarak görülen kişi zamanla mitleştirilir. Söz konusu durum cemiyetlerde politik bir liderin yüceltilmesi olarak tezahür ederken cemaat tipi toplumlarda mitleştirilen kişiye dinî bir rol biçilir. Böylece zor zamanlar geçiren toplumda bir mehdi, mesih, veli veya ermiş özlemi baş gösterir. Ben bu durumu açıklamak için ezilen mistisizmi tabirini kullanmayı uygun görüyorum. Ezilen mistisizmi Mazdeizmden Karmatiliğe, Maniheizmden Hristiyanlığa, Yahudilikten İslam'a kadar her coğrafyada, her toplumda, her inançta ve her dönemde görülebilir: *"Asıl kurtarıcı, Tarihin her anında ortaya çıkabilecek Mesih'tir. Elbette, Mesih ile imlenen şey bildiğimiz dinsel betiden çok onun simgelediği devrimsel dönüşümdür. Her şeyden önce dünyaya yeni bir bakışı gerektiren bir dönüşümdür bu"* (Soya, 2015: 30-31).

Dünyaya yeni bakış denemelerinin örneklerini özellikle semavi dinlerin kurumsal yapısının dışına çıkan mistik hareketlerde görebiliriz. Kurumsal dinî merkez, kurumsal dinin dışına çıkan mistik hareketleri ise merkezkaç kuvvetler olarak ele alırsak merkez kuvvetlerin göreceli zengin, bürokratik ve devletçi iken, merkezkaç kuvvetlerin yoksul, yerel ve âdem-i merkeziyetçi olduklarını söyleyebiliriz. Tarihsel süreçte ortaya çıkan merkezkaç kuvvetlere merkezi Hristiyan söylemine karşı çıkan Pavlikanlar, Bogomiller, Anabaptistler, Assisili Francesco'nun yoksul kadınlar tarikatı; Ortodoks Yahudiliğe karşı Ebiyonitler; İslam'ın Ortodoks yorumuna karşı heterodoksinin temsilcileri olan Baba İlyas, Şeyh Bedreddin, Şeyh Maşûki örnek gösterilebilir.

Mistisizm ile ezilenler arasındaki ilişkiye modern zamanlarda dikkat çeken ilk isim ise Walter Benjamin'dir. Walter Benjamin Yahudi mistisizmi ve Mesih anlayışı ile Marksist ideolojiyi bir araya getirerek çok tartışılan teolojik bir Marksizm fikri ileri sürer. 1915 yılında Yahudiliğin ezoterik yönüne ilgi duyan Gershom Scholem ile tanışan Walter Benjamin Yahudi Mesihçiliği ile Kabala mistisizmi hakkında düşünmeye başlar. Çalışmaları sonucunda Yahudi Mesihçiliği ile Marksist diyalektik arasında ilişki kuran Benjamin kurtuluş felsefesini meydana getirir. Hayatı boyunca Ortodoks Yahudi Mesihçiliği'ne bağlı kalan ve bir dönem Sabetay Sevi'yi mehdi olarak kabul eden Scholem, Mesih konusuna yaklaşım bakımından Benjamin ile arasındaki farkı şöyle özetler (Okuyan, 2020: 107): *"Devrim mesihçi bir kimliğe büründüğünden, sürekliliğe yönelemez artık. Öte yandan öylece durup Mesih beklemek değildir mesele. Mesih ancak ezilenlerin, şimdiden ıstırap çekenlerin iradesinde, eyleminde ya da Benjamin'e göre sınıf mücadelelerinde vuku bulabilir"* (akt. Okuyan, 2020: 107).

Benjamin, Mesih'i kült bir kişi olarak algılamaz. Benjamin için Mesih geçmişin izini taşıyan ve geleceğe karşı sorumluluk duygusuyla hareket eden devrimci faaliyetlerin toplamıdır. Kapitalist modernleşme çağında bu faaliyetleri bünyesinde toplayan sınıf ise proletaryadır. Mesih beklentisi nasıl bir kurtuluş olasılığının altını çiziyorsa proletarya sınıfı da sınıfsız bir toplumun özlemi içindedir. O halde *"[o]nun için proletarya ile mesihin bir farkı yoktur. Her ikisi de tarihe dur diyebilecek bir iradeyi temsil eder onun için. Her ikisi de mağlupların sesidir, beklentisidir"* (akt. Anlı, 2014: 32). Benjamin, Mesihçilik ile Marksist ideoloji arasında bir çelişki görmediği için bunlardan bir sentez kurmaya çalışmaz (s. 32). Aksine Mesihçiliği ve Marksizm'i birer değişke olarak kullanır. Mesihçiliği bir düşünce biçimi olarak ele alan Benjamin bu düşüncenin altında yatan kurtuluş felsefesinin Marksizm'deki proletarya bilinciyle yer değiştirmeli olarak kullanılabileceğini ve bu düşüncelerin kolayca birbirleri yerine ikame edilebileceğini gösterir. Benjamin'in bu fikirleri özellikle Latin Amerika'daki Hristiyan-Marksist Kurtuluş Teolojisi'ni ve bu çerçevede kurulan Kurtuluş Kilisesi'ni etkilemiştir (Okuyan, 2020: 111-120).

Benjamin'in fikirlerinden etkilenen yalnızca Kurtuluş Teolojisi değildir. Jacques Derrida, Benjamin'in *Tarih Felsefesi Üzerine Tezler* denemesinden yararlanarak Mesihçilik kavramına katkıda bulunur (Lucy, 2012: 102). Derrida Mesihçiliği hediye, sorumluluk ve hayaletimsilik kavramları üzerinden açıklar. Derrida'ya göre bugün bize miras kalan her şey bizim tanımadığımız ve bizi tanımayan geçmişteki öznelerin bir hediyesidir. Bu yüzden şimdide yaşayan bizler çifte bir sorumluluğa sahibiz çünkü hem geçmişin hediyesini korumak hem de gelecek için bir hediye hazırlamak zorundayız (s. 103). O halde bugün gerçekleştirdiğimiz tüm eylemler geçmişin izini taşır ve geleceğin geleceğine dair bir sorumluluk hissini imler. Derrida'ya göre "(...) günümüzün her ânı mutlak olarak ötekilerin -kendine özgü adları olan 'tarihsel özneler' biçimini hemen hiç almayan hortlaklar ve gelenlerin hayaletimsiliğine açık kalır." (s. 103) Böylece Derrida, Marx'ın mirasını ideolojiden, teoriden, manifestolardan ayırarak bir değişim vaadine dönüştürür. İşte bu değişim vaadi Mesihçi bir vaattir (s. 104).

Aslında bu vaat tüm peygamberler tarihi boyunca sürekli yeniden inşa edilmiştir. Söz konusu inşa süreci bizi Hikmet Kıvılcımlı'nın komün toplumlarındaki kutsallaştırma süreci hakkındaki görüşlerine götürür. "Komün insanının pratik ihtiyaçlarının karşılanamaz yoğunlukta kalite atlayışı Allah inancını besleyip büyütüştür." diye yazar Hikmet Kıvılcımlı ve devam eder: "[B]üyük bir güce sığınma kaçışının altında, içinde yaşadığı doğayı ve toplumu yorumlama (entelektüel) ihtiyaçları da gizlidir elbette. (...) İşte Muhammed'i kentdaşlarından ayıran fark buradaydı. Komünçül yetenekleri akrabalarından ve kentdaşlarından daha fazla entelektüeldi" (Kıvılcımlı, 2015: 37).

Hikmet Kıvılcımlı'nın da dikkat çektiği ve ezilen mistisizminin temelini oluşturan ilkel komünal motivasyondan yola çıkan bir diğer düşünce tarzı da hermeneutik komünizmdir. Hermeneutik komünizm düşünürleri ezilenlerin geleneğine vurgu yaparken bu geleneğin farklı sınıfları zayıf bağlarla da olsa bir araya getirdiğini, bir araya gelen farklı sınıfların aralarında kurdukları dayanışma ağının belli bir ideolo-

İngiltere Köylü İsyanları, Taboristler, Alman Köylü Savaşları, Anabaptistler, Babai İsyanı, Kalenderi İsyanları söz konusu motivasyonun doğal tezahürleridir. Yapılması gereken belki de geçmiş motivasyonel hareketlerin tahlilini doğru bir şekilde yaparken ezilen mistisizmi gibi temel bir motivasyon değerini görmezden gelmek yerine bugüne taşımaktır.

jik programa dayanmadığını aksine neredeyse ilkel olarak görülebilecek komünal bir motivasyonla şekillendiğini iddia ederler. Komünizmi zafere ulaştıracak olan da zaten bu anti-merkeziyetçi bağ ve zayıf ideolojik tutuma karşı güçlü motivasyondur. Gianni Vattimo ve Santiago Zabala *Hermeneutik Komünizm: Heidegger'den Marx'a* (2012) adlı eserlerinde zayıfların diğer bir ifadeyle merkezkaç kuvvetlerin kimlerden oluştuğunu şöyle tarif ederler:

"Zayıflar kapitalizmin, yani metafizik realizmin atıklarıdır ve dahası onlar (...) Walter Benjamin'in "ezilenlerin geleneği" adını verdiği şeylerdir. Bu kavramlar yalnızca bilimin rasyonel gelişimine boyun eğmeyi reddeden disiplinleri değil, aynı zamanda az gelişmiş devletleri, faydasız hissedarları ve dünya nüfusunun dörtte üçünden fazlasını temsil eden varoşları da yanısırdır. Zayıfların karşıtı güçlüler değil; (...) tarihin kazananlarıdır." (s. 22-23)

Yazarlara göre merkez kuvvetlerin işleyişi mevcut bir hakikatin dayatılmasına dayanır. Hakikat, tanımlama politikaları yoluyla, dayatma (şiddet), muhafaza (realizm) ve zafer (tarih) iş birliği ile bir baskı unsuruna dönüşür (s. 28). "Metafizik açıdan sınırlı bu politik sistemler toplumun kendisini hakikate, yani zayıfa karşı güçlünün yanında yer alan mevcut paradigmaya göre yönetmesi gerektiğini savunur. Yalnızca güçlüler hakikati belirler, çünkü bunu bilebilecek, uygulayabilecek ve dayatabilecek araçlara sahip olanlar sadece onlardır" (s. 28).

Gianni Vattimo'ya göre eğer modernitenin dayattığı rasyonel düşünce ve hakim ideolojiler bir kez yıkılırsa, bunlar tarafından temsil edilen tüm etik, estetik değerler tüm karşıt fikirler de çökecektir (Zima, 2015: 265) Vattimo çöküş sürecini heterotopi kavramıyla açıklar:

"(...) [Heterotopi'de] farklı akıl, farklı etik ve farklı estetik anlayışları bir aradadır. Bunlara ilaveten toplum tedricen çoğullaşır. Toplumdaki bu çoğulculuk Hristiyan, Rasyonalist, Marksist-Leninist veya Faşist anlamda tek bir ütopya tasarısıyla artık kesinlikle bir araya getirilemez. (...) Vattimo'nun söylemine göre, siyasal ve estetik çoğulculuk, siyasal ve estetik açıdan modernite ütopyasına karşı geçerli bir alternatiftir." (s. 265-266)

Bu durumda ezilen mistisizmine dayanan toplumsal hareketlerin, mevcut düşünce biçimlerinin bir çöküşünü imlediğini, Mesiyaniik veya Mehdici hareketlerin dünya cenneti tasarımlarının bir ütopya olmaktan çok, farklı halkların, sınıfların, değerlerin bir araya geldiği; klasik dinî algılayışın öte dünyada bir ütopya olarak sunduğu cennet algısına karşı alternatif bir heterotopya olduğunu söyleyebiliriz.

5. Sonuç

Eric Hobsbawn XXI. yüzyıl komünizminin taşıması gereken niteliklerle ilgili şu değerlendirmede bulunur: "Kapitalizm eleştirisi, kendi çelişkilerini geliştiren adaletsiz bir toplum eleştirisi; daha eşit, özgür ve daha kardeş bir toplum ideali; politik eylem tutkusu, ortak eylemlerinin zorunluluğunun farkında olma; en yoksulun ve ezilenin davasını savunma. Bu artık Sovyet modeli gibi sosyal bir düzen, total organizasyon ve kolektivitinin ekonomik düzeni anlamına gelmez: Bu deneyimin başarısız olduğuna inanıyorum. Komünizm program olarak değilse de motivasyon olarak hala değerlidir." (akt. Vattimo ve Zabala, 2012: 21)

Hobsbawn'ın değerlendirmesinde altını çizdiği motivasyonun değeri yalnızca çağımız için değil geçmiş çağlar için de oldukça değerliydi. İngiltere Köylü İs-

yanları, Taboristler, Alman Köylü Savaşları, Anabaptistler, Babai İsyanı, Kalenderi İsyanları söz konusu motivasyonun doğal tezahürleridir. Yapılması gereken belki de geçmiş motivasyonel hareketlerin tahlilini doğru bir şekilde yaparken ezilen mistisizmi gibi temel bir motivasyon değerini görmezden gelmek yerine bugüne taşımaktır. Karl Marx ve Friedrich Engels Komünist Manifesto'nun ünlü girişinde şöyle yazıyorlardı: "Avrupa'da bir hayalet dolaşüyor - komünizm hayaleti" (2010: 41). Marx'ın ve Engels'in hayalet olarak tabir ettikleri şey zamansız ve mekânsız komünal motivasyondan başka bir şey değildir. Hayaletin lineer zaman algılayışına karşı çıkan doğasını, bugünün her zaman geçmişin etkisinde olduğunu ve geçmişin her zaman bugün tarafından yeniden kurulduğunu anlayan Vattimo ve Zabala'nın eserlerinin ismini "Marx'dan Heidegger'e" değil de "Heidegger'den Marx'a" olarak belirlemelerinin sebebi belki de bu algılayışın bir yansımasıdır. Son olarak Vattimo ve Zabala'nın, Marx'ın "Filozoflar dünyayı yalnızca farklı şekillerde yorumladılar; asıl amaç onu değiştirmektir" (akt. Vattimo ve Zabala, 2012: 19) sözünü yeniden yorumladıkları şu çağrıya yer vermek gerekir: "Filozoflar dünyayı farklı şekillerde açıkladılar; şimdi onu yorumlama vakti geldi." (2012: 20) Belki de bu çağrıya iştirak etmenin zamanı çoktan gelmiştir.

Kaynaklar:

- Agibalova, Y. ve G. Donskoy. (2017) *Ortaçağ Tarihi*, çev. Çağdaş Sümer, İstanbul: Yordam.
- Anlı, Ö. F. (2014) "Walter Benjamin'de 'Sanat' ve 'Tarih' Kavramları Bağlamında Bütünsel Bir Sosyal Kuramın Olanacağı", *Posseible Düşünme Dergisi*, 5, 22-39.
- Barclay, H. (2014) *Efendisiz Halklar: Bir Anarşi Antropolojisi*, çev. Zarife Biliz, İstanbul: Sümer.
- Chapter 3 Jesus and John Ball: Millenarian Prophets. (2020) Erişim adresi: <https://brill.com/view/book/ed-coll/9789004444010/BP000005.xml>
- Engels, F. (1978) *Köylüler Savaşı*, çev. Okay Gönensin, İstanbul: Payel.
- Jan Hus. (2019) Erişim adresi: <https://istiraki.blogspot.com/2019/09/jan-hus.html>
- John Wycliffe Quotes. (t.y.) Erişim adresi: <http://www.protestantreformers.com/john-wycliffe-quotes/>
- Kıvılcımlı, H. (2015). *Allah-Peygamber-Kitap*, İstanbul: Bilim ve Gelecek.

Lucy, N. (2012). *Derrida Sözlüğü*, çev. Sabri Gürses, Ankara: BilgeSu.

Marx, K. ve Engels, F. (2010). *Komünist Partisi Manifestosu*, çev. Orhan Erdem, İstanbul: Arya.

Mysticism. (2020). Erişim adresi: <https://en.wiktionary.org/wiki/mysticism>

Okuyan, H. (2020). "Walter Benjamin'in Tarih Fikrin-den Bir Devrim Doğurmak: Latin Amerika Örneği", *Divân Disiplinlerarası Çalışma Dergisi*, 48, 93-126.

O'Reggio, T. (2017). "John Huss and the Origins of the Protestant Reformation", *Journal of the Adventist Theological Society*, 28 (2), 97-119.

Silier, Y. (2016). *Kökler, Çarklar ve Bulutlar*, İstanbul: Yordam.

Smith, M. (1995). *Early Mysticism in the Near and Middle East*, Oxford: Oneworld.

Soya, H. R. (2015). "Walter Benjamin'in Mistisizmi ile Tasavvuf Felsefesine Bir Bakış", *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 25, 29-41.

Ünal, B. (2019). "Avrupa'nın Felaketler Yüzylında Bir Devrimci Olarak John Wycliffe'in Etkisi", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 80-94.

Vattimo, G. ve S. Zabala. (2012). *Hermeneutik Komünizm: Heidegger'den Marx'a*, çev. Erhan Kuçlu, İstanbul: Monokl.

Yavaş, H. (2020). "Geç Ortaçağ İngiltere'sinde Bir Devrimci Hareket: 1381 Köylü İsyanları", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 11-21.

Zima, P. V. (2015). *Modern Edebiyat Teorilerinin Felsefesi*, çev. Mustafa Özsarı, Ankara: Hece.

